

ગુજરાત શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ, ગાંધીનગરના પત્ર-ક્રમાંક
જીસીઈઆરટી/સી એન્ડ ઈ/૨૦૧૪/૨૨૨૨, તા. ૩-૨-૨૦૧૪-થી મંજૂર

શિક્ષક અને વાલી માટે અલગથી
શિક્ષક-આવૃત્તિ તૈયાર કરવામાં આવી છે,
જેનો ઉપયોગ અવશ્ય કરશો.

ગણિત

ઘોરણ ૪

(પ્રથમ સત્ર-દ્વિતીય સત્ર)

પ્રતિજ્ઞાપત્ર

ભારત મારો દેશ છે,
બધાં ભારતીયો મારાં ભાઈબહેન છે.
હું મારા દેશને ચાહું છું અને તેના સમૃદ્ધ અને
વૈવિધ્યપૂર્ણ વારસાનો મને ગર્વ છે.
હું સદાય તેને લાયક બનવા પ્રયત્ન કરીશ.
હું મારાં માતાપિતા, શિક્ષકો અને વડીલો પ્રત્યે આદર રાખીશ
અને દરેક જણ સાથે સભ્યતાથી વર્તીશ.
હું મારા દેશ અને દેશબાંધવોને મારી નિષ્ઠા અર્પું છું,
તેમનાં કલ્યાણ અને સમૃદ્ધિમાં જ મારું સુખ રહ્યું છે.

રાજ્ય સરકારની વિનામૂલ્યે યોજના હેઠળનું પુસ્તક

વિદ્યાર્થીનું નામ: _____
શાળાનું નામ: _____
વર્ગ: _____ રોલ નંબર: _____

ગુજરાત રાજ્ય શાળા પાઠ્યપુસ્તક મંડળ
'વિદ્યાયન', સેક્ટર ૧૦-એ, ગાંધીનગર-૩૮૨૦૧૦

© ગુજરાત રાજ્ય શાળા પાઠ્યપુસ્તક મંડળ, ગાંધીનગર

આ પાઠ્યપુસ્તકના સર્વ હક ગુજરાત રાજ્ય શાળા પાઠ્યપુસ્તક મંડળને હસ્તક છે.
આ પાઠ્યપુસ્તકનો કોઈ પણ ભાગ કોઈ પણ રૂપમાં ગુજરાત રાજ્ય શાળા પાઠ્યપુસ્તક મંડળના નિયામકની લેખિત પરવાનગી વગર પ્રકાશિત કરી શકાશે નહિ.

લેખન-સંપાદન (SRG)

શ્રી રાધાભલેન યાદવ	શ્રી પરિમલ પટેલ
શ્રી સોનુ ગોહેલ	શ્રી સુકેતુ યાશિક
શ્રી ભરત પ્રજાપતિ	શ્રી સુચિત પ્રજાપતિ
શ્રી ચિંતન શાહ	શ્રી જિજ્ઞેશ શાહ
શ્રી હિતેશ પ્રજાપતિ	શ્રી ગીરાંગ પટેલ
શ્રી પ્રતીક પટેલ	શ્રી પ્રકાશ પ્રજાપતિ
શ્રી સંજય પટેલ	શ્રી ધ્રુવ દેસાઈ
શ્રી અશોક પરમાર	શ્રી પંકજગીર ગોસ્વામી
શ્રી દીપ્તિ ધોડાસરા	શ્રી કેતન પટેલ
શ્રી પ્રણેશ ઉપાધ્યાય	શ્રી નિલેષ નાથાણી
શ્રી રાજેન્દ્રસિંહ પરમાર	શ્રી ધીરુભાઈ પંચાલ
શ્રી કોમલ ઝામુઆવાલા	

સમીક્ષા

શ્રી એમ. એસ. જાજલ	ડૉ. કેશુભાઈ મોરસાણિયા
ડૉ. કાનજીભાઈ વી. પટેલ	શ્રી ભક્તિભાઈ પી. પટેલ
શ્રી જયકૃષ્ણ એન. ભટ્ટ	

ભાષાસુદ્ધિ

શ્રી ઓ. બી. દવે

ચિત્રાંકન

શ્રી સ્મિતા રાણા	શ્રી કાનજીભાઈ પરમાર
શ્રી જયંત પ્રજાપતિ	શ્રી ગીરીશંકર મહેતા
શ્રી અંકુર સૂર્યક	શ્રી મનીષ પારેખ

સંયોજન

શ્રી આશિષ એચ. ધોરીસાગર
(વિષય-સંયોજક : ગણિત)

નિર્માણ-આયોજન

શ્રી સી. ડી. પંડ્યા
(નાયબ નિયામક : શૈક્ષણિક)

મુદ્રણ-આયોજન

શ્રી હરેશ એસ. લીખાવીયા
(નાયબ નિયામક : ઉત્પાદન)

પ્રસ્તાવના

NCF-2005 તેમજ RTE-2009ને ધ્યાનમાં રાખીને દેશમાં પ્રાથમિક શિક્ષણનાં અભ્યાસક્રમ, પાઠ્યક્રમ અને પાઠ્યપુસ્તકો તેમજ સમગ્ર શિક્ષણ-પ્રક્રિયામાં બદલાવ થઈ રહ્યો છે. આ બદલાવ મુખ્યત્વે જે-તે વિષયો તેમજ શિક્ષણ-પ્રક્રિયા સંદર્ભે આપણી સમજ અંગેનો છે. ભાળકની સર્જનશીલતા, વિચારશક્તિ, તર્કશક્તિ અને પૃથક્કરણ કરવાની આવડત વિકસે એ આ અભ્યાસક્રમનો મુખ્ય હેતુ છે. આ અભિગમને ધ્યાનમાં રાખીને જી.સી.ઈ.આર.ટી., ગાંધીનગર દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલ **ધોરણ ૪નું ગણિત** વિષયનું પ્રસ્તુત પાઠ્યપુસ્તક વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો અને વાલીઓ સમક્ષ રજૂ કરતાં મંડળ આનંદ અનુભવે છે.

નવા અભ્યાસક્રમ, પાઠ્યક્રમ અને પાઠ્યપુસ્તક-નિર્માણની સમગ્ર પ્રક્રિયામાં IGNOU-વ્હટ ટીમના સભ્યોએ સતત માર્ગદર્શન આપતા રહીને સ્ટેટ રિસોર્સ ગ્રુપના સભ્યોને સજ્જ બનાવ્યા છે. UNICEFનો સહયોગ પણ આ આખી પ્રક્રિયા દરમિયાન મળ્યો છે. જે-તે વિષયના કોર ગ્રુપના સભ્યોએ પણ વખતોવખત સહયોગ આપ્યો છે.

આ પાઠ્યપુસ્તકનો સમગ્ર રાજ્યમાં અમલ કરતાં અગાઉ પસંદગીની શાળાઓમાં ત્રણ વર્ષ માટે અજમાયશી ધોરણે મૂકવામાં આવેલ હતું. તે દરમિયાન વિદ્યાર્થીઓને વર્ગમાં શીખવાડતી વખતે જે-જે અનુભવો થયા તેનાં વ્યાપક તારણો, ગુજરાત શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ દ્વારા પ્રાપ્ત કરવામાં આવ્યા અને તે સુજબ સુધારા-વધારા કરવામાં આવ્યા છે.

આ પાઠ્યપુસ્તકના સમગ્ર રાજ્યવ્યાપી અમલ પૂર્વે પાઠ્યપુસ્તક મંડળ દ્વારા આમંત્રિત વિષય-નિષ્ણાતો અને પાઠ્યપુસ્તક તૈયાર કરનાર જી.સી.ઈ.આર.ટી.ના નિષ્ણાતોની સંયુક્ત બેઠક બોલાવીને તેઓનાં સૂચનોને ધ્યાનમાં લઈને આ પાઠ્યપુસ્તકને અંતિમ સ્વરૂપ આપવામાં આવેલ છે.

પ્રસ્તુત પાઠ્યપુસ્તકને ગુણવત્તાયુક્ત તથા બાળબોધ્ય બનાવવા માટે પૂરતી જહેમત ઉઠાવી છે. તેના ચતુરંગી સ્વરૂપ દ્વારા બાળકો હોંશે હોંશે તેનો ઉપયોગ કરે એવું લક્ષ્ય રાખવામાં આવ્યું છે.

આ પાઠ્યપુસ્તકને સતિરહિત બનાવવા માટે પૂરતા પ્રયત્નો કર્યા છે, તેમ છતાં શિક્ષણમાં રસ ધરાવનાર વ્યક્તિઓ પાસેથી સૂચનો આવકાર્ય છે.

એચ. ટી. શાહ નિયામક (જી.સી.ઈ.આર.ટી.)	ડૉ. ભરત પંડિત નિયામક (પાઠ્યપુસ્તક મંડળ)	ડૉ. નીતિન પેલાણી કાર્યવાહક પ્રમુખ (પાઠ્યપુસ્તક મંડળ)
તા. ૩૧-૧-૨૦૧૪		ગાંધીનગર

પ્રથમ આવૃત્તિ : ૨૦૧૪

પ્રકાશક : ગુજરાત રાજ્ય શાળા પાઠ્યપુસ્તક મંડળ, 'વિદ્યાયન', સેક્ટર ૧૦-એ, ગાંધીનગર વતી
ભરત પંડિત, નિયામક

મુદ્રક :

મૂળભૂત ફરજો

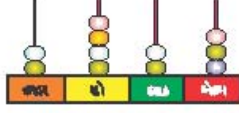
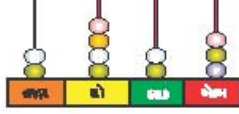

ભારતના દરેક નાગરિકની ફરજ નીચે મુજબ રહેશે :*

- (ક) સંવિધાનને વફાદાર રહેવાની અને તેના આદર્શો અને સંસ્થાઓનો, રાષ્ટ્રધ્વજનો અને રાષ્ટ્રગીતનો આદર કરવાની;
- (ખ) આઝાદી માટેની આપણી રાષ્ટ્રીય લડતને પ્રેરણા આપનારા ઉમદા આદર્શોને હૃદયમાં પ્રતિષ્ઠિત કરવાની અને અનુસરવાની;
- (ગ) ભારતના સાર્વભૌમત્વ, એકતા અને અખંડિતતાનું સમર્થન કરવાની અને તેમનું રક્ષણ કરવાની;
- (ઘ) દેશનું રક્ષણ કરવાની અને રાષ્ટ્રીય સેવા બજાવવાની હાકલ થતાં, તેમ કરવાની;
- (ચ) ધાર્મિક, ભાષાકીય, પ્રાદેશિક અથવા સાંપ્રદાયિક ભેદોથી પર રહીને, ભારતના તમામ લોકોમાં સુમેળ અને સમાનબંધુત્વની ભાવનાની વૃદ્ધિ કરવાની, સ્ત્રીઓના ગૌરવને અપમાનિત કરે તેવા વ્યવહારો ત્યજી દેવાની;
- (છ) આપણી સમન્વિત સંસ્કૃતિના સમૃદ્ધ વારસાનું મૂલ્ય સમજી તે જાળવી રાખવાની;
- (જ) જંગલો, તળાવો, નદીઓ અને વન્ય પશુપક્ષીઓ સહિત કુદરતી પર્યાવરણનું જતન કરવાની અને તેની સુધારણા કરવાની અને જીવો પ્રત્યે અનુકંપા રાખવાની;
- (ઝ) વૈજ્ઞાનિક માનસ, માનવતાવાદ અને જિજ્ઞાસા તથા સુધારણાની ભાવના કેળવવાની;
- (ટ) જાહેર મિલકતનું રક્ષણ કરવાની અને હિંસાનો ત્યાગ કરવાની;
- (ઠ) રાષ્ટ્ર પુરુષાર્થ અને સિદ્ધિનાં વધુ ને વધુ ઉન્નત સોપાનો ભણી સતત પ્રગતિ કરતું રહે એ માટે, વૈયક્તિક અને સામૂહિક પ્રવૃત્તિનાં તમામ ક્ષેત્રે શ્રેષ્ઠતા હાંસલ કરવાનો પ્રયત્ન કરવાની.
- (ડ) માતા-પિતાએ અથવા વાલીએ ૬ વર્ષથી ૧૪ વર્ષ સુધીની વયના પોતાના બાળક અથવા પાલ્યને શિક્ષણની તકો પૂરી પાડવાની.

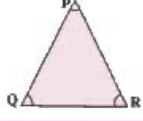
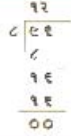
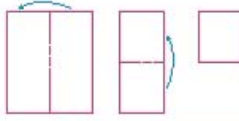
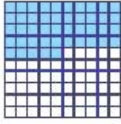

*ભારતનું સંવિધાન : કલમ ૫૧-ક

અનુક્રમણિકા

પ્રથમ સત્ર

ક્રમ	પ્રકરણનું નામ		પૃષ્ઠ-નંબર
૧.	સંખ્યાજ્ઞાન : ૧ (Numbers : 1)		૧
૨.	સરવાળા (Addition)	+	૨૨
૩.	બાદબાકી (Subtraction)	-	૩૬
•	પુનરાવર્તન : ૧ (Revision : 1)		૪૯
૪.	ગુણાકાર (Multiplication)	×	૫૩
૫.	સંખ્યાજ્ઞાન : ૨ (Numbers : 2)		૬૫
૬.	સમય (Time)		૭૭
૭.	રેખા, રેખાખંડ, કિરણ (Line, Line-segment, Ray)		૯૫
•	પુનરાવર્તન : ૨ (Revision : 2)		૧૧૦

દ્વિતીય સભ

ક્રમ	પ્રકરણનું નામ		પૃષ્ઠ-નંબર
૮.	ખૂણાના પ્રકારો અને માપન (Types and Measurement of Angle)		૧૧૬
૯.	ત્રિકોણ અને તેના પ્રકાર (Triangle and its Types)		૧૩૧
૧૦.	ભાગાકાર (Division)		૧૪૧
૧૧.	અપૂર્ણાંક (Fraction)		૧૬૦
●	પુનરાવર્તન : ૩ (Revision : 3)		૧૭૬
૧૨.	દશાંશ-અપૂર્ણાંક (Decimal Fraction)		૧૮૨
૧૩.	નાણું (Currency)		૧૯૩
૧૪.	લંબાઈ (Length)		૨૦૪
૧૫.	વજન (Weight)		૨૨૬
૧૬.	ગુંજાશ (Capacity)		૨૪૩
●	પુનરાવર્તન : ૪ (Revision : 4)		૨૫૫

આ પાઠ્યપુસ્તક વિશે...

ગુજરાત કરિક્યુલમ ફ્રેમવર્ક (GCF)ના આધારે વિદ્યાર્થીઓમાં અપેક્ષિત ગુણોનો વિકાસ થાય એ હેતુથી આ પાઠ્યપુસ્તકનું નિર્માણ કરવામાં આવેલ છે. વિદ્યાર્થીઓને ગોખણપટ્ટી ન કરવી પડે તે બાબત ધ્યાને લઈ જ્ઞાનનું નિર્માણ (Construction of knowledge) સિદ્ધાંત અનુસાર વિદ્યાર્થીઓ જાતે જ્ઞાનનું સર્જન કરે તે બાબત પર વિશેષ ભાર આપેલ છે. વિદ્યાર્થીઓ તાર્કિક રીતે વિચારતા થાય, સમસ્યા ઉકેલે, પ્રાકૃતિક સૌંદર્યમાં ગણિતની ભૂમિકા સમજે અને પોતાના રોજિંદા વ્યવહારમાં ગણિતનો ઉપયોગ કરતાં થાય તેવા ઉદ્દેશો સાથે ગણિતનું વિષયવસ્તુ બાળકો શીખે તેવો મહત્તમ પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે.

પ્રકરણની શરૂઆત બાળકોના પોતાના અનુભવ આધારિત પ્રવૃત્તિથી કરવામાં આવેલ છે. આ પ્રવૃત્તિમાં વિદ્યાર્થીઓ ચિંતન કરવા પ્રેરાય, તેના પર અનુપ્રયોગ કરે અને છેવટે પોતે શું શીખ્યા છે તે ERACની રીત મુજબ શીખે તેવો આશય રહેલો છે.

નવા પાઠ્યપુસ્તકની રચના માટે બાળકોની વયકક્ષા અનુસારનું વિષયવસ્તુ, બે ધોરણ વચ્ચે વિષયવસ્તુની સાતત્યતા અને અનુબંધ, ટૂંકી અને સરળ રજૂઆત, જીવનલક્ષી વિષયવસ્તુ, RTE મુજબના માર્ગદર્શક સૂચનો અને સ્થાનિક સામગ્રીના ઉપયોગ વગેરે માપદંડો નક્કી કરવામાં આવ્યા છે. આ માપદંડોના આધારે આ પાઠ્યપુસ્તક SRG માં પસંદ થયેલા અને પ્રાથમિક શાળામાં પ્રત્યક્ષ કાર્ય કરતાં શિક્ષકોના બનેલા ગણિત વિષય-જૂથના લેખકો દ્વારા તૈયાર કરી તેની સમીક્ષા કરવામાં આવી. આ ઉપરાંત પાઠ્યપુસ્તક મંડળ દ્વારા પણ ગણિત વિષયના અનુભવી નિષ્ણાતો મારફતે પાઠ્યપુસ્તકની સમીક્ષા કર્યા બાદ ત્રણ વર્ષના અજમાયશી અમલ પછી યોગ્ય સુધારાના અંતે આ અંતિમ પ્રત તૈયાર કરવામાં આવી છે.

પાઠ્યપુસ્તકમાં દરેક પ્રકરણની શરૂઆત 'યાદ કરીએ', 'નવું શીખીએ', 'મહાવરો' અને 'સ્વાધ્યાય' શીર્ષક સાથે કરેલી છે. દાખલાના જવાબો જે-તે પ્રકરણને અંતે જ મૂકવામાં આવેલા છે. ત્રણ કે ચાર પ્રકરણના અંતે બાળકોને ફરીથી મહાવરો પ્રાપ્ત થાય તે હેતુથી પુનરાવર્તન મૂકવામાં આવ્યું છે.

આ પાઠ્યપુસ્તકમાં વિષયવસ્તુનું વિભાજન બે સત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે. પ્રથમ સત્રમાં પ્રકરણ ૧માં ૯૯૯૯ સુધીનું સંખ્યાજ્ઞાન, સ્થાનકિંમત, ચડતો-ઊતરતો ક્રમ, પ્રકરણ ૨માં સરવાળો ૯૯૯૯થી વધતો ન હોય તેથી ચાર અંકની બે કે ત્રણ સંખ્યાના સરવાળા, પ્રકરણ ૩માં જવાબ ૯૯૯૯થી ન વધે તે રીતે દશકા વગર અને દશકો લઈને બાદબાકી, પ્રકરણ ૪માં ગુણાકાર ૯૯૯૯થી વધે નહિ તેવા ગુણાકાર, પ્રકરણ ૫માં ૧૦૦થી વધુ નહિ તેવી સંખ્યાઓના અવયવો અને ૨૦ સુધીની સંખ્યાના અવયવી, પ્રકરણ ૬માં સમયમાં કેલેન્ડરનું અર્થઘટન, ક્લાક-મિનિટનું પરસ્પર રૂપાંતર, પ્રકરણ ૭ રેખા, રેખાખંડ અને કિરણમાં ત્રણેયની સંકલ્પનાની સમજ તથા દ્વિતીય સત્રમાં પ્રકરણ ૮ ખૂણાના પ્રકારો અને માપનમાં ખૂણાના પ્રકારો તથા કોણમાપકની મદદથી ખૂણાની રચના અને તેનું માપન, પ્રકરણ ૯ ત્રિકોણ અને તેના પ્રકારમાં ખૂણા અને બાજુના આધારે ત્રિકોણના પ્રકાર, પ્રકરણ ૧૦ ભાગાકારમાં બે કે ત્રણ અંકની સંખ્યાનો એક કે બે અંકની સંખ્યા વડે ભાગાકાર, વ્યાવહારિક કોયડા, પ્રકરણ ૧૧ અપૂર્ણાંકમાં સમઞ્છેદી, વિષમઞ્છેદી, શુદ્ધ, અશુદ્ધ અપૂર્ણાંક, સમઅપૂર્ણાંક અને મિશ્ર સંખ્યા, પ્રકરણ ૧૨માં દશાંશ-અપૂર્ણાંકમાં સાદા અને દશાંશ અપૂર્ણાંકનું પરસ્પર રૂપાંતર, પ્રકરણ ૧૩ નાણું રૂપિયા-પૈસાનું પરસ્પર રૂપાંતર, પ્રકરણ ૧૪ લંબાઈમાં સેમીનું મીટર અને મીટર-સેમી તથા મીટરનું કિલોમીટર અને કિલોમીટર-મીટરમાં રૂપાંતર, પ્રકરણ ૧૫ વજનમાં કિલોગ્રામનું ગ્રામ અને ગ્રામનું કિલોગ્રામમાં રૂપાંતર, વ્યાવહારિક કોયડા, પ્રકરણ ૧૬ ગુંજાશમાં લિટર-મિલિનું પરસ્પર રૂપાંતરની સમજૂતી ચિત્રો, આકૃતિઓ, શૈક્ષણિક રમતો, પ્રોજેક્ટ-વર્ક અને વૈવિધ્યસભર પ્રવૃત્તિઓના માધ્યમથી આપેલ છે.

ધોરણ ૪ના વિદ્યાર્થીઓ માટે નિર્મિત થયેલ આ પાઠ્યપુસ્તક વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો અને વાલીગણને ગમશે તેવી શ્રદ્ધા છે.

▣ યાદ કરીએ :

૧. સંખ્યા શબ્દોમાં લખો :

- (૧) ૨૪૬ : .....
- (૨) ૩૫૭ : .....
- (૩) ૫૦૯ : .....
- (૪) ૭૪૯ : .....

૨. સંખ્યા અંકોમાં લખો :

- (૧) ત્રણસો નેવું : .....
- (૨) છસો ત્રણ : .....
- (૩) આઠસો તોતેર : .....
- (૪) નવસો ચોપન : .....

૩. નીચેના કોઠામાં વિગત લખો :

ક્રમ	સંખ્યા	સો	દશક	એકમ
(૧)	૩૭૯	.....	.....	.....
(૨)	.....	૫	૬	૦
(૩)	૬૪	.....	.....	૪

૪. નીચે આપેલી સંખ્યાઓને ચડતા તથા ઊતરતા ક્રમમાં ગોઠવો :

ક્રમ	સંખ્યા	ચડતો ક્રમ	ઊતરતો ક્રમ
(૧)	૨૧૯, ૨૧૦, ૨૧૬	....., ..., ...	....., ..., ...
(૨)	૩૦૦, ૩૦, ૩	....., ..., ...	....., ..., ...
(૩)	૫૦૫, ૫૫, ૫૫૫	....., ..., ...	....., ..., ...
(૪)	૯૬૦, ૯૦૯, ૯૦૩	....., ..., ...	....., ..., ...

૫. નીચેની ખાલી જગ્યા પૂરો :

ક્રમ	સંખ્યા	૩ની સ્થાનકિંમત	૭ની સ્થાનકિંમત	૮ની સ્થાનકિંમત
(૧)	૩૮૭			
(૨)	૩૭૮			
(૩)	૭૩૮			
(૪)	૮૭૩			

૬. નીચેની ખાલી જગ્યા પૂરો :

ક્રમ	તરતની પહેલાની સંખ્યા	વચ્ચેની સંખ્યા	તરતની પછીની સંખ્યા
(૧)	.....	૪૬૭	.....
(૨)	૭૨૦	.....	૭૨૨
(૩)	.....	૮૯૦	.....
(૪)	.....	૬૦૦	.....

૭. નીચેની ખાલી જગ્યામાં > કે <માંથી યોગ્ય સંકેત મૂકો :

- (૧) ૨૧૩ ..... ૨૩૧   (૨) ૪૦૦ ..... ૪૯
 (૩) ૫૯૪ ..... ૪૯૫   (૪) ૩૯૦ ..... ૩૦૯

૮. નીચેની સંખ્યાઓ એકી છે કે બેકી તે લખો :

(૧) ૩૦૬	(૨) ૪૬૫	(૩) ૬૩૮	(૪) ૨૨૩

□ નવું શીખીએ :

૧૦,૦૦૦ સુધીની સંખ્યાની ઓળખ

૧ એટલે ૧ એકમ, ૧૦ એકમ એટલે ૧ દશક, ૧૦ દશક એટલે ૧ સો અને ૧૦ સો એટલે ૧ હજાર.

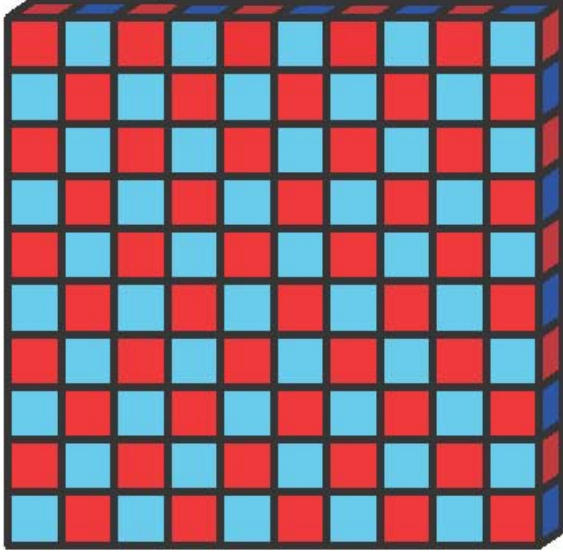
નીચેની આકૃતિઓ દ્વારા આ સંબંધો વધુ દઢ કરીએ.

અહીં, ૧ પાસો એટલે ૧ એકમ

૧૦ એકમ એટલે ૧ દશક

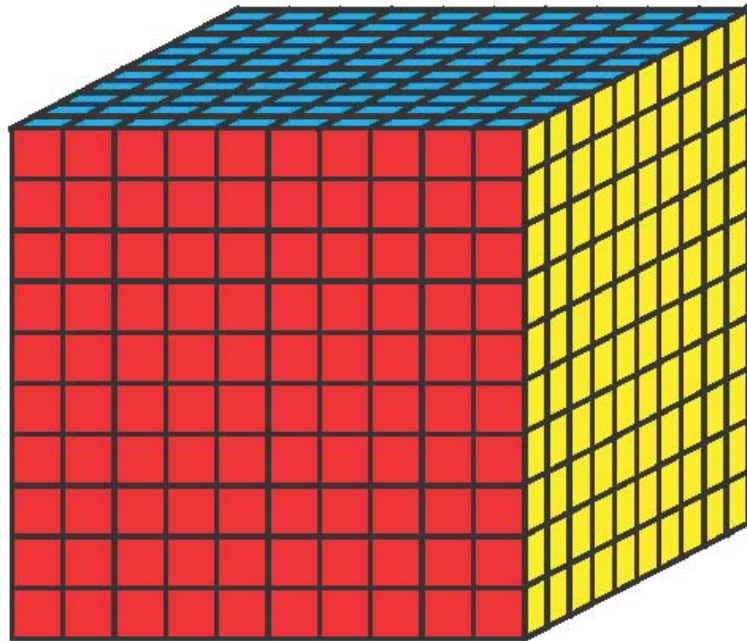

૧૦૦ એકમ એટલે ૧૦ દશક

૧૦ દશક એટલે ૧ સો

૧૦૦-૧૦૦ પાસાની આવી ૧૦ થપ્પીઓ એકબીજા ઉપર કરવાથી નીચેની ગોઠવણી મળશે. આ ગોઠવણીમાં જુઓ કે ઉપરની થપ્પીમાં ૧૦૦ પાસા છે. એ જ રીતે નીચેની બધી થપ્પીમાં ૧૦૦ પાસા છે.

- દસમા સો →
- નવમા સો →
- આઠમા સો →
- સાતમા સો →
- છઠ્ઠા સો →
- પાંચમા સો →
- ચોથા સો →
- ત્રીજા સો →
- બીજા સો →
- પહેલા સો →

૧૦૦૦ પાસા...

૧૦ સો એટલે ૧ હજાર

બધા મળીને ૧૦ સો થયા. ૧૦ સો એટલે ૧ હજાર થાય.

આમ, ૧૦૦૦ એકમ = ૧૦૦ દશક = ૧૦ સો = ૧ હજાર

◆ **૧૦,૦૦૦ સુધીની સંખ્યાઓનું વાચન**

તમે નવ સો નવાણું સુધીની સંખ્યાઓનું વાચન કરતા ધોરણ ૩માં શીખ્યા છો.

◆ **૧૦,૦૦૦ સુધીની સંખ્યાઓનું અંકોમાં – શબ્દોમાં લેખન**

૧૦૦૦માં,

(૧) એકમમાં રહેલા શૂન્યને સ્થાને ક્રમશઃ ૧થી ૯ મૂકતાં ૧૦૦૧થી ૧૦૦૯ સુધીની સંખ્યાઓ મળશે.

(૨) દશક-એકમના સ્થાને ક્રમશઃ ૧૦થી ૯૯ મૂકતાં ૧૦૧૦થી ૧૦૯૯ સુધીની સંખ્યાઓ મળશે.

(૩) સો-દશક-એકમના સ્થાને ક્રમશઃ ૧૦૦થી ૯૯૯ મૂકતાં ૧૧૦૦થી ૧૯૯૯ સુધીની સંખ્યાઓ મળશે.

દરેક હજાર માટે આ રીતે સંખ્યાઓ મૂકતાં ૯૯૯૯ સુધીની સંખ્યાઓ મેળવી શકાશે.

◆ **સંખ્યાઓ : અંકોમાં અને શબ્દોમાં**

અંકોમાં	શબ્દોમાં	અંકોમાં	શબ્દોમાં
૧૦૦૧	એક હજાર એક	૬૦૦૦	છ હજાર
૧૦૯૯	એક હજાર નવાણું	૭૮૯૨	સાત હજાર આઠસો બાણું
૧૨૦૦	એક હજાર બસો	૯૦૦૦	નવ હજાર
૨૦૦૦	બે હજાર	૯૯૯૯	નવ હજાર નવસો નવાણું
૫૩૭૬	પાંચ હજાર ત્રણસો છોત્તેર	૧૦,૦૦૦	દસ હજાર

વાંચો :

(૧) ૪૯૭૭ : ચાર હજાર નવસો સિત્તોતેર

(૨) ૩૨૮૧ : ત્રણ હજાર બસો એક્યાસી

(૩) ૫૦૨૩ : પાંચ હજાર ત્રેવીસ

(૪) ૪૮૭૨ : ચાર હજાર આઠસો બોત્તેર

(૫) ૧૩૪૧ : એક હજાર ત્રણસો એકતાળીસ. તેને તેરસો એકતાળીસ પણ કહેવાય.

♦ પ્રવૃત્તિ ૧ : ચાલો રમીએ પાસાની રમત

નીચેનાં ખાલી ખાનાંઓમાં તમારી મનપસંદ એવી ચાર અંકોની સંખ્યાઓ લખો. એક પણ ખાનું ખાલી ન રહેવું જોઈએ અને કોઈ સંખ્યા બીજીવાર આવવી જોઈએ નહિ :

૯૯૯૯									
							૭૮૯૬		
			૨૫૦૮						
	૮૦૨૦							૪૫૬૭	
						૩૬૭૨			
									←
←									
								←	૧૧૦૦

આ રમત ચાર-ચારની જોડીમાં રમીશું. રમવા માટે એક પાસો લો. તે ફેંકતાં જેટલા અંક પડે તેટલાં ખાનાં આગળ ખસો. તમે જે ખાનામાં પહોંચો તે ખાનામાં લખેલી સંખ્યા વાંચો. આ સંખ્યાને નોટબુકમાં અંકમાં તથા શબ્દોમાં લખો.

આ રીતે વારાફરતી પાસો ફેંકતા જાઓ અને સંખ્યાઓ નોટબુકમાં લખતા જાઓ. તો કોની રાહ જુઓ છો ? ચાલુ કરો રમત. જુઓ કેવી મજા આવે છે !

- ૯૯૯૯ સુધીની સંખ્યાઓનો વિસ્તાર પ્રવૃત્તિ ૨ : મનગમતી સંખ્યાઓ લખો :

હજાર	સો	દશક	એકમ	સંખ્યા અંકમાં	સંખ્યા શબ્દોમાં
૫	૩	૨	૧	૫૩૨૧	પાંચ હજાર ત્રણસો એકવીસ

હવે, ઉપરના કોઠાની મદદથી નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

- (૧) સૌથી મોટી સંખ્યા કઈ છે ? .....
- (૨) સૌથી મોટી સંખ્યામાં હજારના સ્થાનમાં કયો અંક છે ? .....
- (૩) કોઠામાંથી કોઈ પણ ત્રણ સંખ્યાઓનો હજાર, સો, દશક અને એકમના જૂથમાં ઉદાહરણ મુજબ વિસ્તાર કરો. **ઉદાહરણ :** ૫૩૨૧ એટલે ૫ હજાર ૩ સો ૨ દશક ૧ એકમ.
- (૪) ..... એટલે ..... હજાર ..... સો ..... દશક ..... એકમ.
- (૫) ..... એટલે ..... હજાર ..... સો ..... દશક ..... એકમ.
- (૬) ..... એટલે ..... હજાર ..... સો ..... દશક ..... એકમ.

સમજાવો :

- ૨૬૩૭ એટલે સો-સોનાં ૨૬ જૂથ, દસ-દસનાં ૩ જૂથ અને ૭ છૂટા અથવા હજારના ૨ જૂથ, સોનાં ૬ જૂથ, દશકનાં ૩ જૂથ અને ૭ છૂટા
- ૩૦૦૪ એટલે સો-સોનાં ૩૦ જૂથ, દસ-દસનાં ૦ જૂથ અને ૪ છૂટા
- ૫૧૬૮ એટલે સો-સોનાં ૫૧ જૂથ, દસ-દસનાં ૬ જૂથ અને ૮ છૂટા

- સો-સોનાં ૨૭ જૂથ, દસ-દસનાં ૫ જૂથ અને ૨ છૂટા એટલે ૨૭૫૨
- સો-સોનાં ૩૨ જૂથ, દસ-દસનાં ૩ જૂથ અને ૨ છૂટા એટલે ૩૨૩૨
- સો-સોનાં ૫૫ જૂથ, દસ-દસનાં ૨ જૂથ અને ૭ છૂટા એટલે ૫૫૨૭

સંખ્યાનું વાચન :

- ૩૯૭૩ - ત્રણ હજાર નવસો તોતેર અથવા ઓગણચાળીસસો તોતેર.

મહાવરો ૧

૧. નીચેની સંખ્યાઓને શબ્દોમાં લખો :

- (૧) ૬૫૯૪ : .....
- (૨) ૮૯૬૪ : .....
- (૩) ૫૦૮૯ : .....
- (૪) ૬૫૯૪ : .....
- (૫) ૭૪૦૧ : .....

૨. નીચેની સંખ્યાઓને અંકોમાં લખો :

- (૧) પાંચ હજાર ત્રણસો આડત્રીસ : .....
- (૨) ચાર હજાર સાત : .....
- (૩) નવ હજાર પાંચસો ઓગણસિતેર : .....
- (૪) બે હજાર નેવ્યાસી : .....
- (૫) ત્રણ હજાર સાતસો નવ : .....

૩. આપેલી સંખ્યાઓને હજાર, સો, દશક અને એકમના જૂથમાં વિસ્તાર કરો :

- (૧) ૯૦૩૨ એટલે ..... હજાર ..... સો ..... દશક ..... એકમ
- (૨) ૪૫૦૪ એટલે ..... હજાર ..... સો ..... દશક ..... એકમ
- (૩) ૭૩૬૮ એટલે ..... હજાર ..... સો ..... દશક ..... એકમ
- (૪) ૮૯૪૦ એટલે ..... હજાર ..... સો ..... દશક ..... એકમ
- (૫) ૬૫૪૯ એટલે ..... હજાર ..... સો ..... દશક ..... એકમ

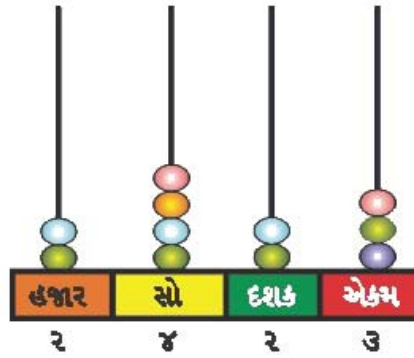
૪. આપેલી સંખ્યાઓને સો, દશક, એકમના જૂથમાં વિસ્તાર કરીને અથવા વિસ્તારને સંખ્યા સ્વરૂપે દર્શાવો :

	સંખ્યા	સો-સોનાં જૂથ	દસ-દસનાં જૂથ	એકમ
ઉદા.	૩૪૬૭	૩૪	૬	૭
(૧)	૬૭૩૮	.....	.....	.....
(૨)	૯૫૦૨	૯૫	૦	૨
(૩)	૨૦૪૭	.....	.....	.....
(૪)	.....	૬૭	૩	૪
(૫)	૪૫૬૭	.....	.....	.....

૫. આપેલી સંખ્યાઓને સો-સોનાં જૂથમાં અને દસ-દસનાં જૂથમાં દર્શાવો :

ક્રમ	સંખ્યા	સો-સોનાં જૂથ	દસ-દસનાં જૂથ	ક્રમ	સંખ્યા	સો-સોનાં જૂથ	દસ-દસનાં જૂથ
ઉદા.	૧૦૦૦	૧૦ જૂથ	૧૦૦ જૂથ	(૩)	૪૧૦૦	.....	.....
ઉદા.	૨૦૧૦	-	૨૦૧ જૂથ	(૪)	૮૦૦૦	.....	.....
(૧)	૩૦૦૦	.....	.....	(૫)	૭૩૫૦	-	.....
(૨)	૩૦૬૦	-	.....	(૬)	૫૯૦૦	.....	.....

□ સ્થાનકિંમત :

૨ હજાર ૪ સો ૨ દશક ૩ એકમ એટલે ૨૪૨૩

સ્થાન	મણકાની સંખ્યા	સ્થાનકિંમત
હજાર	૨	૨૦૦૦
સો	૪	૪૦૦
દશક	૨	૨૦
એકમ	૩	૩
	સંખ્યા	૨૪૨૩

આમ, ૨૪૨૩માં,

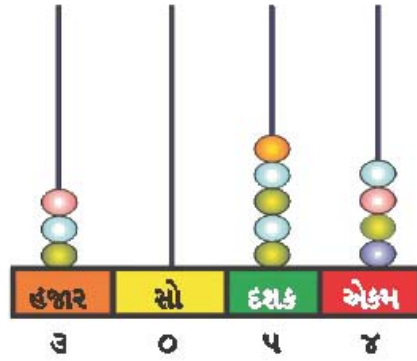
૨ની સ્થાનકિંમત ૨૦૦૦ છે.

૪ની સ્થાનકિંમત ૪૦૦ છે.

૨ની સ્થાનકિંમત ૨૦ છે.

૩ની સ્થાનકિંમત ૩ છે.

સંખ્યા ૨૪૨૩

૩ હજાર ૦ સો ૫ દશક ૪ એકમ એટલે ૩૦૫૪

સ્થાન	મણકાની સંખ્યા	સ્થાનકિંમત
હજાર	૩	.....
સો	૦	૦
દશક	.....	૫૦
એકમ	૪	૪
	સંખ્યા	૩૦૫૪

આમ, ૩૦૫૪માં,

૩ની સ્થાનકિંમત ૩૦૦૦ છે.

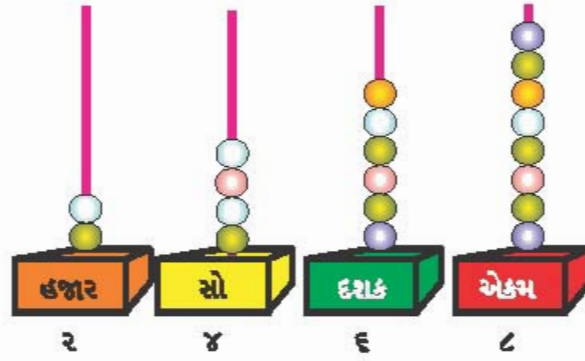
૦ની સ્થાનકિંમત ૦ છે.

૫ની સ્થાનકિંમત ૫૦ છે.

૪ની સ્થાનકિંમત   ૪ છે.

સંખ્યા ૩૦૫૪

જો મણકાઘોડી એક-એક સળિયાવાળી અલગ-અલગ હોય અને તેના ઉપર સ્થાનકિંમત લખેલી હોય, તો સંખ્યા કઈ રીતે મેળવાય તે જોઈએ.

૨ હજાર ૪ સો ૬ દશક ૮ એકમ એટલે ૨૪૬૮

૨૪૬૮માં ૨ની સ્થાનકિંમત ૨૦૦૦ છે.

૪ની સ્થાનકિંમત ૪૦૦ છે.

૬ની સ્થાનકિંમત ૬૦ છે.

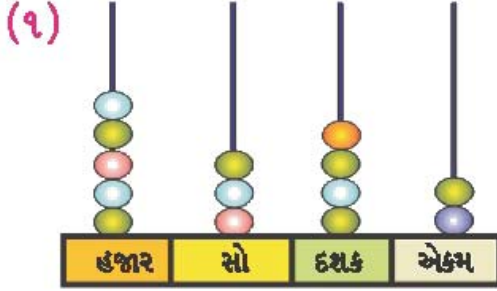
૮ની સ્થાનકિંમત   ૮ છે.

સંખ્યા ૨૪૬૮ થાય.

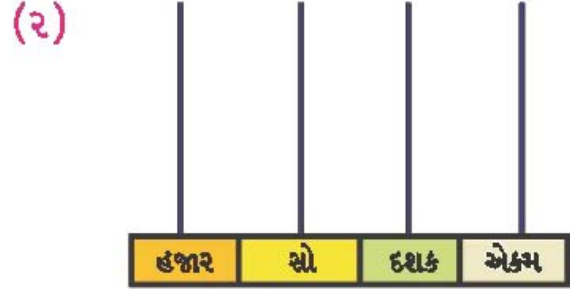
મહાવરો ૨

૧. મણકાઘોડીની મદદથી વિગતો પૂર્ણ કરો :

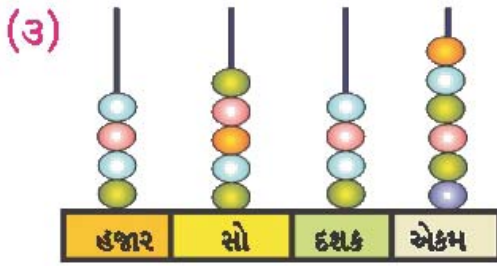
.....હજાર .....સો .....દશક .....એકમ

એટલે

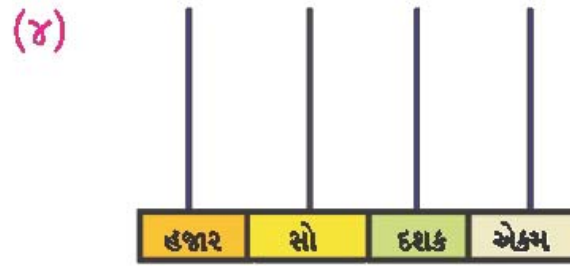
.....હજાર .....સો .....દશક .....એકમ

એટલે

.....હજાર .....સો .....દશક .....એકમ

એટલે

.....હજાર .....સો .....દશક .....એકમ

એટલે

૨. આપેલા કોઠામાં ખાલી જગ્યા પૂરો :

ક્રમ	સંખ્યા	અંકોની સ્થાનકિંમત			
		૪	૫	૬	૭
(૧)	૫૭૪૬	.....	.....	.....	.....
(૨)	૬૪૫૭	.....	.....	.....	.....
(૩)	.....	૪૦૦	૫૦૦૦	૬૦	૭
(૪)	.....	૪૦	૫	૬૦૦૦	૭૦૦
(૫)	૫૬૭૪	.....	.....	.....	.....

૩. ઉદાહરણ મુજબ અંક અને અંકોની સ્થાનકિંમત દર્શાવી કોષ્ટક પૂર્ણ કરો :

ક્રમ	સંખ્યા	હજાર		સો		દશક		એકમ	
		અંક	અંકની સ્થાનકિંમત	અંક	અંકની સ્થાનકિંમત	અંક	અંકની સ્થાનકિંમત	અંક	અંકની સ્થાનકિંમત
ઉદા.	૪૫૦૧	૪	૪૦૦૦	૫	૫૦૦	૦	૦	૧	૧
(૧)	૯૭૨૦	.....	.....	.....	૭૦૦	૨	.....	૦	.....
(૨)	૮૦૭૪	૮	.....	.....	.....	.....	૭૦	૪	.....
(૩)	.....	૬	.....	.....	૪૦૦	.....	૧૦	૬	.....
(૪)	૬૫૩૩	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....

૪. નીચે આપેલા ઉદાહરણ મુજબ સંખ્યાનો વિસ્તાર કરી દરેક જૂથ નીચે તેની સ્થાનકિંમત સ્વરૂપે દર્શાવો :

ઉદા. ૪૩૫૧ એટલે ૪ હજાર ૩ સો ૫ દશક ૧ એકમ

૪૦૦૦	૩૦૦	૫૦	૧
------	-----	----	---

(૧) ૬૩૦૨ એટલે ૬ હજાર ..... સો ..... દશક ..... એકમ

	૩૦૦		
--	-----	--	--

(૨) ....૪૫.... એટલે ૬ હજાર ..... સો ..... દશક ..... એકમ

			૩
--	--	--	---

(૩) ૭....૨.... એટલે ..... હજાર ૫ સો ..... દશક ૦ એકમ

--	--	--	--

(૪) ૩૮૪૭ એટલે ..... હજાર ..... સો .....દશક ..... એકમ

--	--	--	--

□ પહેલાની, પછીની અને વચ્ચેની સંખ્યા :

♦ જુઓ અને સમજો :

તરતની પછીની સંખ્યા			તરતની પહેલાની સંખ્યા		
૧૩૪૯	૧૩૫૦	૧૩૫૧	૧૩૪૯	૧૩૫૦	૧૩૫૧
૨૯૯૯	૩૦૦૦	૩૦૦૧	૨૯૯૯	૩૦૦૦	૩૦૦૧
૩૯૯૯	૩૯૯૯	૪૦૦૦	૩૯૯૯	૩૯૯૯	૪૦૦૦
૪૯૯૯	૫૦૦૦	૫૦૦૧	૪૯૯૯	૫૦૦૦	૫૦૦૧
૯૪૩૨	૯૪૩૩	૯૪૩૪	૯૪૩૨	૯૪૩૩	૯૪૩૪

વચ્ચેની સંખ્યા

આપેલી સંખ્યામાં ૧ ઉમેરવાથી તરતની પછીની સંખ્યા મળે છે.

આપેલી સંખ્યામાંથી ૧ બાદ કરવાથી તરતની પહેલાની સંખ્યા મળે છે.

૯૯૯૯ સુધીની સંખ્યામાં નાની, મોટી, સરખી સંખ્યાઓની સમજ :

(૧) $\begin{array}{r} ૪૬ \\ \uparrow \\ ૬ \end{array}$ $\begin{array}{r} ૨૧૦ \\ \uparrow \\ ૧૦ \end{array}$
 બે અંક ત્રણ અંક
 તેથી $૪૬ < ૨૧૦$

(૨) ૩૪૫ અને ૬૭૨
 $૩ < ૬$ (સોના સ્થાનમાં અંકોને સરખાવતાં)
 તેથી $૩૪૫ < ૬૭૨$

(૩) ૩૫૯૭ અને ૩૫૬૭
 $૯ > ૬$

(હજાર અને સોનાં સ્થાનના અંક
 સરખા હોવાથી દશકના અંક સરખાવતાં)
 તેથી, $૩૫૯૭ > ૩૫૬૭$

(૪) ૧૪૯૭ અને ૧૪૯૭
 બધા અંકો સમાન છે.

તેથી, $૧૪૯૭ = ૧૪૯૭$

(૫) ૪૧૩ ૪૦૨

 $૧ > ૦$

(સોનાં સ્થાન એકસરખા હોવાથી

દશકનો અંક સરખાવતાં)

તેથી, ૪૧૩ > ૪૦૨

(૬) ૫૪૩૦ અને ૫૪૩૧

(હજાર, સો અને દશકના અંક

સરખા હોવાથી એકમના અંક સરખાવતાં)

 $૦ < ૧$

તેથી, ૫૪૩૦ < ૫૪૩૧

મોટી સંખ્યા > નાની સંખ્યા

નાની સંખ્યા < મોટી સંખ્યા

સંખ્યા = એ જ સંખ્યા

નોંધ : સંખ્યાની સરખામણી કરવા સૌપ્રથમ હજારના સ્થાનથી ક્રમશઃ એકમના સ્થાન સુધી સંખ્યાઓને ચકાસવી.

મહાવરો ૩

૧. નીચેની ખાલી જગ્યાઓ પૂરો :

(૧) ૪૪૪૪ની તરતની પહેલાની સંખ્યા ..... છે.

(૨) .....ની તરતની પછીની સંખ્યા ૬૮૦૯ છે.

(૩) ત્રણ અંકની મોટામાં મોટી સંખ્યાની તરતની પહેલાની સંખ્યા ..... છે.

(૪) ત્રણ અંકની નાનામાં નાની સંખ્યાની તરતની પહેલાની સંખ્યા ..... છે.

(૫) ૭૫૬૩ અને ૭૫૬૫ની વચ્ચેની સંખ્યા ..... છે.

(૬) ..... અને .....ની વચ્ચેની સંખ્યા ૩૦૦૦ છે.

(૭) ચાર અંકની મોટામાં મોટી સંખ્યાની તરતની પછીની સંખ્યા ..... છે.

૨. તમે ચાર અંકોની મદદથી બનતી કોઈ પણ સંખ્યાઓની સાત જોડી નીચે લખો. તેને નાની, મોટી કે બરાબર સંખ્યાના <, > અથવા = ચિહ્ન વડે દર્શાવો :

ઉદા. : ૨૦૪૦ > ૧૪૯૯ (૧) ....

(૨) ..... (૩) ..... (૪) .....

(૫) ..... (૬) ..... (૭) .....

સંખ્યાઓનો ચડતો-ઊતરતો ક્રમ :

૯૯૯ સુધીની સંખ્યાઓને ચડતા-ઊતરતા ક્રમમાં ગોઠવવાનું આપણે શીખી ગયા છીએ. એ જ રીતે ૯૯૯૯ સુધીની સંખ્યાઓને પણ ચડતા-ઊતરતા ક્રમમાં ગોઠવી શકાય છે.

આપેલી સંખ્યાઓમાંથી સૌથી મોટી સંખ્યા પહેલાં લખીએ. પછી બાકી રહેતી સંખ્યાઓમાંથી સૌથી મોટી સંખ્યા બીજા ક્રમે લખીએ. એ રીતે ગોઠવણી કરતા રહેવાથી સંખ્યાઓનો ઊતરતો ક્રમ મેળવી શકાય. જેમકે,

૩૨૩૪, ૪૨૪૩, ૪૩૨૪, ૫૪૩૨ને ઊતરતા ક્રમમાં ગોઠવવી છે.

(૧) ૩૨૩૪, ૪૨૪૩, ૪૩૨૪, ૫૪૩૨ના પહેલા હજારના સ્થાનના અંકો સરખાવીને જાણી શકાય છે કે સૌથી મોટી સંખ્યા ૫૪૩૨ છે.

(૨) બાકીની ત્રણ સંખ્યાઓ ૩૨૩૪, ૪૨૪૩, ૪૩૨૪ના પહેલા-પહેલા અંકો સરખાવતાં ૪૨૪૩ અને ૪૩૨૪માં પ્રથમ અંકો સમાન છે, જેથી તેના બીજા અંકો સરખાવતાં ૪૩૨૪ સૌથી મોટી સંખ્યા છે.

(૩) બાકીની બે સંખ્યાઓ ૩૨૩૪, ૪૨૪૩ના પહેલા-પહેલા અંકો સરખાવતાં ૪૨૪૩ સૌથી મોટી સંખ્યા છે. તેથી, ૫૪૩૨, ૪૩૨૪, ૪૨૪૩, ૩૨૩૪ ઊતરતા ક્રમમાં છે.

ચડતા ક્રમમાં હોય તેવી સંખ્યાઓનો ક્રમ ઉલટાવવામાં આવે, તો ઊતરતો ક્રમ મળે છે અને ઊતરતા ક્રમમાં હોય તેવી સંખ્યાઓનો ક્રમ ઉલટાવવામાં આવે, તો ચડતો ક્રમ મળે છે.

આમ, ચડતો-ઊતરતો ક્રમ નક્કી કરવા માટે સૌપ્રથમ હજારના સ્થાનના અંકોની સરખામણી કરાય. ત્યાર બાદ ક્રમશઃ સો, દશક અને એકમના સ્થાનના અંકોની સરખામણી કરીને નાની-મોટી સંખ્યા નક્કી કરવામાં આવે છે.

ઉદાહરણ ૧ : આપેલી સંખ્યાઓને ચડતા ક્રમમાં ગોઠવો.

૪૩૨૧, ૮૧૦૨, ૧૮૯૮

↓   ↓   ↓

૪   ૮   ૧   (હજારનું સ્થાન)

હજારના સ્થાનના ત્રણેય અંક જુદા છે. તેનો ચડતો ક્રમ ૧, ૪, ૮ છે. તેથી, આપેલ સંખ્યાઓનો ચડતો ક્રમ ૧૮૯૮, ૪૩૨૧, ૮૧૦૨ થાય.

ઉદાહરણ ૨ : આપેલી સંખ્યાઓને ઊતરતા ક્રમમાં ગોઠવો.

૭૧૯૮, ૨૩૬૪, ૫૦૭૮, ૧૫૯૦

↓   ↓   ↓   ↓

૭   ૨   ૫   ૧   (હજારનું સ્થાન)

અહીં, દરેક સંખ્યામાં હજારના સ્થાનમાંના ચારેય અંકો જુદા છે. તેનો ઊતરતો ક્રમ ૭, ૫, ૨, ૧ છે, તેથી આપેલી સંખ્યાઓનો ઊતરતો ક્રમ ૭૧૯૮, ૫૦૭૮, ૨૩૬૪, ૧૫૯૦ થાય.

મહાવરો ૪

૧. ચડતા ક્રમને સમજી નીચેના કોષમાં યોગ્ય સંખ્યાઓ પૂરો :

	અ	ક	તો	ડ	શ
(૧)	૧૦૦૩				૧૦૦૭
(૨)	૨૧૧૦		૧૦૦૫		
(૩)		૩૦૧૮		૪૨૦૮	૯૯૯૯
(૪)	૪૨૦૫		૯૯૯૭		
(૫)					

૨. ઊતરતા ક્રમને સમજી નીચેના કોઠામાં યોગ્ય સંખ્યાઓ પૂરો :

બી

(૧)	૨૧૨૯	ત			
			૨		
(૨)			૨૧૨૭	તો	
		૨૮૨૭			ક્રમ
(૩)	૩૨૧૩				૨૧૨૫
(૪)					૨૮૨૪
		૫૫૧૧			
(૫)	૮૮૮૮				

૩. ચડતા-ઊતરતા ક્રમને સમજી નીચેની ખાલી જગ્યા પૂરો :

	ચડતો ક્રમ	ઊતરતો ક્રમ
ઉદા.	૧૦૦૧, ૧૦૦૨, ૧૦૦૩	૧૦૦૩, ૧૦૦૨, ૧૦૦૧
(૧)	....., ..., ...	૨૧૧૨, ૨૧૧૧, ૨૧૧૦
(૨)	૩૨૦૪, ૩૨૦૫, ૩૨૦૬	....., ..., ...
(૩)	....., ..., ...	૬૪૧૨, ૬૪૧૧, ૬૪૧૦
(૪)	૫૫૮૮, ૫૫૮૯, ૫૫૯૦	....., ..., ...

સમજાવો :

સંખ્યાનો પ્રકાર	કેટલી સંખ્યાઓ	સૌથી નાની સંખ્યા	સૌથી મોટી સંખ્યા
એક અંકની સંખ્યા	૯	૧	૯
બે અંકની સંખ્યા	૯૦	૧૦	૯૯
ત્રણ અંકની સંખ્યા	૯૦૦	૧૦૦	૯૯૯
ચાર અંકની સંખ્યા	૯૦૦૦	૧૦૦૦	૯૯૯૯

સ્વાધ્યાય

૧. નીચેની સંખ્યાઓને અંકોમાં લખો :

- (૧) બે હજાર સાડત્રીસ ..... (૨) ચાર હજાર ત્રણસો છવ્વીસ .....
- (૩) સાત હજાર નવ ..... (૪) આઠ હજાર બસો ચોપન .....

૨. નીચેની સંખ્યાઓને શબ્દોમાં લખો :

- (૧) ૩૯૪૧ ..... (૨) ૪૬૦૭ .....
- (૩) ૫૩૭૦ ..... (૪) ૮૦૯૩ .....

૩. ખાલી જગ્યા પૂરો :

સંખ્યા	૩ની સ્થાનકિંમત	૭ની સ્થાનકિંમત	૪ની સ્થાનકિંમત
(૧) ૩૪૦૭			
(૨) ૭૩૨૪			
(૩) ૬૭૪૩			

૪. સ્થાન પ્રમાણે વિસ્તાર કરો :

સંખ્યા	સ્થાન પ્રમાણે વિસ્તાર				સંખ્યા	સ્થાન પ્રમાણે વિસ્તાર			
	હજાર	સો	દશક	એકમ		હજાર	સો	દશક	એકમ
૧૮૭૬	.....	.....	.....	.....	૪૩૬૮	.....	.....	.....	.....
.....	૨	૯	૦	૩	.....	૮	૫	૨	૬
૮૬૭૮	.....	.....	.....	.....	.....	૯	૬	૭	૮

૫. નીચેની ખાલી જગ્યા પૂરો :

- (૧) ૧૭૮૧ની તરતની પહેલાની સંખ્યા ..... છે.
 (૨) ૩૯૯૯ની તરતની પછીની સંખ્યા ..... છે.
 (૩) .....ની તરતની પહેલાની સંખ્યા ૫૯૯૯ છે.
 (૪) .....ની તરતની પછીની સંખ્યા ૭૬૧૦ છે.
 (૫) ..... અને .....ની વચ્ચેની સંખ્યા ૮૦૦૦ છે.

૬. નીચેની ખાલી જગ્યાઓમાં =, < અથવા >માંથી યોગ્ય ચિહ્ન મૂકો :

- (૧) ૨૪૨૬ ..... ૨૩૮૮   (૨) ૧૪૭૫ ..... ૧૪૭૮
 (૩) ૬૬૬ ..... ૪૦૦૦   (૪) ૮૮૧૫ ..... ૮૮૧૫

૭. આપેલી સંખ્યાઓને ચડતા ક્રમમાં લખો :

- (૧) ૩૦૪૮, ૮૦૪૩, ૪૦૮૩   (૨) ૬૦૨૬, ૬૦૬૨, ૬૬૨૦, ૬૨૬૦
- .....

૮. આપેલી સંખ્યાઓને ઊતરતા ક્રમમાં લખો :

- (૧) ૪૨૮૯, ૨૮૯૪, ૯૮૨૪   (૨) ૨૮૩૫, ૨૮૩૩, ૨૮૩૭, ૨૮૩૯
- .....

જવાબ

મહાવરો ૧

૧. (૧) છ હજાર પાંચસો ચોરાણું (૨) આઠ હજાર નવસો ચોસઠ
(૩) પાંચ હજાર નેવ્યાસી (૪) છ હજાર પાંચસો ચોરાણું
(૫) સાત હજાર ચારસો એક
૨. (૧) ૫૩૩૮ (૨) ૪૦૦૭ (૩) ૯૫૬૯ (૪) ૨૦૮૯ (૫) ૩૭૦૯
૩. (૧) ૯, ૦, ૩, ૨ (૨) ૪, ૫, ૦, ૪ (૩) ૭, ૩, ૬, ૮ (૪) ૮, ૯, ૪, ૦ (૫) ૬, ૫, ૪, ૯
૪. (૧) ૬૭, ૩, ૮ (૩) ૨૦, ૪, ૭ (૪) ૬૭૩૪ (૫) ૪૫, ૬, ૭
૫. (૧) ૩૦, ૩૦૦ (૨) ૩૦૬ (૩) ૪૧, ૪૧૦ (૪) ૮૦, ૮૦૦
(૫) ૭૩૫ (૬) ૫૯, ૫૯૦

મહાવરો ૨

૧. (૧) ૫ હજાર ૩ સો ૪ દશક ૨ એકમ એટલે ૫૩૪૨
(૨) ૬ હજાર ૪ સો ૩ દશક ૦ એકમ
(૩) ૪ હજાર ૫ સો ૪ દશક ૬ એકમ એટલે ૪૫૪૬
(૪) ૩ હજાર ૨ સો ૫ દશક ૨ એકમ
૨. (૧) ૪૦, ૫૦૦૦, ૬, ૭૦૦ (૨) ૪૦૦, ૫૦, ૬૦૦૦, ૭
(૩) ૫૪૬૭ (૪) ૬૭૪૫ (૫) ૪, ૫૦૦૦, ૬૦૦, ૭૦
૩. (૧) ૯, ૯૦૦૦, ૭, ૨૦, ૦ (૨) ૮૦૦૦, ૦, ૦, ૭, ૪
(૩) ૬૪૧૬, ૬૦૦૦, ૪, ૧, ૬ (૪) ૬, ૬૦૦૦, ૫, ૫૦૦, ૩, ૩૦, ૩, ૩

૪. (૧) ૩, ૦, ૨

૬૦૦૦		૦	૨
------	--	---	---

- (૩) ૭, ૨

૭૦૦૦	૫૦૦	૨૦	૦
------	-----	----	---

- (૨) ૪, ૫, ૩

૬૦૦૦	૪૦૦	૫૦	
------	-----	----	--

- (૪) ૩, ૮, ૪, ૭

૩૦૦૦	૮૦૦	૪૦	૭
------	-----	----	---

મહાવરો ૩

૧. (૧) ૪૪૪૩ (૨) ૬૮૦૮ (૩) ૯૯૯ (૪) ૯૯
 (૫) ૭૫૬૪ (૬) ૨૯૯૯, ૩૦૦૧ (૭) ૧૦,૦૦૦

મહાવરો ૪

૩. (૧) ૨૧૧૦, ૨૧૧૧, ૨૧૧૨ (૨) ૩૨૦૬, ૩૨૦૫, ૩૨૦૪
 (૩) ૬૪૧૦, ૬૪૧૧, ૬૪૧૨ (૪) ૫૫૯૦, ૫૫૯૯, ૫૫૯૮

સ્વાધ્યાય

૧. (૧) ૨૦૩૭ (૨) ૪૩૨૬ (૩) ૭૦૦૯ (૪) ૮૨૫૪
 ૨. (૧) ત્રણ હજાર નવસો એકતાળીસ (૨) ચાર હજાર છસો સાત
 (૩) પાંચ હજાર ત્રણસો સિત્તેર (૪) આઠ હજાર ત્રણ
 ૩. (૧) ૩૦૦૦, ૭, ૪૦૦ (૨) ૩૦૦, ૭૦૦૦, ૪ (૩) ૩, ૭૦૦, ૪૦
 ૫. (૧) ૧૭૮૦ (૨) ૪૦૦૦ (૩) ૬૦૦૦ (૪) ૭૬૦૯
 (૫) ૭૯૯૯, ૮૦૦૧
 ૬. (૧) > (૨) < (૩) < (૪) =
 ૭. (૧) ૩૦૪૮, ૪૦૮૩, ૮૦૪૩ (૨) ૬૦૨૬, ૬૦૬૨, ૬૨૬૦, ૬૬૨૦
 ૮. (૧) ૯૮૨૪, ૪૨૮૯, ૨૮૯૪ (૨) ૨૮૩૯, ૨૮૩૭, ૨૮૩૫, ૨૮૩૩

▣ યાદ કરીએ :

૧. નીચે વિવિધ વસ્તુઓનાં ચિત્રો કિંમત સાથે આપેલાં છે, તે પરથી પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

			
₹ ૫૦૦	₹ ૨૦૦	₹ ૪૦૦	₹ ૩૦૦
			
₹ ૧૦૦	₹ ૫૦	₹ ૭૦૦	₹ ૬૦૦

- (૧) રમકડાંની કાર અને કેમેરાની કુલ કિંમત કેટલી થાય ? .....
- (૨) સ્ટીલના ડબાની અને ટેબલની કુલ કિંમત કેટલી થાય ? .....
- (૩) ઈસ્રી અને બૂટની કુલ કિંમત કેટલી થાય ? .....
- (૪) ખુરશી અને સ્ટીલના ડબાની કુલ કિંમત કેટલી થાય ? .....
- (૫) ટેબલ અને બેટની કુલ કિંમત કેટલી થાય ? .....

૨. મૌખિક ગણતરી કરી નીચેની ખાલી જગ્યાઓ પૂરો :

(૧) $300 + 100 = \dots\dots\dots$	(૨) $400 + 300 + 100 = \dots\dots\dots$
(૩) $200 + 400 = \dots\dots\dots$	(૪) $200 + 300 + 400 = \dots\dots\dots$
(૫) $300 + 200 = \dots\dots\dots$	(૬) $400 + 100 + 200 = \dots\dots\dots$

૩. નીચેના સરવાળા કરો :

$$\begin{array}{r} (૧) \quad ૪૨૬ \\ + ૧૩૩ \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} (૨) \quad ૨૩૪ \\ + ૧૫૨ \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} (૩) \quad ૩૨૬ \\ + ૩૫૬ \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} (૪) \quad ૩૭૫ \\ + ૫૯૬ \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} (૫) \quad ૩૨ \\ + ૫૪૩ \\ + ૧૨૪ \\ \hline \end{array}$$

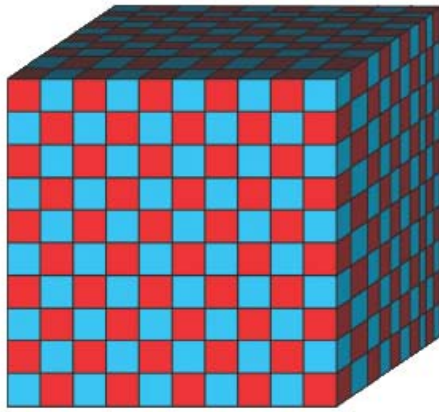
$$\begin{array}{r} (૬) \quad ૩૫૬ \\ + ૧૧૨ \\ + ૩૨૧ \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} (૭) \quad ૨૩૫ \\ + ૩૧૬ \\ + ૩૨૭ \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} (૮) \quad ૨૧૬ \\ + ૯૮ \\ + ૩૪ \\ \hline \end{array}$$

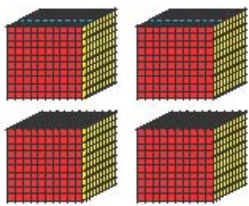
નવું શીખીએ :

મૌખિક સરવાળા :

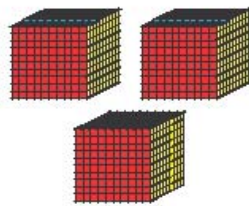
૧૦૦૦

૧ હજાર

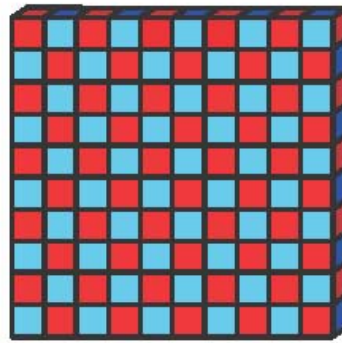
૪૦૦૦

+

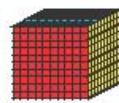
૩૦૦૦

=

૧૦૦

૧ સો

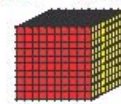
૧૦

૧ દશક

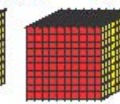

૧

૧ એકમ

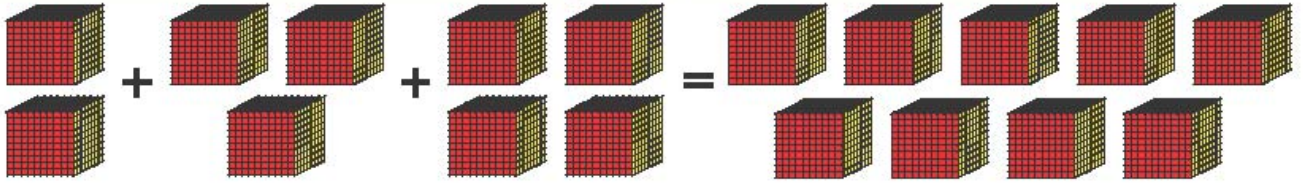
૭૦૦૦

$$૪૦૦૦ + ૩૦૦૦ = ૭૦૦૦$$

$$૪ હજાર + ૩ હજાર = ૭ હજાર$$

$$\begin{array}{r} ૪૦૦૦ \\ + ૩૦૦૦ \\ \hline ૭૦૦૦ \end{array}$$

૨૦૦૦

૩૦૦૦

૪૦૦૦

૯૦૦૦

$$૨૦૦૦ + ૩૦૦૦ + ૪૦૦૦ = ૯૦૦૦$$

$$૨ હજાર + ૩ હજાર + ૪ હજાર = ૯ હજાર$$

$$૨૦૦૦$$

$$+ ૩૦૦૦$$

$$+ ૪૦૦૦$$

$$\hline ૯૦૦૦$$

મહાવરો ૧

૧. મૌખિક સરવાળો કરી નીચેની ખાલી જગ્યાઓ પૂરો :

(૧) $૨૦૦૦ + ૧૦૦૦ = \dots\dots\dots$

(૨) $૪૦૦૦ + ૨૦૦૦ + ૧૦૦૦ = \dots\dots\dots$

(૩) $૩૦૦૦ + ૨૦૦૦ = \dots\dots\dots$

(૪) $૩૦૦૦ + ૪૦૦૦ + ૨૦૦૦ = \dots\dots\dots$

(૫) $૭૦૦૦ + ૨૦૦૦ = \dots\dots\dots$

(૬) $૨૦૦૦ + ૨૦૦૦ + ૩૦૦૦ = \dots\dots\dots$

(૭) $૩૦૦૦ + ૫૦૦૦ = \dots\dots\dots$

(૮) $૧૦૦૦ + ૩૦૦૦ + ૧૦૦૦ = \dots\dots\dots$

□ જુઓ અને સમજો :

♦ ચાર અંકની બે કે ત્રણ સંખ્યાઓના વધી વગરના સરવાળા :

ઉદાહરણ ૧ : $૨૩૪૧ + ૪૦૩૨$

૧૦૦૦

૧૦૦

૧૦

૧

૨	૩	૪	૧				
+	૪	૦	૩	૨			
૬	૩	૭	૩				

	હજાર	સો	દશક	એકમ
	૨	૩	૪	૧
+	૪	૦	૩	૨
	૬	૩	૭	૩

આને આમ પણ લખાય :

$$\begin{array}{r} 2341 \\ + 4032 \\ \hline 6373 \end{array}$$

ઉદાહરણ ૨ : ૨૩૧૨ + ૨૧૫૦ + ૧૫૨૩

	હજાર	સો	દશક	એકમ
	૨	૩	૧	૨
+	૨	૧	૫	૦
+	૧	૫	૨	૩
	૫	૯	૮	૫

આને આમ પણ લખાય :

$$\begin{array}{r} 2312 \\ + 2150 \\ + 1523 \\ \hline 5985 \end{array}$$

ઉદાહરણ ૩ : ૩૨૫૧ + ૨૪૨૫ + ૨૧૩

	હજાર	સો	દશક	એકમ
	૩	૨	૫	૧
+	૨	૪	૨	૫
+		૨	૧	૩
	૫	૮	૮	૯

આને આમ પણ લખાય :

$$\begin{array}{r} 3251 \\ + 2425 \\ + 213 \\ \hline 5889 \end{array}$$

ઉદાહરણ ૪ : ૭૫૨૧ + ૪૨૩ + ૧૫

	હજાર	સો	દશક	એકમ
	૭	૫	૨	૧
+		૪	૨	૩
+			૧	૫
	૭	૯	૫	૯

આને આમ પણ લખાય :

$$\begin{array}{r} 7521 \\ + 423 \\ + 15 \\ \hline 7959 \end{array}$$

મહાવરો ૨

૧. નીચેના સરવાળા કરો :

(૧) $2432 + 4321$

(૨) $3479 + 8904$

(૩) $3258 + 392 + 9893$

(૪) $8030 + 89 + 2299$

(૫) $3809 + 5842$

(૬) $3920 + 832 + 2235$

(૭) $3999 + 392$

(૮) $93 + 993 + 8299$

૨. નીચેના સરવાળા કરો :

(૧) $9305 + 2200$

(૨) $9205 + 9890 + 3029$

(૩) $5898 + 224$

(૪) $8800 + 234 + 9209$

(૫) $8309 + 832$

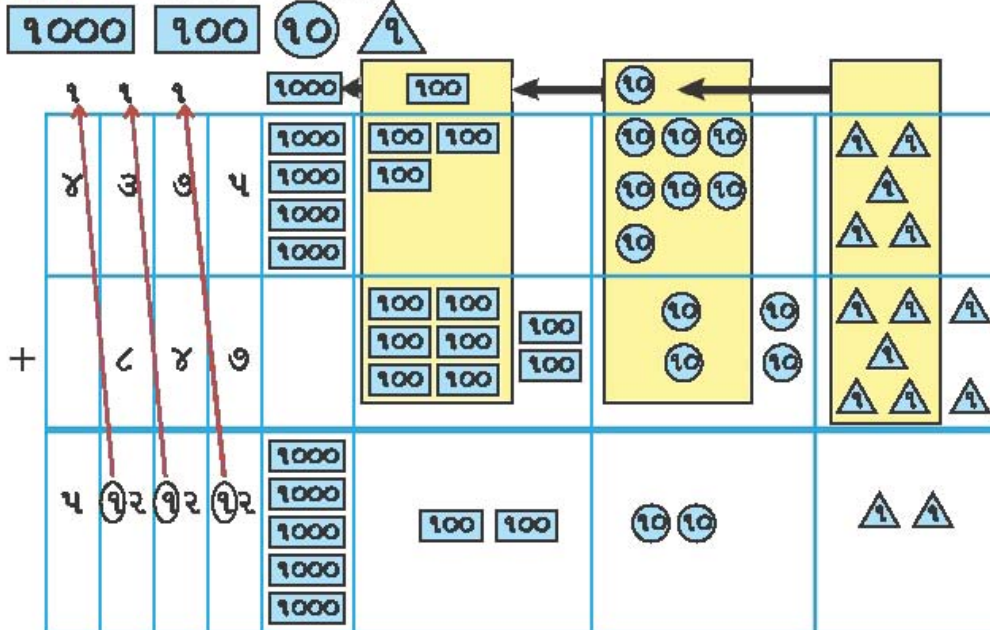
(૬) $2238 + 9200 + 954$

(૭) $329 + 2322$

(૮) $3020 + 2529$

□ ચાર અંક સુધીની બે સંખ્યાઓના વધીવાળા સરવાળા :

ઉદાહરણ ૫ : $8394 + 289$

હજાર	સો	દશક	એકમ
૧	૧	૧	
૪	૩	૭	૫
૫	૮	૪	૭
૫	૨	૨	૨

આને આમ પણ લખાય :

$$\begin{array}{r} 1\ 1\ 1 \\ 8\ 3\ 9\ 4 \\ +\ 2\ 8\ 9 \\ \hline 8\ 6\ 8\ 3 \end{array}$$

ઉદાહરણ ૬ : ૪૩૭૫ + ૧૮૫૮

	હજાર	સો	દશક	એકમ
	૧	૧	૧	
	૪	૩	૭	૫
+	૧	૮	૫	૮
	૬	૨	૩	૩

આને આમ પણ લખાય :

$$\begin{array}{r} 111 \\ 4375 \\ + 1858 \\ \hline 6233 \end{array}$$

ઉદાહરણ ૭ : ૫૪૨૭ + ૩૯૫

	હજાર	સો	દશક	એકમ
		૧	૧	
	૫	૪	૨	૭
+		૩	૯	૫
	૫	૮	૨	૨

આને આમ પણ લખાય :

$$\begin{array}{r} 11 \\ 5427 \\ + 395 \\ \hline 5822 \end{array}$$

ઉદાહરણ ૮ : ૫૩૭૫ + ૭૮૫

$$\begin{array}{r} 111 \\ 5375 \\ + 785 \\ \hline 6160 \end{array}$$

ઉદાહરણ ૯ : ૧૩૬૮ + ૧૮૯

$$\begin{array}{r} 11 \\ 1368 \\ + 189 \\ \hline 1557 \end{array}$$

મહાવરો ૩

૧. નીચેના સરવાળા કરો :

(૧) ૩૫૧૫
+ ૫૩૪૬

(૨) ૬૩૮૩
+ ૩૩૮૩

(૩) ૩૭૯૮
+ ૨૭૫

(૪) ૭૮૪૯
+ ૯૯

(૫) ૧૩૨૭
+ ૩૫૮૯

(૬) ૪૩૨૭
+ ૩૨૫૮

(૭) ૫૨૫૬
+ ૧૯૯

(૮) ૭૩૨૬
+ ૨૮૫

૨. નીચેના સરવાળા કરો :

(૧) ૩૬૩૫ + ૨૭૮૪

(૨) ૩૪૯૮ + ૪૭૯૬

(૩) ૫૧૮૧ + ૯૯૯

(૪) ૩૨૫૮ + ૩૪૭૯

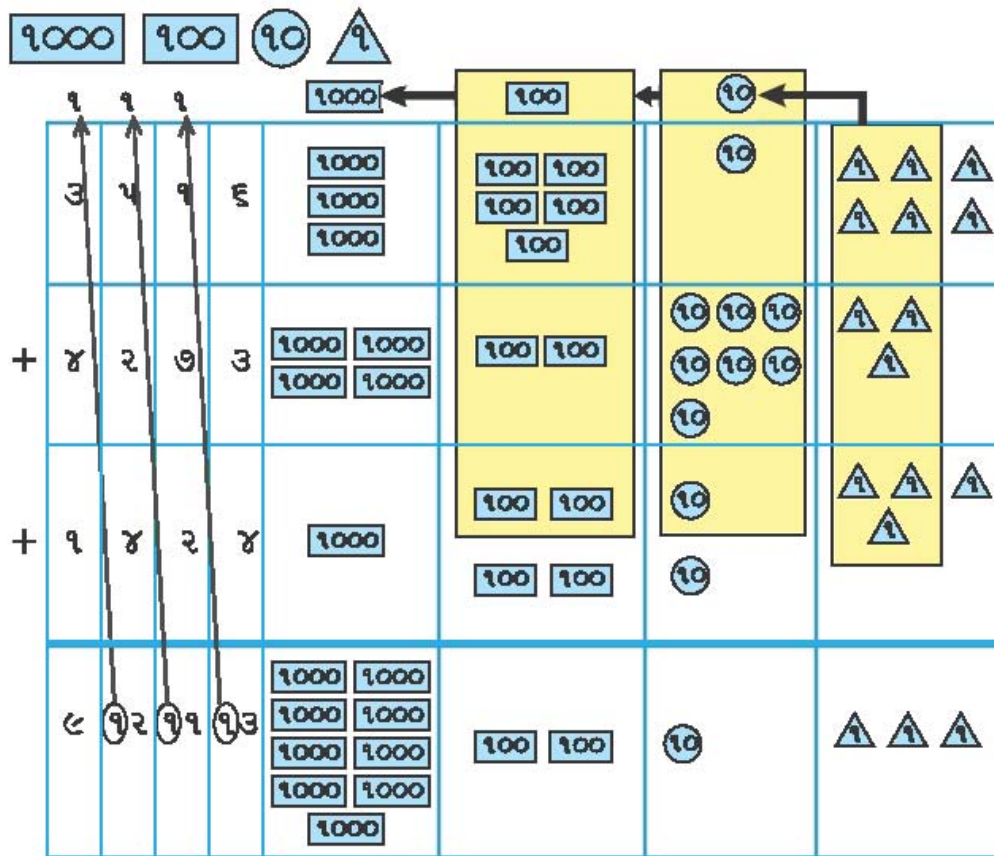
(૫) ૫૩૨૭ + ૩૨૫૯

(૬) ૪૩૨૬ + ૫૧૨૫

(૭) ૪૩૨૧ + ૨૩૫

□ ચાર અંક સુધીની ત્રણ સંખ્યાઓના વદીવાળા સરવાળા :

ઉદાહરણ ૧૦ : ૩૫૧૬ + ૪૨૭૩ + ૧૪૨૪

	હજાર	સો	દશક	એકમ
	૩	૫	૧	૬
+	૪	૨	૭	૩
+	૧	૪	૨	૪
	૯	૨	૧	૩

આને આમ પણ લખાય :

$$\begin{array}{r}
 3516 \\
 + 4273 \\
 + 1424 \\
 \hline
 9213
 \end{array}$$

ઉદાહરણ ૧૧ : ૪૭૯૫ + ૩૮૮૭ + ૭૧૯

	હજાર	સો	દશક	એકમ
	૪	૭	૯	૫
+	૩	૮	૮	૭
		૭	૧	૯
	૮	૪	૦	૧

આને આમ પણ લખાય :

$$\begin{array}{r} 222 \\ \dots\dots\dots \\ 4795 \\ + 3887 \\ + 719 \\ \hline 8401 \end{array}$$

ઉદાહરણ ૧૨ : ૫૩૨૫ + ૩૨૫૮ + ૨૩૫

	હજાર	સો	દશક	એકમ
	૫	૩	૨	૫
+	૩	૨	૫	૮
		૨	૩	૫
	૮	૮	૧	૮

આને આમ પણ લખાય :

$$\begin{array}{r} 11 \\ \dots\dots\dots \\ 5325 \\ + 3258 \\ + 235 \\ \hline 8818 \end{array}$$

ઉદાહરણ ૧૩ : ૪૬૨૫ + ૨૮૭૬ + ૩૮૯

$$\begin{array}{r} 112 \\ \dots\dots\dots \\ 4625 \\ + 2876 \\ + 389 \\ \hline 7890 \end{array}$$

ઉદાહરણ ૧૪ : ૫૭૨૯ + ૩૨૫૮ + ૪૫૭

$$\begin{array}{r} 112 \\ \dots\dots\dots \\ 5729 \\ + 3258 \\ + 457 \\ \hline 9444 \end{array}$$

મહાવરો ૪

૧. નીચેના સરવાળા કરો :

(૧) $\begin{array}{r} 9000 \\ + 2000 \\ + 8845 \\ \hline \end{array}$

(૨) $\begin{array}{r} 950 \\ + 9384 \\ + 2900 \\ \hline \end{array}$

(૩) $\begin{array}{r} 9280 \\ + 5584 \\ + 58 \\ \hline \end{array}$

(૪) $\begin{array}{r} 400 \\ + 8504 \\ + 90 \\ \hline \end{array}$

$$\begin{array}{r} (૫) \quad ૩૨૧૯ \\ + ૨૩૨૫ \\ + ૪૮૬ \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} (૬) \quad ૪૨૫૧ \\ + ૨૪૨૯ \\ + ૧૮ \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} (૭) \quad ૩૨૫૭ \\ + ૩૨૫ \\ + ૧૮ \\ \hline \end{array}$$

૨. નીચેના સરવાળા કરો :

$$(૧) \quad ૧૩૦૫ + ૨૫૨૩ + ૧૩૩૦$$

$$(૩) \quad ૨૮૨૪ + ૩૨૫૦ + ૧૯૭૫$$

$$(૫) \quad ૨૪૨૬ + ૩૫૨૮ + ૨૫૧$$

$$(૭) \quad ૩૨૫૨ + ૨૫૬ + ૨૮$$

$$(૨) \quad ૫૨૫૬ + ૩૧૨૪ + ૧૨૧૯$$

$$(૪) \quad ૫૨૭૬ + ૩૨૫૧ + ૧૨૮૯$$

$$(૬) \quad ૪૩૭૦ + ૨૩૫૨ + ૩૨૬$$

$$(૮) \quad ૪૫૯૮ + ૩૫૮૬ + ૧૯$$

▣ વ્યાવહારિક દાખલાની સમજૂતી :

ઉદાહરણ ૧૪ : તાલુકાકક્ષાના વિજ્ઞાનમેળાની મુલાકાતે ૧૩૫૬ છોકરાઓ અને ૨૩૮૫ છોકરીઓ આવી, તો વિજ્ઞાનમેળાની મુલાકાતે કુલ કેટલાં બાળકો આવ્યાં ?

(સમજૂતી : મુલાકાતે આવેલાં બાળકોની કુલ સંખ્યા શોધવા સરવાળો કરવો પડે.)

$$\begin{array}{r} ૧૧ \\ \dots\dots\dots \\ ૧૩૫૬ \text{ છોકરાઓ} \\ + ૨૩૮૫ \text{ છોકરીઓ} \\ \hline ૩૭૪૧ \text{ કુલ બાળકો} \end{array}$$

વિજ્ઞાનમેળાની મુલાકાતે કુલ ૩૭૪૧ બાળકો આવ્યાં હશે.

ઉદાહરણ ૧૫ : એક પુસ્તકાલયમાં ૩૨૪૭ વાર્તાનાં પુસ્તકો, ૪૩૭૮ ચિત્રવાર્તાનાં પુસ્તકો અને ૧૯૮ બાળવાર્તાનાં પુસ્તકો છે, તો પુસ્તકાલયમાં કુલ કેટલાં પુસ્તકો હશે ?

(સમજૂતી : પુસ્તકાલયમાં રહેલાં કુલ પુસ્તકો શોધવા વાર્તાનાં પુસ્તકો, ચિત્રવાર્તાનાં પુસ્તકો અને બાળવાર્તાનાં પુસ્તકોની સંખ્યાનો સરવાળો કરવો પડે.)

$$\begin{array}{r} ૨૨ \\ \dots\dots\dots \\ ૩૨૪૭ \text{ વાર્તાનાં પુસ્તકો} \\ + ૪૩૭૮ \text{ ચિત્રવાર્તાનાં પુસ્તકો} \\ + ૧૯૮ \text{ બાળવાર્તાનાં પુસ્તકો} \\ \hline ૭૮૨૩ \text{ કુલ પુસ્તકો} \end{array}$$

પુસ્તકાલયમાં કુલ ૭૮૨૩ પુસ્તકો છે.

વિવિધ વસ્તુઓની કિંમત દર્શાવતું ચિત્ર

			
₹ ૪૭૨૫	₹ ૮૭૨૯	₹ ૩૪૫૦	₹ ૧૩૨૫
			
₹ ૫૫૨૭	₹ ૩૧૮૭	₹ ૭૫૦	
			
₹ ૨૮૭	₹ ૩૩૦	₹ ૫૦	₹ ૪૫૦

ચિત્ર જોઈ સમજો :

$$\begin{array}{r}
 \overset{1}{} \\
 \overset{1}{} \\
 \overset{1}{} \\
 \overset{1}{} \\
 \overset{1}{} \\
 \hline
 4725 \text{ ટીવીની કિંમત} \\
 + 750 \text{ પેન્ટની કિંમત} \\
 \hline
 5475 \text{ કુલ કિંમત}
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 \overset{1}{} \quad \overset{1}{} \\
 \overset{1}{} \quad \overset{1}{} \\
 \overset{1}{} \quad \overset{1}{} \\
 \overset{1}{} \quad \overset{1}{} \\
 \overset{1}{} \quad \overset{1}{} \\
 \hline
 3450 \text{ મોબાઈલની કિંમત} \\
 + 1325 \text{ પંખાની કિંમત} \\
 + 330 \text{ શર્ટની કિંમત} \\
 \hline
 5105 \text{ કુલ કિંમત}
 \end{array}$$

મહાવરો ૫

૧. ઉપરનાં ચિત્રના આધારે નીચેની વિગતની કુલ કિંમત કેટલી થશે તે શોધો અને ખૂટતું ચિત્ર કયું આવશે તે વિચારીને દોરો :

(૧) ઘંટીની કિંમત અને શર્ટની કિંમત = ...

(૨) કબાટની કિંમત અને સ્વેટરની કિંમત = ...

- (૩) મોબાઈલની કિંમત, પેન્ટની કિંમત અને ટુવાલની કિંમત = ...
- (૪) કબાટ અને નાની છોકરીના ફોકની કિંમત = ...
- (૫) ઘંટીની કિંમત, પંખાની કિંમત અને ટુવાલની કિંમત = ...
- (૬) ટીવીની કિંમત, મોબાઈલની કિંમત અને શર્ટની કિંમત = ...
- (૭) વિદ્યુતમોટરની કિંમત, સ્વેટરની કિંમત અને પેન્ટની કિંમત = ...
- (૮) કબાટની કિંમત, ટુવાલની કિંમત અને ફોકની કિંમત = ...

સ્વાધ્યાય

૧. રમત રમો :

૩૨૫૧	૪૩૨૧	૩૨૯૬	૧૩૮૫	૪૩૨૭
૪૨૫૮	૪૫૬૨	૧૦૦૪	૨૪૬૭	૩૨૫૧
૩૨૫૭	૩૨૫૧	૨૩૨૭	૩૫૦૪	૪૩૨૭
૧૩૨૪	૪૩૨૬	૨૫૯૧	૧૩૯૮	૩૪૨૧
૧૫૯૮	૪૯	૭૫૨	૧૦૯૯	૩૨૪

રમતના નિયમો : એક દીવાસળી લઈને થોડીક ઊંચાઈએથી આ સંખ્યાચોરસ પર નાખો. જે બે અંક પર દીવાસળીના છેડા અડે તે બે સંખ્યાનો સરવાળો કરો.

નોંધો :

$$\begin{array}{r} (૧) \quad \dots ૧ \dots \\ \quad ૩ ૨ ૫ ૭ \\ + ૪ ૫ ૬ ૨ \\ \hline \quad ૭ ૮ ૧ ૯ \end{array}$$

(૨)

(૩)

(૪)

(૫)

(૬)

૨. નીચેના સરવાળા કરો :

(૧) $૫૭૮૩ + ૧૨૧૪ + ૨૦૧૩$

(૩) $૯૯ + ૮૭૫ + ૬૪૫૦$

(૨) $૪૩૨૮ + ૨૩૫૦ + ૩૨૫૧$

(૪) $૪૩૨૫ + ૩૫૨૯ + ૧૨૧૩$

૩. ખેતીવાડી ઉત્પન્ન બજારસમિતિમાં એક દિવસના નોંધાયેલ અનાજની ગૂણની સંખ્યા કોષ્ટકમાં જોઈ જવાબ આપો :

ક્રમ	પાક	ગૂણની સંખ્યા
(૧)	ઘઉં	૪૨૫૦
(૨)	બાજરી	૩૨૫૪
(૩)	મકાઈ	૧૩૨૯
(૪)	રાયડો	૩૨૫૭
(૫)	એરંડા	૪૩૨૫

ક્રમ	પાક	ગૂણની સંખ્યા
(૬)	તલ	૧૫૬૦
(૭)	મગફળી	૩૨૫૧
(૮)	કપાસ	૧૩૩૨
(૯)	જુવાર	૨૩૫૦
(૧૦)	તુવેર	૩૨૫૧

પ્રશ્નો :

- (૧) બાજરી અને મગફળીની ગૂણની કુલ સંખ્યા કેટલી છે ? .....
- (૨) રાયડો, એરંડા અને મકાઈની ગૂણની કુલ સંખ્યા કેટલી છે ? .....
- (૩) તલ, રાયડો અને બાજરીની ગૂણની કુલ સંખ્યા કેટલી છે ? .....
- (૪) બાજરી, મગફળી અને જુવારની ગૂણની કુલ સંખ્યા કેટલી છે ? .....
- (૫) ઘઉં, મગફળી અને કપાસની ગૂણની કુલ સંખ્યા કેટલી છે ? .....
૪. ઈકબાલભાઈએ ૭૨૫૧ રૂપિયાના ઘઉં અને ૧૪૩૫ રૂપિયાની બાજરી વેચી, તો તેમણે કુલ કેટલા રૂપિયાનું અનાજ વેચ્યું ?
૫. એક શાળામાં પાણીની ટાંકી બનાવવામાં વિશાલભાઈએ ૫૫૫૫ રૂપિયા અને જિતેન્દ્રભાઈએ ૩૫૦૯ રૂપિયા દાનમાં આપ્યા, તો આ બંનેએ મળીને કુલ કેટલી રકમ દાનમાં આપી ?
૬. સસ્તા અનાજભંડારની દુકાનમાં જાન્યુઆરી માસમાં ૧૬૫૦ રૂપિયાના ચોખા, ૩૨૫૬ રૂપિયાના ઘઉં અને ૨૪૩૬ રૂપિયાની ખાંડનું વેચાણ થયું. દુકાનદારને આ માસમાં કુલ વકરો કેટલો થયો ?
૭. આનંદમેળામાં ૧૫૬૦ પુરુષો, ૨૨૮૮ સ્ત્રીઓ અને ૧૩૫૭ બાળકો આવ્યાં, તો કુલ કેટલી વ્યક્તિઓ આનંદમેળામાં આવી ?

૮. તમારા વર્ગશિક્ષકની મદદથી 'મધ્યાહ્નભોજન યોજના કેન્દ્ર'ની મુલાકાત લો અને નીચેની વિગતો એકઠી કરો :

માસ	મધ્યાહ્નભોજન યોજનાનો લાભ લેનાર લાભાર્થી	
	કુમાર	કન્યા
જાન્યુઆરી		
ફેબ્રુઆરી		
માર્ચ		

નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

- (૧) જાન્યુઆરી માસમાં કુલ કેટલાં બાળકોએ ભાગ લીધો ? .....
- (૨) ફેબ્રુઆરી માસમાં કુલ કેટલાં બાળકોએ ભાગ લીધો ? .....
- (૩) માર્ચ માસમાં કુલ કેટલાં બાળકોએ ભાગ લીધો ? .....

મહાવરો ૧

૧. (૧) ૩૦૦૦ (૨) ૭૦૦૦ (૩) ૫૦૦૦ (૪) ૯૦૦૦
 (૫) ૯૦૦૦ (૬) ૭૦૦૦ (૭) ૮૦૦૦ (૮) ૫૦૦૦

મહાવરો ૨

૧. (૧) ૭૮૫૩ (૨) ૭૬૮૬ (૩) ૪૯૮૯ (૪) ૬૨૮૮
 (૫) ૯૮૫૯ (૬) ૫૭૮૮ (૭) ૩૪૮૯ (૮) ૪૩૯૭
૨. (૧) ૯૫૦૯ (૨) ૫૬૩૭ (૩) ૬૬૩૯ (૪) ૫૮૩૬
 (૫) ૪૭૩૯ (૬) ૩૫૯૯ (૭) ૨૬૪૯ (૮) ૫૬૪૧

મહાવરો ૩

૧. (૧) ૮૮૬૧ (૨) ૯૭૬૬ (૩) ૪૦૭૩ (૪) ૭૯૪૮
 (૫) ૪૯૧૬ (૬) ૭૫૮૫ (૭) ૫૪૫૫ (૮) ૭૬૧૧
૨. (૧) ૬૪૧૯ (૨) ૮૨૯૪ (૩) ૬૧૮૦ (૪) ૬૭૩૭
 (૫) ૮૫૮૬ (૬) ૯૪૫૧ (૭) ૪૫૫૬

મહાવરો ૪

૧. (૧) ૮૪૪૫ (૨) ૪૯૦૨ (૩) ૭૯૫૭ (૪) ૫૩૦૦
 (૫) ૬૦૩૦ (૬) ૬૬૯૮ (૭) ૩૬૦૦
૨. (૧) ૫૧૫૮ (૨) ૯૫૯૯ (૩) ૮૦૪૯ (૪) ૯૮૧૬
 (૫) ૬૨૦૫ (૬) ૭૦૪૮ (૭) ૩૫૩૬ (૮) ૮૨૦૩

સ્વાધ્યાય

૨. (૧) ૯૦૧૦ (૨) ૯૯૨૯ (૩) ૭૪૨૪ (૪) ૯૦૬૭
૩. (૧) ૬૫૦૫ (૨) ૮૯૧૧ (૩) ૮૦૭૧ (૪) ૮૮૫૫ (૫) ૮૮૩૩
૪. ૮૬૮૬ ૫. ૯૦૬૪ રૂપિયા ૬. ૭૩૪૨ રૂપિયા ૭. ૫૨૦૫

□ યાદ કરીએ :

ચાલો, રમીએ :

આ રમત બે મિત્રો ભેગા મળીને રમો :

૩૦૦	૪૨૭	૪૭૫	૪૨૯	૪૦૦
૬૩૩	૭૦૦	૫૫૫	૮૬૭	૭૮૬
૩૨૫	૫૬૮	૧૦૦	૧૪૬	૯૦૦
૩૬૨	૨૦૦	૨૪૬	૪૨૫	૮૦૦
૧૧૧	૭૩૨	૫૦૦	૩૬૭	૬૦૦

રમતના નિયમો :

- (૧) મેદાનમાંથી બે નાના કાંકરા લાવી, બંને કાંકરાને આ સંખ્યાચોરસ પર પડવા દો.
- (૨) જે બે સંખ્યા પર કાંકરા પડ્યા હોય, તે બે સંખ્યાઓમાંની મોટી સંખ્યામાંથી નાની સંખ્યા બાદ કરો.
- (૩) જો જવાબ સાચો પડે તો દાવ લેનારને દસ ગુણ મળે. ત્યાર બાદ બીજાનો દાવ આવે. આ રીતે રમત સાતવાર રમો.
- (૪) અંતે જેના ગુણ સૌથી વધારે હોય તે જીતે. તો પછી કોની રાહ જુઓ છો ? રમત શરૂ કરો.
- (૫) વિજેતા કોણ બન્યું ? કેટલા ગુણથી ?

નોંધો :

$$\begin{array}{r} (૧) \quad ૭૦૦ \\ - ૫૬૮ \\ \hline ૧૩૨ \end{array}$$

(૨)

(૩)

(૪)

(૫)

(૬)

(૭)

(૮)

□ નવું શીખીએ :

◆ મૌખિક બાદબાકી :

$$\begin{array}{r} 3000 \\ - 1000 \\ \hline 2000 \end{array}$$

$$3000 - 1000 = 2000$$

$$૩ હજાર - ૧ હજાર = ૨ હજાર$$

મહાવરો ૧

૧. મૌખિક બાદબાકી કરી નીચેની ખાલી જગ્યાઓ પૂરો :

(૧) $૮૦૦૦ - ૩૦૦૦ = \dots\dots\dots$

(૨) $૮૦૦૦ - ૧૦૦૦ = \dots\dots\dots$

(૩) $૭૦૦૦ - ૨૦૦૦ = \dots\dots\dots$

(૪) $૩૦૦૦ - ૨૦૦૦ = \dots\dots\dots$

(૫) $૬૦૦૦ - ૧૦૦૦ = \dots\dots\dots$

(૬) $૪૦૦૦ - ૪૦૦૦ = \dots\dots\dots$

નવું શીખીએ :

ચાર અંકની બે સંખ્યાઓની દશકા વગરની બાદબાકી :

ઉદાહરણ ૧ : ૪૩૫૬ - ૨૧૩૪

1000 100 10 1

૪	૩	૫	૬	~~1000~~ 1000	~~1000~~ 1000	~~100~~ 100	~~10~~ ~~10~~ ~~10~~	~~1~~ ~~1~~ ~~1~~
-	૨	૧	૩	~~1000~~ 1000	~~1000~~ 1000	~~100~~ 100	~~10~~ ~~10~~ ~~10~~	~~1~~ ~~1~~ ~~1~~
	૨	૨	૨	1000	1000	100	10	1

હજાર	સો	દશક	એકમ
૪	૩	૫	૬
-	૨	૧	૩
૨	૨	૨	૨

આને આમ પણ લખાય :

$$\begin{array}{r} 4356 \\ - 2134 \\ \hline 2222 \end{array}$$

ઉદાહરણ ૨ : ૫૪૩૧ - ૨૧૧૦

હજાર	સો	દશક	એકમ
૫	૪	૩	૧
-	૨	૧	૦
૩	૩	૨	૧

આને આમ પણ લખાય :

$$\begin{array}{r} 5431 \\ - 2110 \\ \hline 3321 \end{array}$$

મહાવરો ૨

૧. બાદબાકી કરો :

(૧)
$$\begin{array}{r} ૮૫૮૮ \\ - ૭૩૫૮ \\ \hline \end{array}$$

(૨)
$$\begin{array}{r} ૭૬૮૬ \\ - ૬૬૬૦ \\ \hline \end{array}$$

(૩)
$$\begin{array}{r} ૫૮૭૧ \\ - ૩૮૬૦ \\ \hline \end{array}$$

(૪)
$$\begin{array}{r} ૯૪૬૭ \\ - ૭૦૫૪ \\ \hline \end{array}$$

૨. બાદબાકી કરો :

(૧) ૮૭૨૫ - ૭૫૧૪

(૨) ૯૮૧૫ - ૩૫૧૦

(૩) ૩૪૧૯ - ૨૩૦૫

(૪) ૭૪૨૯ - ૩૧૧૮

□ ચાર અંક સુધીની બે સંખ્યાઓના દશકાવાળી બાદબાકી :

ઉદાહરણ ૩ : ૩૨૫૨ - ૧૩૬૪

હજાર	સો	દશક	એકમ
	૧૧	૧૪	
૨	~~૧~~	~~૪~~	૧૨
~~૩~~	~~૨~~	~~૬~~	~~૪~~
- ૧	૩	૬	૪
૧	૮	૮	૮

આને આમ પણ લખાય :

$$\begin{array}{r} 11\ 14 \\ 2\ \cancel{1}\ \cancel{4}\ 12 \\ \dots\dots\dots \\ \cancel{3}\ \cancel{2}\ \cancel{6}\ \cancel{4} \\ - 1\ 3\ 6\ 4 \\ \hline 1\ 8\ 8\ 8 \end{array}$$

ઉદાહરણ ૪ : ૮૭૬૫ - ૨૮૭૩

હજાર	સો	દશક	એકમ
	૧૬	૧૬	
૭	~~૬~~	~~૬~~	
~~૮~~	~~૭~~	~~૬~~	૫
- ૨	૮	૭	૩
૫	૮	૯	૨

આને આમ પણ લખાય :

$$\begin{array}{r} 16 \\ 7\ \cancel{6}\ 16 \\ \dots\dots\dots \\ \cancel{8}\ \cancel{7}\ \cancel{6}\ 5 \\ - 2\ 8\ 7\ 3 \\ \hline 5\ 8\ 9\ 2 \end{array}$$

ઉદાહરણ ૫ : ૯૦૦૦ - ૪૬૮૫

હજાર	સો	દશક	એકમ
	૯	૯	
૮	~~૦~~	~~૦~~	૧૦
~~૯~~	~~૦~~	~~૦~~	~~૦~~
- ૪	૬	૮	૫
૪	૩	૧	૫

આને આમ પણ લખાય :

$$\begin{array}{r} 9\ 9 \\ 8\ \cancel{0}\ \cancel{0}\ 10 \\ \dots\dots\dots \\ \cancel{9}\ 0\ 0\ 0 \\ - 4\ 6\ 8\ 5 \\ \hline 4\ 3\ 1\ 5 \end{array}$$

વિચારીને લખો :

૧થી ૯ અંકોનો ઉપયોગ કરી ૪ અંકની સંખ્યા બનાવો. ત્યારબાદ તેના એકમ-દશકના અંકોના સ્થાનફેર કરવાથી બનતી સંખ્યા કોઠામાં લખી મોટી સંખ્યામાંથી નાની સંખ્યા બાદ કરો :

ક્રમ	તમે બનાવેલી ચાર અંકની સંખ્યા	એકમ, દશકના અંકોના સ્થાન બદલવાથી બનતી સંખ્યા	મોટી સંખ્યામાંથી નાની સંખ્યા બાદ કરતાં મળેલ જવાબ
(૧)	૫૬૩૯	૫૬૯૩	
(૨)			
(૩)			
(૪)			
(૫)			
(૬)			

મહાવરો ૩

૧. નીચેની બાદબાકી કરો :

$$\begin{array}{r} ૩૨૫૬ \\ - ૧૮૭૬ \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} ૫૩૪૫ \\ - ૨૭૮૬ \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} ૮૪૦૫ \\ - ૩૭૬૫ \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} ૫૩૨૫ \\ - ૧૪૮૯ \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} ૮૩૮૫ \\ - ૨૭૭૮ \\ \hline \end{array}$$

૨. બાદબાકી કરો :

$$(૧) ૩૬૩૫ - ૨૭૮૪$$

$$(૨) ૭૪૯૮ - ૧૮૦૯$$

$$(૩) ૫૧૮૧ - ૯૯૯$$

$$(૪) ૭૨૮૫ - ૯૫$$

$$(૫) ૯૩૭૫ - ૭૨૮૭$$

$$(૬) ૪૫૨૪ - ૩૫૧૮$$

□ **વ્યાવહારિક કોયડાઓ :**

ઉદાહરણ ૬ : તુષારના જન્મદિવસે તેના પપ્પા ટીવી લેવા ૮૬૫૪ રૂપિયા લઈને ટી.વી.ની દુકાને ગયા. ટીવીની કિંમત ૭૪૩૬ રૂપિયા થઈ તે ચૂકવતાં તેમની પાસે ૧૨૧૮ રૂપિયા વધ્યા, તો શું વધેલા રૂપિયા બરાબર છે ?

[સમજૂતી : ૮૬૫૪ કુલ રૂપિયામાંથી ટી.વી.ની કિંમત ૭૪૩૬ બાદ કરવાથી વધેલા રૂપિયા ૧૨૧૮ બરાબર છે કે નહિ તે જાણી શકાશે.]

$$\begin{array}{r}
 \dots\dots 818 \\
 8654 \\
 -7436 \\
 \hline
 1218
 \end{array}$$

તુષારના પપ્પા પાસે કુલ રૂપિયા
 ટીવીની કિંમત
 વધેલા રૂપિયા

તુષારના પપ્પા પાસે વધેલા ૧૨૧૮ રૂપિયા બરાબર છે.

ઉદાહરણ ૭ : જિલ્લાના રમતોત્સવમાં કુલ ૮૩૨૮ બાળકોએ ભાગ લીધો. તેમાં ૪૫૧૭ છોકરીઓ હતી, તો છોકરાઓની સંખ્યા શોધો.

$$\begin{array}{r}
 813 \\
 8328 \\
 -4517 \\
 \hline
 3811
 \end{array}$$

કુલ બાળકોએ ભાગ લીધો.
 છોકરીઓએ ભાગ લીધો.
 કુલ છોકરાઓની સંખ્યા

રમતોત્સવમાં ૩૮૧૧ છોકરાઓએ ભાગ લીધો.

◆ **જુઓ, સમજો અને લખો :**

જાગૃતિબહેને ઘરવપરાશ માટે વર્ષ દરમિયાન ખરીદેલી વસ્તુઓની વિગત નીચે મુજબ છે. તેના આધારે નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ દાખલા ગણી આપો :

ક્રમ	વસ્તુ	રકમ
(૧)	કપડાં	₹ ૨૨૩૩
(૨)	કરિયાણું	₹ ૫૬૭૪
(૩)	શાકભાજી	₹ ૮૭૮
(૪)	ઘરવખરી	₹ ૩૫૭૩
(૫)	ઘરેણાં	₹ ૭૬૭૮
(૬)	મિક્સર	₹ ૩૪૩૪

- (૧) જાગૃતિબહેને સૌથી વધારે ખર્ચ કઈ વસ્તુ ખરીદવામાં કરેલ છે ? કેટલા રૂપિયા ?
- (૨) જાગૃતિબહેને સૌથી ઓછો ખર્ચ કઈ વસ્તુ ખરીદવામાં કરેલ છે ? કેટલા રૂપિયા ?
- (૩) જાગૃતિબહેને કરેલ સૌથી વધારે ખર્ચમાંથી સૌથી ઓછા ખર્ચની રકમની બાદબાકી કરો.
- (૪) ઘરવખરી અને શાકભાજી પાછળ કરેલ ખર્ચમાંથી વધારે ખર્ચ કઈ વસ્તુ ખરીદવામાં થયો છે ? કેટલા રૂપિયા ?
- (૫) ઘરેણાં પાછળ કરેલ ખર્ચમાંથી કપડાં પાછળ કરેલ ખર્ચ બાદ કરો.

▣ જાતે કરો :

જાગૃતિબહેનના ખર્ચપત્રક મુજબ તમે તમારા ઘર માટે ખરીદેલી ગમે તે છ વસ્તુઓની ખરીદીનું ખર્ચપત્રક નીચે બનાવો :

ક્રમ	વસ્તુ	રકમ

પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

- (૧) સૌથી વધારે ખર્ચ શાની પાછળ થયો છે ? કેટલો ?
- (૨) સૌથી ઓછો ખર્ચ શાની પાછળ થયો છે ? કેટલો ?
- (૩) તમારા ઘરમાં સૌથી વધારે ખર્ચ અને સૌથી ઓછા ખર્ચની રકમની બાદબાકી કરો.
- (૪) પ્રથમ ક્રમે નોંધેલ વસ્તુની કિંમત અને છેલ્લા ક્રમે નોંધેલ વસ્તુની કિંમતની બાદબાકી કરો.

ઉદાહરણ ૮ : ઉત્સવ ૭૩૨૧ રૂપિયા લઈને દુકાનમાં જાય છે. તેને વિવિધ વસ્તુઓ ખરીદવી છે. જો તે ૧૩૨૫ રૂપિયાનો પંખો ખરીદે, તો તેની પાસે કેટલા રૂપિયા બાકી રહે ?

$$\begin{array}{r} 1211 \\ 8325 \\ \hline 1325 \end{array}$$

૧૨૧૧ રૂપિયા હતા.
-૧૩૨૫ રૂપિયા પંખાની કિંમત
૫૮૮૬ રૂપિયા વધ્યા.

મહાવરો ૪

આપેલ ચિત્રોની વિગત પરથી નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

			
₹ ૮૫૨૪	₹ ૯૫૨૮	₹ ૩૨૫૦	₹ ૧૩૨૫
			
₹ ૫૬૪૦	₹ ૩૧૭૮	₹ ૧૪૮૬	

- (૧) ટીવી અને કબાટમાં કોની કિંમત વધારે છે ? કેટલી ?
- (૨) મોબાઈલ અને ઘરઘંટીમાં કોની કિંમત ઓછી છે ? કેટલી ?
- (૩) ઈસી અને પંખાની કુલ કિંમત કેટલી થાય ?
- (૪) વિદ્યુતમોટર અને પંખામાં કોની કિંમત વધારે છે ? કેટલી ?
- (૫) ટીવી અને મોબાઈલમાં કોની કિંમત વધારે છે ? કેટલી ?
- (૬) ઉપર રહેલી વસ્તુઓમાં સૌથી વધારે કિંમતવાળી વસ્તુ અને સૌથી ઓછી કિંમતવાળી વસ્તુની કિંમતનો તફાવત જણાવો.

ઉદાહરણ ૯ : સાદું રૂપ આપો : $૩૫૬૦ + ૨૮૫૬ - ૪૭૨૫$

$$\begin{array}{r} \overset{1}{\cdot} \overset{1}{\cdot} \\ ૩૫૬૦ \\ + ૨૮૫૬ \\ \hline ૬૪૧૬ \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \overset{13}{\cdot} \\ ૫ \cancel{૪} \cancel{૫} \cancel{૬} \\ - ૪૭૨૫ \\ \hline ૧૬૯૧ \end{array}$$

ઉદાહરણ ૧૦ : સાદું રૂપ આપો : $૭૪૩૫ - ૫૩૨૬ + ૧૩૨૬$

$$\begin{array}{r} \dots \dots \overset{214}{\cdot} \\ ૭૪ \cancel{૩} \cancel{૫} \\ - ૫૩૨૬ \\ \hline ૨૧૦૯ \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \dots \dots \overset{1}{\cdot} \\ ૨૧૦૯ \\ + ૧૩૨૬ \\ \hline ૩૪૩૫ \end{array}$$

મહાવરો ૫

૧. નીચેના દાખલા ગણો :

(૧) $૩૪૨૫ + ૨૫૨૭ - ૩૨૫૯$

(૨) $૪૨૫૭ - ૩૨૫૧ + ૩૨૫૦$

(૩) $૪૫૨૭ - ૩૨૧૫ + ૪૩૨૭$

(૪) $૮૪૨૭ - ૪૩૨૫ - ૧૩૨૪$

(૫) $૫૯૨૭ - ૩૨૫૭ + ૧૨૬૮$

(૬) $૪૫૨૯ + ૩૨૫૮ - ૩૫૪૦$

□ ચાલો સમજીએ :

ઉદાહરણ ૧૧ : માહી પાસે ૮૫૨૦ રૂપિયા છે. જો તે ૩૨૫૦ રૂપિયાની કિંમતનો મોબાઈલ અને ૧૩૨૫ રૂપિયાની કિંમતનો પંખો ખરીદે છે, તો હવે તેની પાસે કેટલા રૂપિયા બાકી રહે ?

[સમજૂતી : માહી પાસેના કુલ રૂપિયામાંથી મોબાઈલની કિંમત અને ત્યારબાદ પંખાની કિંમત કમશઃ બાદ કરવી પડે.]

$$\begin{array}{r} \overset{412}{\cdot} \\ ૮ \cancel{૫} \cancel{૨} ૦ \text{ રૂપિયા માહી પાસે છે.} \\ - ૩૨૫૦ \text{ રૂપિયા મોબાઈલની કિંમત} \\ \hline ૫૨૭૦ \text{ રૂપિયા બાકી રહ્યા.} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \overset{412510}{\cdot} \\ ૫ \cancel{૨} \cancel{૭} ૦ \text{ રૂપિયા વધ્યા હતા.} \\ - ૧૩૨૫ \text{ રૂપિયા પંખાની કિંમત} \\ \hline ૩૯૪૫ \text{ રૂપિયા બાકી રહ્યા.} \end{array}$$

હવે માહી પાસે ૩૯૪૫ રૂપિયા બાકી રહે.

ઉદાહરણ ૧૨ : મનોજભાઈ પાસે ૪૫૨૯ રૂપિયા હતા. તેમના પિતાએ તેમને ૩૨૫૮ રૂપિયા આપ્યા. પછી મનોજભાઈએ ૫૪૨૯ રૂપિયાની સાઈકલ ખરીદી, તો હવે તેમની પાસે કેટલી રકમ વધશે ?

[સમજૂતી : મનોજભાઈ પાસે રહેલા રૂપિયા અને તેમના પિતાએ આપેલ રૂપિયાનો સરવાળો કરવો પડે. ત્યારબાદ તેમાંથી સાઈકલની કિંમત બાદ કરવી પડે.]

$\begin{array}{r} \dots\dots\dots 1 \\ 4529 \\ + 3258 \\ \hline 7787 \end{array}$	$\begin{array}{r} \dots\dots\dots 019 \\ 7787 \\ - 5429 \\ \hline 2358 \end{array}$
<p>૪૫૨૯ રૂપિયા મનોજભાઈ પાસે છે.</p> <p>+ ૩૨૫૮ રૂપિયા પિતાએ આપેલ</p> <p><u>૭૭૮૭</u> કુલ રૂપિયા</p>	<p>૭૭૮૭ કુલ રૂપિયા</p> <p>- ૫૪૨૯ સાઈકલની કિંમત</p> <p><u>૨૩૫૮</u> વધેલી રકમ</p>

મનોજભાઈ પાસે ૨૩૫૮ રૂપિયા વધે.

મહાવરો ૬

૧. એક વેપારી પાસે ૪૫૨૬ ડબા તેલ હતું. તેણે બીજું ૩૨૫૬ ડબા તેલ ખરીદ્યું. આ જથ્થામાંથી તેણે ૩૫૮૦ ડબા તેલ વેચ્યું. હવે વેપારી પાસે કેટલા ડબા તેલ વધ્યું હોય ?
૨. રામજીભાઈએ ૯૦૦૦ રૂપિયામાંથી ૫૬૮૦ રૂપિયાનું ખાતર તથા ૧૭૮૫ રૂપિયાનું બિયારણ ખરીદ્યું. તેમની પાસે કેટલી રકમ બાકી રહી ?
૩. રહીમભાઈએ ૪૬૪૫ કિલોગ્રામ ડાંગર અને ૩૪૮૫ કિલોગ્રામ ઘઉં પકવ્યા. તેમાંથી તેમણે ૫૯૮૫ કિલોગ્રામ અનાજ વેચ્યું. હવે તેમની પાસે કેટલું અનાજ વધ્યું હશે ?
૪. એક ગામમાં ૩૫૮૫ પુરુષ મતદારો અને ૩૫૪૦ સ્ત્રી મતદારો છે. એક ચૂંટણીમાં ૪૯૭૫ મતદારોએ મતદાન કર્યું હોય, તો તે ગામમાંથી કેટલા મતદારોએ મતદાન નહીં કર્યું હોય ?
૫. પરેશભાઈની માસિક આવક ૬૫૩૦ રૂપિયા છે. તેમનાં પત્નીની માસિક આવક ૩૪૧૨ રૂપિયા છે. તેમનો માસિક ઘરખર્ચ ૩૧૯૬ રૂપિયા છે, તો તેઓની માસિક બચત શોધો.

સ્વાધ્યાય

૧. નીચે આપેલ કોષ્ટકમાં તમને મનપસંદ ચાર અંકની સંખ્યાઓ લખો :

	૨૩૨૫				

- બધી જ સંખ્યાઓ વાંચો.
- તમે લખેલી સંખ્યાઓમાંથી એકી સંખ્યાઓનાં ખાનાંમાં પીળો રંગ પૂરો.
- તમે લખેલી સંખ્યાઓમાંથી બેકી સંખ્યાઓનાં ખાનાંમાં વાદળી રંગ પૂરો.
- ગમે તે બે સંખ્યાઓ પસંદ કરી મોટી સંખ્યામાંથી નાની સંખ્યા બાદ કરો અને અહીં નોંધો.

(૧)

(૨)

(૩)

(૪)

૨. બાદબાકી કરો :

(૧) ૬૪૫૨ - ૧૬૪૦

(૨) ૩૨૧૬ - ૧૫૨૭

(૩) ૮૩૭૫ - ૪૮૫૨

(૪) ૪૬૫૮ - ૧૭૭૮

૩. એક ગામમાં કુલ ૮૮૭૫ માણસોની વસ્તી છે. તે પૈકી ૬૮૮૭ માણસો સાક્ષર છે, તો આ ગામમાં નિરક્ષરોની સંખ્યા કેટલી હશે ?
૪. મીનાએ ૩૪૭૫ રૂપિયાનું કરિયાણું ખરીદ્યું. આ માટે તેણે વેપારીને ૪૦૦૦ રૂપિયા આપ્યા, તો વેપારી મીનાને કેટલા રૂપિયા પાછા આપશે ?
૫. એક પરીક્ષાકેન્દ્રમાંથી ૭૫૦૦ વિદ્યાર્થીઓએ પરીક્ષા આપી. તેમાંથી ૬૮૪૫ વિદ્યાર્થીઓ પાસ થયા, તો કેટલા વિદ્યાર્થીઓ નાપાસ થયા હશે ?
૬. એક રોપા ઉછેરકેન્દ્રમાં ૮૪૩૬ રોપા તૈયાર કરવામાં આવ્યા. તેમાંથી ૬૩૮૫ રોપા વન-મહોત્સવ દરમિયાન જુદી-જુદી જગ્યાઓએ રોપવામાં આવ્યા. વધેલ રોપામાંથી ૭૮૫ રોપા શાળાને ભેટ આપેલ, તો હવે રોપા ઉછેરકેન્દ્રમાં કેટલા રોપા બાકી રહ્યાં ?
૭. મહેશભાઈ પાસે ૮૩૨૫ રૂપિયા હતા. તેમાંથી તેમણે ૫૭૮૦ રૂપિયાનો પલંગ ખરીદ્યો. ત્યારબાદ ૩૨૫૧ રૂપિયાનો સોફાસેટ ખરીદ્યો, તો હવે તેમની પાસે કેટલા રૂપિયા વધ્યા હશે ?
૮. એક પ્રાથમિક શાળામાં પાણીની ટાંકી બનાવવા માટે ૪૫૫૧ રૂપિયા સરપંચે દાનમાં આપ્યા, ૩૫૬૫ રૂપિયા શિક્ષકોએ ફાળો ભેગો કર્યો. ટાંકી બનાવવાનો કુલ ખર્ચ ૭૪૨૫ રૂપિયા થયો હોય, તો કેટલા રૂપિયા વધ્યા હશે ?
૯. 'વાંચેગુજરાત' કાર્યક્રમ અંતર્ગત એક પ્રાથમિક શાળાના પુસ્તકાલયને ગામલોકોના સહયોગથી ૨૪૨૫ પુસ્તકો આપવામાં આવ્યાં. તેમાંથી ૧૨૮૫ પુસ્તકો બાળકોને તેમજ ગામલોકોને વાંચવા માટે આપવામાં આવ્યાં, તો પુસ્તકાલયમાં કેટલાં પુસ્તકો વધ્યાં હશે ?

મહાવરો ૧

૧. (૧) ૬૦૦૦ (૨) ૭૦૦૦ (૩) ૫૦૦૦ (૪) ૧૦૦૦ (૫) ૫૦૦૦ (૬) ૦

મહાવરો ૨

૧. (૧) ૧૨૩૧ (૨) ૧૦૨૬ (૩) ૨૧૧૧ (૪) ૨૪૧૩
 ૨. (૧) ૧૨૧૧ (૨) ૬૩૦૫ (૩) ૧૧૧૪ (૪) ૪૩૧૧

મહાવરો ૩

૧. (૧) ૧૩૮૦ (૨) ૨૫૫૯ (૩) ૪૬૪૦ (૪) ૩૮૩૬ (૫) ૫૬૦૭
 ૨. (૧) ૮૫૧ (૨) ૫૬૮૯ (૩) ૪૧૮૨ (૪) ૭૧૯૦ (૫) ૨૦૮૮ (૬) ૧૦૦૬

મહાવરો ૪

૧. (૧) ૧૦૦૪ ક્ષાટ (૨) ૨૩૯૦ મોબાઈલ (૩) ૨૮૧૧
 (૪) ૧૮૫૩ વિદ્યુતમોટર (૫) ૫૨૭૪ ટીવી (૬) ૮૨૦૩

મહાવરો ૫

૧. (૧) ૨૬૯૩ (૨) ૪૨૫૬ (૩) ૫૬૩૯ (૪) ૨૭૭૮ (૫) ૩૯૩૮ (૬) ૪૨૪૭

મહાવરો ૬

૧. (૧) ૪૨૦૨ (૨) ૧૫૩૫ (૩) ૨૧૪૫ (૪) ૨૧૫૦ (૫) ૬૭૪૬

સ્વાધ્યાય

૨. (૧) ૪૮૧૨ (૨) ૧૬૮૯ (૩) ૪૫૨૩ (૪) ૨૮૭૯
 ૩. ૧૯૭૮ ૪. ૫૨૫ ૫. ૬૫૫ ૬. ૨૨૬૬
 ૭. ૨૮૪ ૮. ૬૯૧ ૯. ૧૧૪૦

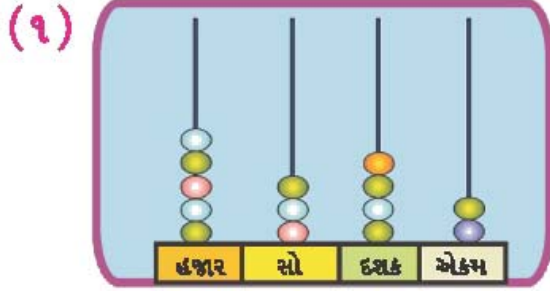

પુનરાવર્તન : ૧ (Revision : 1)

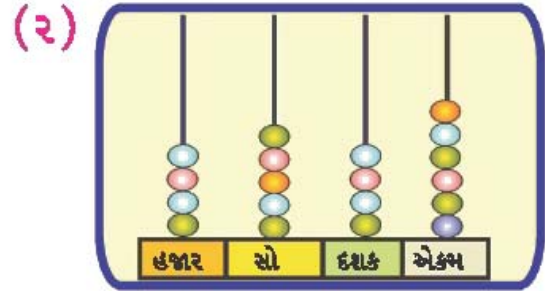
૧. નીચેનું કોષ્ટક પૂર્ણ કરો :

ક્રમ	સંખ્યા-અંકમાં	સંખ્યા-શબ્દોમાં
(૧)	૮૦૪૭	.....
(૨)	.....	છ હજાર પાંચસો ત્રેવીસ
(૩)	૫૦૦૨	.....
(૪)	.....	નવ હજાર બસો ચોપન

૨. દરેક મણકાઘોડીમાં ગોઠવેલા મણકા પરથી સંખ્યા મેળવો :

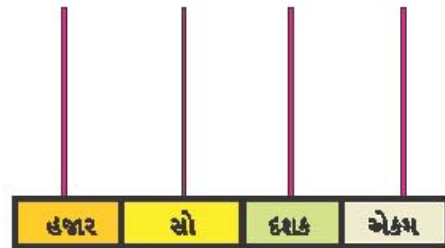
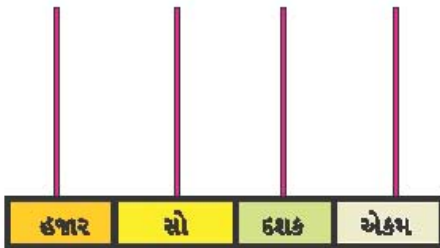
.....હજાર   .....સો   .....દશક   .....એકમ
એટલે

.....હજાર   .....સો   .....દશક   .....એકમ
એટલે

૩. તમને ગમતી ચાર અંકની સંખ્યા નીચે આપેલા માં લખો અને મણકાઘોડીમાં મણકા દોરી વિસ્તાર કરો :

.....હજાર   .....સો   .....દશક   .....એકમ   .....હજાર   .....સો   .....દશક   .....એકમ
એટલે   એટલે

૪. નીચેની સંખ્યા વચ્ચે આપેલ માં =, <, > માંથી યોગ્ય સંકેત મૂકો :

(૧) ૩૦૦૦ ૯૯૯

(૨) ૪૩૦૫ ૩૫૦૪

(૩) ૫૯૧૧ ૫૯૧૧

(૪) ૯૯૯૯ ૧૦૦૦૦

૫. નીચેની સંખ્યાઓને ચડતા ક્રમમાં અને પછી ઊતરતા ક્રમમાં ગોઠવો :

(૧) ૫૩૭૪, ૫૩૪૪, ૫૩૯૪   (૨) ૪૨૯૫, ૪૨૮૦, ૪૨૮૭, ૪૨૯૨

૬. લીટી દોરેલા અંકની સ્થાનકિંમત લખો :

(૧) ૪૭૦૨   (૨) ૫૯૧૩   (૩) ૪૦૨૩   (૪) ૬૯૧૯

૭. નીચે આપેલી ખાલી જગ્યા પૂરો :

(૧) ૩૯૭૯ની તરતની પહેલાની સંખ્યા ..... છે.

(૨) ૪૫૭૯ની તરતની પછીની સંખ્યા ..... છે.

(૩) ત્રણ અંકની મોટામાં મોટી સંખ્યાની તરતની પછીની સંખ્યા ..... છે.

૮. નીચેના દાખલા ગણો :

(૧) ૨૪૧૫

(૨) ૩૫૧૬

(૩) ૪૪૭૮

(૪) ૩૨૫૧

+ ૩૫૯૨

+ ૨૧૮૯

+ ૨૬૦૯

+ ૨૫૧૮

+ ૩૯૩૨

+ ૧૮૭૧

+ ૨૦૫૪

૯. નીચેના દાખલા ગણો :

(૧) ૯૮૪૩

(૨) ૭૬૨૨

(૩) ૯૬૦૫

(૪) ૭૦૦૦

- ૪૩૭૬

- ૨૩૩૭

- ૩૫૧૫

- ૧૩૨૮

(૫) ૫૪૨૦

-૧૬૭૫

(૬) ૩૨૫૧

-૨૯૮૫

(૭) ૮૭૦૪

-૫૫૧૮

(૮) ૬૬૦૦

-૧૬૭૧

૧૦. નીચેના દાખલા ગણો :

(૧) ૫૨૩૬ + ૧૨૫૬ - ૩૨૫૧

(૨) ૪૨૫૮ - ૧૩૨૫ + ૯૦

(૩) ૪૩૨૫ + ૨૨૬ - ૩૫

(૪) ૩૨૫૦ - ૧૫૬૭ + ૪૫૬

૧૧. રેખાના પિતાનો માસિક પગાર ૫૮૪૦ રૂપિયા છે. તેની માતાનો માસિક પગાર ૩૪૨૫ રૂપિયા છે. રેખાનાં દાદીમા ગૃહઉદ્યોગ દ્વારા દર માસે ૩૨૫ રૂપિયા કમાય છે, તો રેખાના કુટુંબની કુલ આવક કેટલી થશે ?

૧૨. હેત પાસે ૯૫૪૪ રૂપિયા છે. તે ૩૨૫૬ રૂપિયાનું ડીવીડી પ્લેયર ખરીદે છે, તો તેની પાસે હવે કેટલા રૂપિયા બાકી રહેશે ?

૧૩. એક ગામની કુલ વસતિ ૫૨૩૧ છે, જેમાં ૨૦૨૪ પુરુષો અને ૧૯૩૮ સ્ત્રીઓ છે, તો તે ગામમાં બાળકોની સંખ્યા કેટલી હશે ?

૧૪. મુશ્કાન પાસે ૩૫૨૪ રૂપિયા હતા. તેમને ૫૯૫૨ રૂપિયા પગાર મળ્યો. તેમાંથી તેમણે ૨૨૩૮ રૂપિયાનું કરિયાણું ખરીદ્યું, તો હવે તેમની પાસે કેટલા રૂપિયા રહ્યા હશે ?

જવાબ

૧. (૧) આઠ હજાર સુડતાળીસ (૨) દ્વપર૩ (૩) પાંચ હજાર બે (૪) ૯૨૫૪

૨. (૧) ૫૩૪૨ (૨) ૪૫૪૬ ૪. (૧) > (૨) > (૩) = (૪) <

૫. (૧) ચડતા ક્રમમાં : ૫૩૪૪, ૫૩૭૪, ૫૩૯૪

ઊતરતા ક્રમમાં : ૫૩૯૪, ૫૩૭૪, ૫૩૪૪

(૨) ચડતા ક્રમમાં : ૪૨૮૦, ૪૨૮૭, ૪૨૯૨, ૪૨૯૫

ઊતરતા ક્રમમાં : ૪૨૯૫, ૪૨૯૨, ૪૨૮૭, ૪૨૮૦

૬. (૧) ૭૦૦ (૨) ૫૦૦૦ (૩) ૨૦ (૪) ૯ ૭. (૧) ૩૯૭૮ (૨) ૪૫૮૦ (૩) ૧૦૦૦

૮. (૧) ૬૦૦૭ (૨) ૯૬૩૭ (૩) ૮૯૫૮ (૪) ૭૮૨૩

૯. (૧) ૫૪૬૭ (૨) ૫૨૮૫ (૩) ૬૦૯૦ (૪) ૫૬૭૨

(૫) ૩૭૪૫ (૬) ૨૬૬ (૭) ૩૧૮૬ (૮) ૪૯૨૯

૧૦. (૧) ૩૨૪૧ (૨) ૩૦૨૩ (૩) ૪૫૧૬ (૪) ૨૧૩૯

૧૧. ૯૫૯૦ રૂપિયા

૧૨. ૬૨૮૮ રૂપિયા

૧૩. ૧૨૬૯ બાજકો

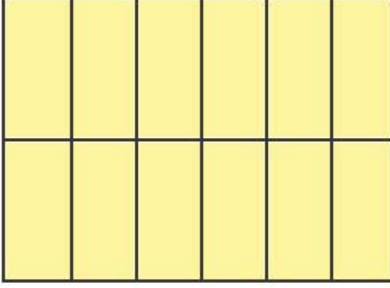
૧૪. ૭૨૩૮ રૂપિયા

□ નવું શીખીએ :

ઘડિયાની રચના :

૧૨ના ઘડિયાની રચના :

- દીવાસળીની પેટી જેવડા આકારનો ચાર્ટપેપર કાપો.
- તેમાં એકસરખાં બાર ખાનાં બનાવો.
- આવાં ૫૫ ચેક્સકાર્ડ બનાવો.
- નીચે મુજબ ગોઠવી ઘડિયાની રચના કરો.

(૧)		$12 \times 1 = 12$
(૨)		$12 \times 2 = 24$
(૩)		$12 \times 3 = 36$
(૪)		$12 \times 4 = 48$
(૫)		$12 \times 5 = 60$
(૬)		$12 \times 6 = 72$
(૭)		$12 \times 7 = 84$
(૮)		$12 \times 8 = 96$

૧૩ના ઘડિયાની રચના :

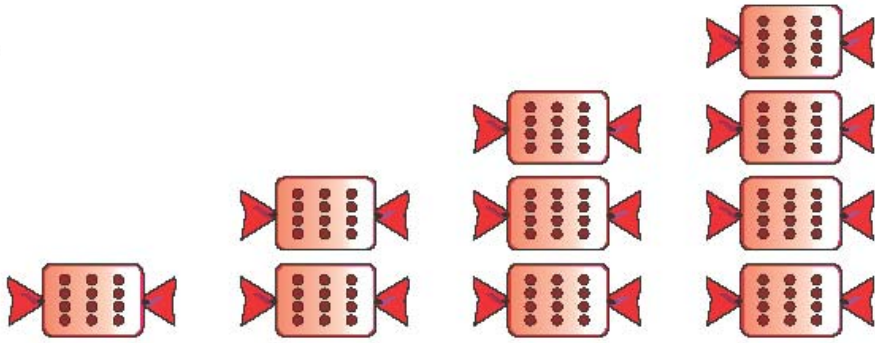
(૧)	૧૩ એક વખત = ૧૩	$૧૩ \times ૧ = ૧૩$
(૨)	$૧૩ + ૧૩ = ૨૬$	$૧૩ \times ૨ = ૨૬$
(૩)	$૧૩ + ૧૩ + ૧૩ = ૩૯$	$૧૩ \times ૩ = ૩૯$
(૪)	$૧૩ + ૧૩ + ૧૩ + ૧૩ = ૫૨$	$૧૩ \times ૪ = ૫૨$
(૫)	$૧૩ + ૧૩ + ૧૩ + ૧૩ + ૧૩ = ૬૫$	$૧૩ \times ૫ = ૬૫$

ઉપરની રીતે ૧૧થી ૨૦ના ઘડિયાની રચના કરી તમારી નોટબુકમાં ઘડિયા લખો.

મહાવરો ૧

૧. ઘડિયાની મદદથી જવાબ આપો :

(૧)

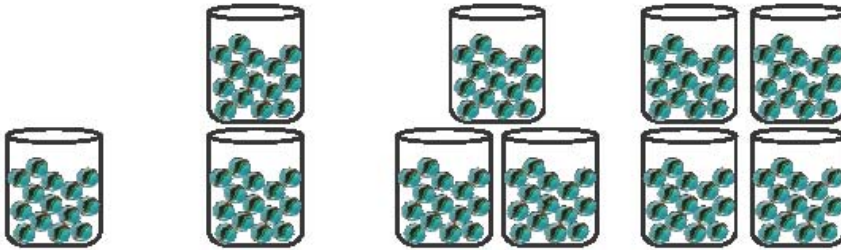
૧૨ ટપકાં

..... ટપકાં

..... ટપકાં

..... ટપકાં

(૨)

૧૪ લખોટી

..... લખોટી

..... લખોટી

..... લખોટી

(૩) $૧૭ \times ૬ =$ .....

$૧૭ \times ૭ =$ .....

$૧૭ \times ૮ =$ .....

(૪) પંદર છક = ...

સોળ ચોક = ...

અઢાર સત્તા = ...

- ◆ એક બોક્સમાં દસ ચોકલેટ હોય, તો

૧૨ બોક્સમાં ૧૨૦ ચોકલેટ

૧૪ બોક્સમાં ..... ચોકલેટ

૧૮૦ બોક્સમાં ..... ચોકલેટ

- ◆ એક બરણીમાં સો બિસ્કિટ હોય, તો

૪ બરણીમાં ..... બિસ્કિટ

૭ બરણીમાં ..... બિસ્કિટ

૧૦ બરણીમાં ..... બિસ્કિટ

- ◆ એક ગ્રંથમાં ૧૦૦૦ પાનાં હોય, તો

૨ ગ્રંથમાં ..... પાનાં

૭ ગ્રંથમાં ..... પાનાં

$$\begin{aligned} ૧૨ \times ૧૦ &= ૧૨ \times ૧ \text{ દશક} \\ &= ૧૨ \text{ દશક} \\ &= ૧૨૦ \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} ૪ \times ૧૦૦ &= ૪ \times ૧ \text{ સો} \\ &= ૪ \text{ સો} \\ &= ૪૦૦ \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} ૨ \times ૧૦૦૦ &= ૨ \times ૧ \text{ હજાર} \\ &= ૨ \text{ હજાર} \\ &= ૨૦૦૦ \end{aligned}$$

- ◆ કોઈ પણ સંખ્યાનો શૂન્ય સાથે ગુણાકાર કરતાં જવાબ શૂન્ય મળે છે.

જેમકે, $૧૫ \times ૦ = ૦$

મહાવરો ૨

- ૧. નીચેના ગુણાકાર મૌખિક રીતે કરો :

(૧) $૫ \times ૧૦ = \dots\dots\dots$

(૩) $૧૦૦૦ \times ૩ = \dots\dots\dots$

(૫) $૧૫ \times ૧૦૦ = \dots\dots\dots$

(૭) $૧૦ \times ૩૩૫ = \dots\dots\dots$

(૯) $૯ \times ૧૦૦૦ = \dots\dots\dots$

(૨) $૧૦૦ \times ૮ = \dots\dots\dots$

(૪) $૭ \times ૧૦ = \dots\dots\dots$

(૬) $૧૦૦૦ \times ૬ = \dots\dots\dots$

(૮) $૨૭ \times ૧૦૦ = \dots\dots\dots$

(૧૦) $૩૫ \times ૨૦૦ = \dots\dots\dots$

બે અંકની સંખ્યાનો બે અંકની સંખ્યા સાથે ગુણાકાર :

બાજુમાં બતાવેલ સાધનોના સેટની

કિંમત રૂ ૩૫ રૂપિયા છે.

(૧) જો આવા ૧૦ સેટ ખરીદવા હોય, તો ૨૫ રૂપિયા પ્રમાણે કેટલા રૂપિયા થાય ?

$$\begin{array}{r} ૨૫ \text{ (ગુણ્ય)} \\ \times ૧૦ \text{ (ગુણક)} \\ \hline ૨૫૦ \text{ (ગુણનફળ)} \end{array}$$

તો ૧૦ સેટની કિંમત ₹ ૨૫૦ થાય.

(૨) જો આવા ૨૩ સેટ ખરીદવા હોય તો ?

૨૦ સેટની કિંમત :

$$\begin{array}{r} ૨૫ \text{ (ગુણ્ય)} \\ \times ૨૦ \text{ (ગુણક)} \\ \hline ૫૦૦ \text{ (ગુણનફળ)} \end{array}$$

$$૫૦૦ + ૭૫ = ૫૭૫$$

$$\begin{array}{r} ૨૫ \\ \times ૨૩ \\ \hline ૫૦૦ \text{ (૨૫} \times ૨૦) \\ + ૭૫ \text{ (૨૫} \times ૩) \\ \hline ૫૭૫ \text{ (ગુણનફળ)} \end{array}$$

તો ૨૩ સેટની કિંમત ₹ ૫૭૫ થાય.

૩ સેટની કિંમત :

$$\begin{array}{r} ૨૫ \text{ (ગુણ્ય)} \\ \times ૩ \text{ (ગુણક)} \\ \hline ૭૫ \text{ (ગુણનફળ)} \end{array}$$

સમજૂતી :

$$૨૩ = ૨૦ + ૩$$

અહીં ૨૩ વડે ગુણવા માટે પહેલાં ૨૦ વડે ૫૭૫ ૩ વડે ગુણીને સરવાળો કરવો.

♦ ધ્યાનમાં રાખો :

- બે અંકની સંખ્યાનો બે અંકની સંખ્યા સાથે ગુણાકાર કરતી વખતે સૌપ્રથમ એકમના સ્થાને ૦ મૂકવું.
- પ્રથમ દશકના અંકથી ગુણાકાર અને ત્યારબાદ એકમના અંકથી ગુણાકાર કરવો.

મહાવરો ૩

૧. ગુણાકાર કરો :

$$\begin{array}{r} (૧) \quad ૩૨ \\ \times ૧૨ \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} (૨) \quad ૧૮ \\ \times ૪૬ \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} (૩) \quad ૫૬ \\ \times ૩૦ \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} (૪) \quad ૫૦ \\ \times ૩૨ \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} (૫) \quad ૬૮ \\ \times ૨૨ \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} (૬) \quad ૮૫ \\ \times ૭૮ \\ \hline \end{array}$$

૨. ગુણાકાર કરો :

(૧) ૩૨ × ૧૫ (૨) ૩૫ × ૧૪ (૩) ૬૪ × ૬૪ (૪) ૬૩ × ૫૨

૩. ગુણાકાર કરો :

૧૨	૧૪	૨૨	૩૨	૫૨
૧૨	૪૨	૨૭	૧૮	૨૬
૩૩	૪૪	૧૯	૧૦	૨૯
૫૦	૪૦	૨૧	૩૬	૪૫

તમે અને તમારો મિત્ર એક-એક સંખ્યા ધારો. જે બે સંખ્યાઓ મળે તે બે સંખ્યા વચ્ચે ગુણાકાર કરો.

• પ્રવૃત્તિ ૧ :

- (૧) ૧૦૦ રૂપિયાની કેટલી નોટ છે ? (૨) કુલ કેટલા રૂપિયા થાય ?
 (૩) કુલ રૂપિયા શોધવા શું કર્યું ? (૪) ૧૦ રૂપિયાની કેટલી નોટ છે ?
 (૫) બંને નોટના કુલ કેટલા રૂપિયા થાય ?

- $100 + 100 + 100 + 100 + 100 + 100$
 $+ 100 + 100 + 100 + 100 = 1000$
- $10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10$
 $+ 10 + 10 + 10 = 100$
- $1000 + 100 = 1100$ (અગિયાર સો રૂપિયા)

$$100 \times 10 = 1000$$

$$10 \times 10 = \underline{100}$$

$$1100$$

(અગિયાર સો રૂપિયા)

જુઓ અને સમજો :

૧૦૦ની ૧૫ નોટ + ૫૦ની ૧૫ નોટ + ૫ની ૧૫ નોટ = કેટલા રૂપિયા ?

૧૦૦ની ૧૫ નોટ = $100 \times 15 = 1500$

૫૦ની ૧૫ નોટ = $50 \times 15 = 750$

૫ની ૧૫ નોટ = $5 \times 15 = 75$

હવે, $1500 + 750 + 75 = 2325$ રૂપિયા

ઉદાહરણ ૧ : ગુણાકાર કરો : 223×12

$$\begin{array}{r}
 223 \\
 \times 12 \quad (10 + 2) \\
 \hline
 2230 \quad (223 \times 10) \\
 + 446 \quad (223 \times 2) \\
 \hline
 2676
 \end{array}$$

$223 \times 12 = 2676$

મહાવરો ૪

૧. ગુણાકાર કરો :

(૧) $\begin{array}{r} 892 \\ \times 13 \\ \hline \end{array}$	(૨) $\begin{array}{r} 478 \\ \times 15 \\ \hline \end{array}$	(૩) $\begin{array}{r} 382 \\ \times 16 \\ \hline \end{array}$	(૪) $\begin{array}{r} 262 \\ \times 16 \\ \hline \end{array}$	(૫) $\begin{array}{r} 966 \\ \times 14 \\ \hline \end{array}$
---	---	---	---	---

(૬) $\begin{array}{r} 993 \\ \times 12 \\ \hline \end{array}$	(૭) $\begin{array}{r} 803 \\ \times 21 \\ \hline \end{array}$	(૮) $\begin{array}{r} 394 \\ \times 22 \\ \hline \end{array}$	(૯) $\begin{array}{r} 123 \\ \times 90 \\ \hline \end{array}$	(૧૦) $\begin{array}{r} 308 \\ \times 29 \\ \hline \end{array}$
---	---	---	---	--

૨. મગજ કસો :

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
૦	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯

$\begin{array}{r} BFG \\ \times BC \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} DIA \\ \times BG \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} BED \\ \times CD \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} CEH \\ \times EA \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} BAC \\ \times DB \\ \hline \end{array}$
---	---	---	---	---

૩. ભૂલ શોધો અને સુધારો :

$$\begin{array}{r} (૧) \quad ૩૪૫ \\ \times ૧૨ \\ \hline ૩૪૫૦ \\ + ૬૮૦ \\ \hline ૪૦૩૦ \end{array}$$

$$\begin{array}{r} (૨) \quad ૩૦૮ \\ \times ૧૮ \\ \hline ૩૦૮૦ \\ + ૨૫૪૪ \\ \hline ૫૬૨૪ \end{array}$$

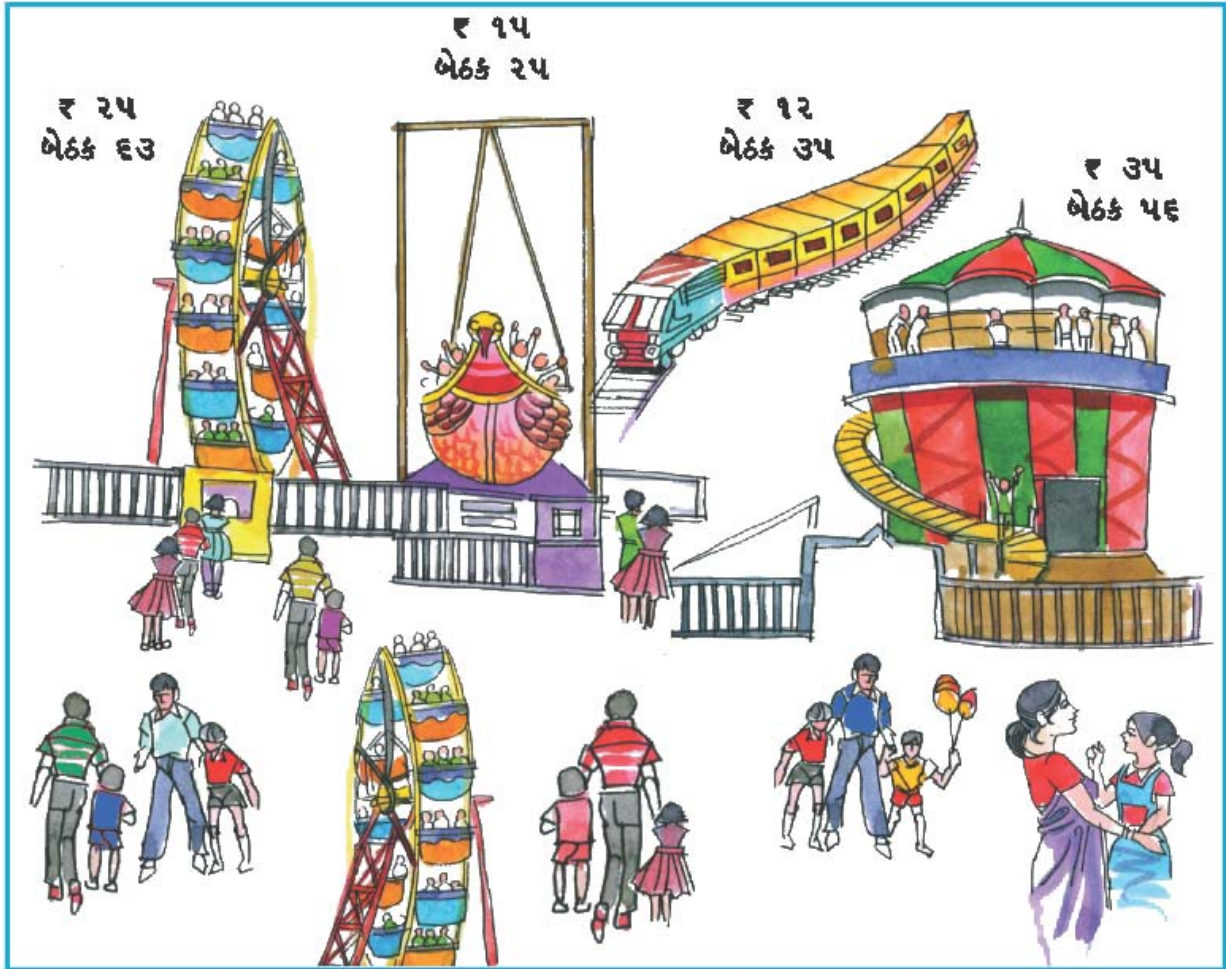
$$\begin{array}{r} (૩) \quad ૫૨૮ \\ \times ૧૬ \\ \hline ૫૨૮ \\ + ૩૨૨૮ \\ \hline ૩૬૪૬ \end{array}$$

$$\begin{array}{r} (૪) \quad ૧૦૯ \\ \times ૫૦ \\ \hline ૧૦૯૦ \\ + ૧૦૯ \\ \hline ૧૧૯૯ \end{array}$$

▣ વ્યાવહારિક કોયડા :

મહાવરો ૫

૧.

ટ્રેનના એક ફેરામાં ૨૯ બાળકો બેઠાં હોય, તો ટ્રેનવાળો તે ફેરામાં કેટલા રૂપિયા કમાય ?

ઉકેલ : એક બાળકની ટિકિટના ₹ ૧૨,

તો ૨૯ બાળકોની ટિકિટના મળતા રૂપિયા = (૨૯ × ૧૨)

$$\begin{array}{r} 29 \\ \times 12 \\ \hline 58 \\ + 290 \\ \hline 348 \end{array}$$

૩૪૮ રૂપિયા મળે.

- (૧) ટ્રેનમાં બે વ્યક્તિઓ બેસે, તો કેટલા રૂપિયા આપવા પડે ?
- (૨) હોડીવાળાને એક રાઉન્ડમાં વધુમાં વધુ કેટલા રૂપિયા મળશે ?
- (૩) ચકડોળવાળાને એક રાઉન્ડમાં વધુમાં વધુ કેટલા રૂપિયા મળશે ?
- (૪) ટ્રેનવાળો એક ફેરામાં વધુમાં વધુ કેટલા રૂપિયા કમાય ?
- (૫) મોતના કૂવાનો શો જો ૪૯ વ્યક્તિઓએ જોયો હોય, તો તેને આ શોમાં કેટલા રૂપિયા મળશે ?

૨. ભાવપત્રક જોઈને કિંમત કહો :

ભાવપત્રક	૧ કિલોગ્રામ : ભાવ (₹)
તેલ	૮૫
ધી	૨૮૦
ઘઉં	૨૫
ખાંડ	૩૮
ગોળ	૪૫
ચણા	૩૬

- (૧) ૧૫ કિલોગ્રામ ઘીની કિંમત કેટલી થાય ?
 (૨) ૧૪૦ કિલોગ્રામ ઘઉં ખરીદવા કેટલા રૂપિયાની જરૂર પડે ?
 (૩) ૧૦૮ કિલોગ્રામ ગોળ ખરીદવા કેટલા રૂપિયાની જરૂર પડે ?
 (૪) મૈત્રીએ ૧૨ કિલોગ્રામ ચણા ખરીદ્યાં છે, તો તેણે કેટલી રકમ ચૂકવવી પડે ?

સ્વાધ્યાય

૧. ઘડિયાની મદદથી જવાબ આપો :

(૧) $૧૨ \times ૭ = \dots\dots\dots$

(૨) $૧૮ \times ૬ = \dots\dots\dots$

(૩) $૧૫ \times ૯ = \dots\dots\dots$

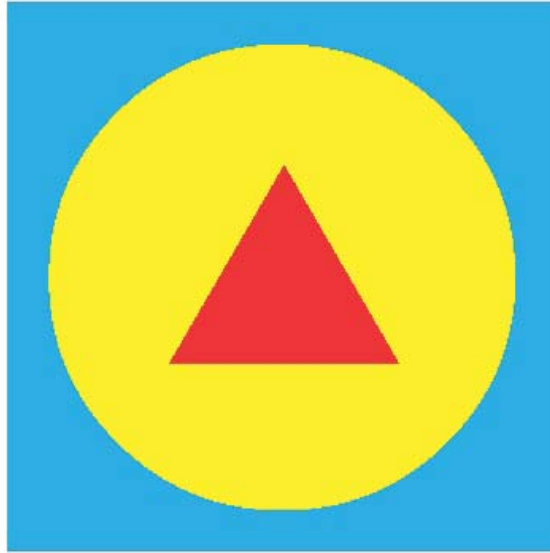
(૪) ચૌદ છક = $\dots\dots\dots$

(૫) તેર અઠ્ઠાં = $\dots\dots\dots$

(૬) ઓગણીસ પંચા = $\dots\dots\dots$

૨. મૌખિક ગુણાકાર કરો :

૯ નાના પથ્થર લઈ નીચેની આકૃતિ પર ધીમેથી ફેંકો :

■ ખાનાંની કિંમત ૧૦૦૦

● ખાનાંની કિંમત ૧૦૦

▲ ખાનાંની કિંમત ૧૦ હોય, તો પડેલ પથ્થરથી બનતી સંખ્યા લખો.

૩. એક રમકડાંની દુકાનમાં એક દિવસનું નીચે પ્રમાણે વેચાણ થયું છે. તે પરથી નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

વારનાં નામ	ઢીંગલી (₹ ૫૫)	મોટરકાર (₹ ૮૦)	હોકીસ્ટિક (₹ ૭૫)
સોમ	૩૨	૧૮	૩૩
મંગળ	૪૬	૩૫	૪૮
બુધ	૩૮	૨૬	૫૫

- પ્રશ્નો :** (૧) સોમવારે કેટલા રૂપિયાની હોકીસ્ટિક વેચાઈ હશે ?
 (૨) બુધવારે કેટલા રૂપિયાની ઢીંગલી વેચાઈ હશે ?
 (૩) મંગળવારના દિવસે વેપારીના કેટલા રૂપિયાનાં રમકડાં વેચાયાં ?
 (૪) સોમવારે કેટલા રૂપિયાની મોટરકાર વેચાઈ હશે ?

૪. નીચે કોષ્ટકમાં આપેલ વિગતના આધારે પ્રશ્નોના જવાબ લખો :

ક્રમ	વ્યવસાયકારો	એક દિવસની કમાણીના રૂપિયા
(૧)	સુથાર	૫૦૦
(૨)	મોચી	૨૫૦
(૩)	લુહાર	૩૦૦
(૪)	કડિયો	૬૦૦
(૫)	દરજી	૭૨૦

પ્રશ્નો :

- (૧) જાન્યુઆરી માસમાં સુથાર ત્રણ દિવસ કામ બંધ રાખે, તો તે ત્રણ દિવસની કેટલી આવક ગુમાવે ?
 (૨) ત્રીજા ક્રમમાં લખેલ વ્યવસાયકાર જુલાઈમાં બધા જ દિવસ કામ કરે, તો તે કેટલા રૂપિયા કમાય ?

- (૩) બીજા ક્રમમાં લખેલ વ્યવસાયકાર જો એપ્રિલ માસમાં સાત દિવસ કામે જતો નથી, તો તેને કેટલા રૂપિયા કમાણી થાય ?
- (૪) આપેલા વ્યવસાયકારોમાં કયા વ્યવસાયકાર દરરોજના સૌથી વધુ રૂપિયા કમાય છે ? જો તે જૂન માસમાં ચાર રવિવારે કામ કરવા જતો નથી, તો તે મહિનામાં કેટલા રૂપિયા ઓછા કમાશે ?

મહાવરો ૧

૧. (૧) ૨૪, ૩૬, ૪૮ (૨) ૨૮, ૪૨, ૫૬
(૩) ૧૦૨, ૧૧૯, ૧૩૬ (૪) નેવું, ચોસઠ, એક સો છવીસ

મહાવરો ૨

૧. (૧) ૫૦ (૨) ૮૦૦ (૩) ૩૦૦૦ (૪) ૭૦ (૫) ૧૫૦૦
(૬) ૬૦૦૦ (૭) ૩૩૫૦ (૮) ૨૭૦૦ (૯) ૯૦૦૦ (૧૦) ૭૦૦૦

મહાવરો ૩

૧. (૧) ૩૮૪ (૨) ૮૨૮ (૩) ૧૬૮૦ (૪) ૧૬૦૦ (૫) ૧૪૯૬ (૬) ૬૬૩૦
૨. (૧) ૪૮૦ (૨) ૪૯૦ (૩) ૪૦૯૬ (૪) ૩૨૭૬

મહાવરો ૪

૧. (૧) ૫૩૫૬ (૨) ૯૩૪૪ (૩) ૬૧૫૬ (૪) ૫૦૭૬ (૫) ૨૯૪૦
(૬) ૮૫૫૬ (૭) ૮૪૬૩ (૮) ૬૯૩૦ (૯) ૮૬૧૦ (૧૦) ૮૨૦૮
૨. મગજ કસો : (૧) BIHC (૧૮૭૨) (૨) GAIA (૬૦૮૦) (૩) DCIJ (૩૨૮૯)
(૪) JIA (૯૮૮૦) (૫) DBGK (૩૧૬૨)

મહાવરો ૫

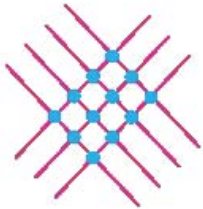
૧. (૧) ૨૪ (૨) ૩૭૫ (૩) ૧૫૭૫ (૪) ૪૨૦ (૫) ૧૭૧૫
૨. (૧) ૪૨૦૦ (૨) ૩૫૦૦ (૩) ૪૮૬૦ (૪) ૪૩૨

સ્વાધ્યાય

૧. (૧) ૮૪ (૨) ૧૦૮ (૩) ૧૩૫ (૪) ચોર્યાશી (૫) એક સો ચાર (૬) પંચાશું
 ૩. (૧) ૨૪૭૫ (૨) ૨૦૯૦ (૩) ૮૯૩૦ (૪) ૧૪૪૦
 ૪. (૧) ૧૫૦૦ (૨) ૯૩૦૦ (૩) ૫૭૫૦ (૪) દરજી, ૨૮૮૦

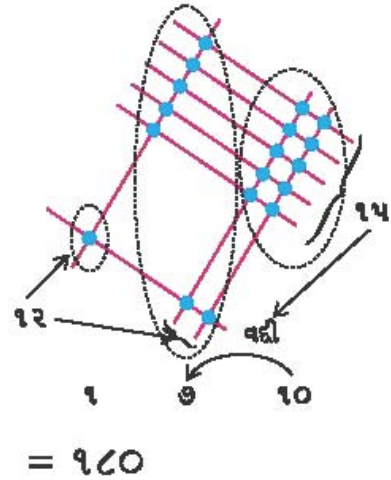
વિશેષ જાણો :

ઉદાહરણ : ૪×૩

કુલ ૧૨ ટપકાં થાય.
 તેથી $૪ \times ૩ = ૧૨$

ઉદાહરણ : ૧૨×૧૫

પ્રવૃત્તિ ૧ :

જુઓ, પ્રિયાંશી ૮ કચૂકાને અલગ-અલગ પ્રકારનાં જૂથમાં ગોઠવે છે. ૮ કચૂકાનો ઉપયોગ કરીને આ પ્રકારની અન્ય જૂથ બનાવવાની કોશિશ કરો. તમે અલગ-અલગ પ્રકારનાં કેટલાં જૂથ બનાવી શકો છો ?

(૧) એક-એકનાં કેટલાં જૂથ બને ?	કેટલા કચૂકા વધે ? .....
(૨) બે-બેનાં કેટલાં જૂથ બને ?	કેટલા કચૂકા વધે ? .....
(૩) ત્રણ-ત્રણનાં કેટલાં જૂથ બને ?	કેટલા કચૂકા વધે ? .....
(૪) ચાર-ચારનાં કેટલાં જૂથ બને ?	કેટલા કચૂકા વધે ? .....
(૫) પાંચ-પાંચનાં કેટલાં જૂથ બને ?	કેટલા કચૂકા વધે ? .....
(૬) છ-છનાં કેટલાં જૂથ બને ?	કેટલા કચૂકા વધે ? .....
(૭) સાત-સાતનાં કેટલાં જૂથ બને ?	કેટલા કચૂકા વધે ? .....
(૮) આઠ-આઠનાં કેટલાં જૂથ બને ?	કેટલા કચૂકા વધે ? .....

ઉપરની પ્રવૃત્તિ આધારિત નીચેના ભાગાકાર કરો :

(૧) ૧ $\overline{) ૮}$	(૨) ૨ $\overline{) ૮}$	(૩) ૩ $\overline{) ૮}$	(૪) ૪ $\overline{) ૮}$
(૫) ૫ $\overline{) ૮}$	(૬) ૬ $\overline{) ૮}$	(૭) ૭ $\overline{) ૮}$	(૮) ૮ $\overline{) ૮}$

સમજો :

- પ્રવૃત્તિ ૧માં ૧નાં, ૨નાં, ૪નાં અને ૮નાં જૂથ બને ત્યારે એક પણ કચૂકો વધતો નથી. આવા ભાગાકારને નિ:શેષ ભાગાકાર કહેવાય.
- ક્રમાંક (૧), (૨), (૪) અને (૮)માં નિ:શેષ ભાગાકાર થાય છે.
- પ્રવૃત્તિ ૧માં ૩નાં, ૫નાં, ૬નાં અને ૭નાં જૂથ બને ત્યારે કચૂકા વધે છે. અહીં ભાગાકારને અંતે જ સંખ્યા વધે છે તેને શેષ કહે છે.
- ક્રમાંક (૩), (૫), (૬) અને (૭)માં શેષ વધે છે.

આમ, સંખ્યા ૧, ૨, ૪ અને ૮ વડે ૮ને નિ:શેષ ભાગી શકાય છે. તેથી ૧, ૨, ૪ અને ૮ એ ૮ના અવયવો છે તેમ કહેવાય.

આપેલી સંખ્યાને જે-જે સંખ્યાઓ વડે નિ:શેષ ભાગી શકાય તે સંખ્યાઓને આપેલ સંખ્યાના અવયવો કહેવાય છે.

ઉદાહરણ ૧ : ૨૪ના અવયવો જણાવો.

$$૨૪ \div ૧ = ૨૪, ૨૪ \div ૨ = ૧૨, ૨૪ \div ૩ = ૮, ૨૪ \div ૪ = ૬,$$

$$૨૪ \div ૬ = ૪, ૨૪ \div ૮ = ૩, ૨૪ \div ૧૨ = ૨, ૨૪ \div ૨૪ = ૧$$

આમ, ૨૪ને ૧, ૨, ૩, ૪, ૬, ૮, ૧૨ અને ૨૪ વડે નિઃશેષ ભાગી શકાય છે.

તેથી, ૧, ૨, ૩, ૪, ૬, ૮, ૧૨ અને ૨૪ એ ૨૪ના અવયવો છે.

□ અવયવોની ગુણાકાર વડે સમજ :

◆ પ્રવૃત્તિ ૨ :

તમારી પાસે ૧ થી ૨૦ના ઘડિયાનો ચાર્ટ છે. તે પરથી ૧ થી ૨૦ સુધીની સંખ્યાઓ ક્યા-ક્યા ઘડિયામાં આવે છે ? તે બે-બે મિત્રોની જોડીમાં ભેગા મળી શોધો અને કોષ્ટકમાં લખો :

સંખ્યા	ગુણાકાર સ્વરૂપ	ક્યા ઘડિયામાં છે ? (અવયવો)	અવયવોની સંખ્યા
૧	૧×૧	૧	૧
૨	$૧ \times ૨, ૨ \times ૧$	૧, ૨	૨
૩	$૧ \times ૩, ૩ \times ૧$	૧, ૩	૨
૪	$૧ \times ૪, ૨ \times ૨, ૪ \times ૧$	૧, ૨, ૪	૩
૫			
૧૨			
૧૪			
૧૫			
૧૮			
૨૦	$૧ \times ૨૦, ૨ \times ૧૦, ૪ \times ૫, ૫ \times ૪,$ $૧૦ \times ૨, ૨૦ \times ૧$	૧, ૨, ૪, ૫, ૧૦, ૨૦	૬

પ્રવૃત્તિ ૩ : ઉદાહરણ પ્રમાણે ગુણાકાર કરી કોષ્ટક ભરો :

×	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
૧	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
૨	૨	૪	૬	૮	૧૦	૧૨	૧૪	૧૬	૧૮	૨૦	૨૨	૨૪
૩				૧૨				૨૪				
૪			૧૨							૪૦		
૫												
૬		૧૨										
૭												
૮									૭૨			
૯												
૧૦												
૧૧						૬૬						
૧૨	૧૨											

કોષ્ટકમાં ઘાટાં થયેલ ખાનાં જુઓ. અલગ-અલગ સંખ્યાઓનો ગુણાકાર કરવાથી ૧૨ મળી શકે છે. જેમકે,

$$૧ \times ૧૨ = ૧૨, ૨ \times ૬ = ૧૨, ૩ \times ૪ = ૧૨, ૪ \times ૩ = ૧૨, ૬ \times ૨ = ૧૨, \\ ૧૨ \times ૧ = ૧૨$$

♦ આ ઉપરથી આપણે કહી શકીએ કે ૧, ૨, ૩, ૪, ૬ અને ૧૨ એ ૧૨ના અવયવો છે.

ઉપરના કોષ્ટક પરથી કહો :

- (૧) ૧૦ના અવયવો ક્યા-ક્યા છે ?
- (૨) એવી કઈ સૌથી મોટી સંખ્યા છે જેના અવયવો તમે આ ચાર્ટ પરથી શોધી શકો ?
- (૩) ૧૨થી મોટી સંખ્યાઓના અવયવ મેળવવા તમે શું કરી શકો ?

- દરેક સંખ્યાનો નાનામાં નાનો અવયવ ૧ છે.
- જે-તે સંખ્યાનો મોટામાં મોટો અવયવ તે સંખ્યા પોતે જ છે.
- ૧ એ દરેક સંખ્યાનો અવયવ છે.

મહાવરો ૧

૧. નીચેની ખાલી જગ્યા પૂરો :

- (૧) કોઈ પણ સંખ્યાનો નાનામાં નાનો અવયવ ..... છે.
- (૨) ૧૫નો મોટામાં મોટો અવયવ ..... છે.
- (૩) ૧૬ના અવયવોની સંખ્યા ..... છે.
- (૪) એક સંખ્યાનો સૌથી મોટો અવયવ ૭૨ છે તેથી તે સંખ્યા ..... છે.
- (૫) ૧૮ના બધા અવયવો લખો : .....
- (૬) ૨૪ના બધા અવયવો લખો : .....
- (૭) ૩૦ના બધા અવયવો લખો : .....
- (૮) ૩૭ના બધા અવયવો લખો : .....
- (૯) $૯ \times ૫ = ૪૫$ તેથી ..... અને ..... એ ૪૫ના અવયવો છે.
- (૧૦) $૮ \times ૭ = ૫૬$ તેથી ..... અને ..... એ ૫૬ના અવયવો છે.

૨. આપેલી સંખ્યાના બધા જ અવયવો લખો :

ક્રમ	સંખ્યા	સંખ્યાના અવયવો
૧.	૧૨	
૨.	૩૬	
૩.	૪૨	
૪.	૬૬	
૫.	૮૪	

□ અવયવી :

◆ પ્રવૃત્તિ ૪ : મ્યાઉની રમત :

આ રમત રમવા માટે બધા વિદ્યાર્થીઓ એક વર્તુળ બનાવશે. એક ખેલાડી બોલશે 'એક' આગળનો ખેલાડી કહેશે 'બે' અને આ રીતે રમત આગળ વધશે. જે ખેલાડીએ ૩ અથવા ૩થી નિ:શેષ ભાગી શકાય તેવી સંખ્યા બોલવાની થાય તેમણે તે સંખ્યાની જગ્યાએ 'મ્યાઉ' બોલવાનું છે. જે મ્યાઉ બોલવાનું ભૂલી જાય તે રમતમાંથી આઉટ ગણાશે. છેલ્લે બચેલો વિદ્યાર્થી વિજેતા ગણાશે.

તમે કઈ-કઈ સંખ્યાઓ માટે મ્યાઉ બોલ્યા ?

૩, ૬, ૯, ...

આપણે આ સંખ્યાઓને ૩ના અવયવી કહીએ છીએ.

સંખ્યા ૩ને ૪માં બદલી આ રમત ફરીથી રમો. હવે તમે કઈ-કઈ સંખ્યાઓ માટે મ્યાઉ બોલ્યા ?

આ સંખ્યાઓ ૪ના અવયવી છે.

હવે સમજાવો :

આપણે ૯ના અવયવી મેળવીએ :

$૯ \times ૧ = ૯$ તેથી ૯ એ ૯નો અવયવી છે.

$૯ \times ૨ = ૧૮$ તેથી ૧૮ એ ૯નો અવયવી છે.

$૯ \times ૩ = ૨૭$ તેથી ૨૭ એ ૯નો અવયવી છે.

તેવી જ રીતે ૯, ૧૮, ૨૭, ૩૬, ..., ..., ૬૩, ..., ૮૧, ... વગેરે ૯ના અવયવી છે.

કહો જોઈએ :

- (૧) ૯ના અવયવી કેટલા છે ? .....
- (૨) કોઈ પણ સંખ્યાના અવયવીની સંખ્યા ..... છે.
- (૩) કોઈ પણ સંખ્યાનો નાનામાં નાનો અવયવી ..... છે.

નીચે આપેલી સંખ્યાઓના અવયવી તેની સામેના ખાનામાં લખો :

૪ →	૪, ૮, ૧૨, ૧૬, ૨૦, ૨૪, ૨૮,...
૫ →	
૬ →	
૭ →	

- દરેક સંખ્યાના અસંખ્ય અવયવી મળે છે.
- સંખ્યાનો નાનામાં નાનો અવયવી તે સંખ્યા પોતે જ છે.
- કોઈ પણ સંખ્યાનો મોટામાં મોટો અવયવી મળે નહિ.
- દરેક સંખ્યા એ ૧નો અવયવી છે.
- ૫ ના કોઈ પણ પાંચ અવયવી લખો :
- ૭ ના કોઈ પણ પાંચ અવયવી લખો :

અવયવી : આપેલ સંખ્યા વડે જે-જે સંખ્યાઓને નિઃશેષ ભાગી શકાય તે-તે સંખ્યાઓને આપેલ સંખ્યાના અવયવી કહે છે.

મહાવરો ૨

૧. નીચેની દરેક સંખ્યાના પ્રથમ પાંચ અવયવી લખો :

ઉદાહરણ : ૨ના અવયવી ૨, ૪, ૬, ૮, ૧૦

(૧) ૧૨ના અવયવી = ..., ..., ..., ..., ...

(૨) ૧૫ના અવયવી = ..., ..., ..., ..., ...

(૩) ૧૭ના અવયવી = ..., ..., ..., ..., ...

(૪) ૧૯ના અવયવી = ..., ..., ..., ..., ...

૨. નીચેની સંખ્યા માટે ખૂટતાં અવયવીઓ લખો :

(૧) ૧૩ના અવયવી = ૧૩, ૨૬, ..., ..., ૬૫, ..., ૯૧

(૨) ૧૪ના અવયવી = ૧૪, ..., ..., ..., ૮૪, ...

(૩) ૧૬ના અવયવી = ૧૬, ..., ..., ..., ૮૦, ..., ...

(૪) ૧૮ના અવયવી = ૧૮, ..., ..., ૭૨, ..., ..., ...

♦ તુલનાત્મક સમજ :

અવયવ	અવયવી
(૧) આપેલી સંખ્યાને જે-જે સંખ્યાઓ વડે નિ:શેષ ભાગી શકાય તે-તે સંખ્યાઓને આપેલ સંખ્યાના અવયવ કહે છે.	(૧) આપેલ સંખ્યા વડે જે-જે સંખ્યાઓને નિ:શેષ ભાગી શકાય તે-તે સંખ્યાઓને આપેલ સંખ્યાના અવયવી કહેવાય.
(૨) સંખ્યાને તેના દરેક અવયવ વડે નિ:શેષ ભાગી શકાય.	(૨) સંખ્યા વડે તેના દરેક અવયવીને નિ:શેષ ભાગી શકાય.
(૩) ૧ એ બધી જ સંખ્યાઓનો અવયવ છે.	(૩) બધી જ સંખ્યાઓ ૧ના અવયવી છે.
(૪) કોઈ પણ સંખ્યાનો અવયવ તે સંખ્યાથી મોટો ન હોઈ શકે.	(૪) કોઈ પણ સંખ્યાનો અવયવી તે સંખ્યાથી નાનો ન હોઈ શકે.

સંખ્યાનો મોટામાં મોટો અવયવ = સંખ્યાનો નાનામાં નાનો અવયવ = સંખ્યા પોતે જ

◆ વિભાજ્ય-અવિભાજ્ય સંખ્યાઓ :

પાન નં. ૬૭ ઉપર આપેલ ચાર્ટનો ઉપયોગ કરી તે પરથી નીચેના કોષ્ટકમાં તે સંખ્યાઓનું વર્ગીકરણ કરો :

માત્ર એક જ અવયવ- વાળી સંખ્યાઓ	માત્ર બે અવયવવાળી સંખ્યાઓ	બેથી વધુ અવયવવાળી સંખ્યાઓ
તેથી ૧ એ વિભાજ્ય કે અવિભાજ્ય સંખ્યા નથી	અવિભાજ્ય સંખ્યાઓ	વિભાજ્ય સંખ્યાઓ

જે સંખ્યાને બેથી વધુ અવયવો છે તેને **વિભાજ્ય સંખ્યા** કહે છે. એટલે કે જે સંખ્યાને ૧ અને પોતાના સિવાયની અન્ય સંખ્યાથી પણ નિ:શેષ ભાગી શકાય છે તે સંખ્યાને વિભાજ્ય સંખ્યા કહે છે.

- હવે, ૧૮ માટે આપણે વિચારીએ તો $૧૮ \div ૧ = ૧૮$, $૧૮ \div ૧૮ = ૧$, $૧૮ \div ૩ = ૬$ એટલે કે ૧૮ને ૧ અને ૧૮ ઉપરાંત ૩ અને ૬ વડે પણ નિ:શેષ ભાગી શકાય છે, તેથી ૧૮ વિભાજ્ય સંખ્યા છે.

જે સંખ્યાને માત્ર બે જ અવયવો છે તેને **અવિભાજ્ય સંખ્યા** કહે છે. એટલે કે જે સંખ્યાને માત્ર ૧ વડે અને પોતાના વડે નિ:શેષ ભાગી શકાય છે તેને અવિભાજ્ય સંખ્યા કહે છે.

- હવે ૧૯ના અવયવો મેળવતાં જાણી શકાય છે કે ૧૯ને માત્ર બે જ અવયવો છે. ૧ અને ૧૯, તેથી ૧૯ અવિભાજ્ય સંખ્યા છે.

અવિભાજ્ય હોય અને બેકી પણ હોય તેવી એકમાત્ર સંખ્યા ૨ છે.

૧ના અવયવોની સંખ્યા ૧ જ છે એટલે કે ૧ને માત્ર ૧ વડે જ નિ:શેષ ભાગી શકાય છે. તેથી ૧ વિભાજ્ય કે અવિભાજ્ય નથી.

મહાવરો ૩

માઝ્યા મુજબ લખો :

ક્રમ	સંખ્યા	અવયવો	અવયવોની સંખ્યા	વિભાજ્ય સંખ્યા છે કે અવિભાજ્ય ?
(૧)	૨૧			
(૨)	૨૫			
(૩)	૩૧			
(૪)	૩૭			
(૫)	૪૪			
(૬)	૪૭			
(૭)	૫૦			

સ્વાધ્યાય

૧. નીચેની સંખ્યાઓનાં બધા અવયવો આપો :

(૧) ૮ના અવયવો (૨) ૨૦ના અવયવો (૩) ૨૮ના અવયવો (૪) ૪૩ના અવયવો

૨. આપેલ સંખ્યાના અવયવોની ફરતે ○ કરો :

ક્રમ	સંખ્યા	અવયવો છે ?
(૧)	૧૧	૧૭, ૨૨, ૨૮, ૩૩, ૪૦, ૪૪
(૨)	૧૫	૭૦, ૭૫, ૮૦, ૮૫, ૯૦, ૧૦૫
(૩)	૧૭	૮૫, ૧૧૧, ૧૧૯, ૧૨૫, ૧૩૬, ૧૪૦
(૪)	૧૮	૧૦૩, ૧૦૮, ૧૧૬, ૧૨૬, ૧૨૭, ૧૪૪
(૫)	૨૦	૧૦૦, ૧૧૦, ૧૨૦, ૧૩૦, ૧૪૦, ૧૫૦

૩. નીચે આપેલ સંખ્યાનું વિભાજ્ય અને અવિભાજ્ય સંખ્યાઓમાં વર્ગીકરણ કરો :

૩, ૪, ૫, ૬, ૮, ૯, ૧૧, ૧૪, ૧૭, ૧૯, ૨૦, ૨૨, ૨૫, ૨૯, ૩૨, ૩૩, ૩૬, ૩૭, ૪૩, ૪૯

જવાબ

મહાવરો ૧

૧. (૧) ૧ (૨) ૧૫ (૩) ૫ (૪) ૭૨ (૫) ૧, ૨, ૩, ૬, ૯, ૧૮
 (૬) ૧, ૨, ૩, ૪, ૬, ૮, ૧૨, ૨૪ (૭) ૧, ૨, ૩, ૫, ૬, ૧૦, ૧૫, ૩૦
 (૮) ૧, ૩૭ (૯) ૯, ૫ (૧૦) ૮, ૭
૨. (૧) ૧, ૨, ૩, ૪, ૬, ૧૨ (૨) ૧, ૨, ૩, ૪, ૬, ૯, ૧૨, ૧૮, ૩૬
 (૩) ૧, ૨, ૩, ૬, ૭, ૧૪, ૨૧, ૪૨ (૪) ૧, ૨, ૩, ૬, ૧૧, ૩૩, ૬૬
 (૫) ૧, ૨, ૩, ૪, ૬, ૭, ૧૨, ૧૪, ૨૧, ૨૮, ૪૨, ૮૪

મહાવરો ૨

૧. (૧) ૧૨, ૨૪, ૩૬, ૪૮, ૬૦ (૨) ૧૫, ૩૦, ૪૫, ૬૦, ૭૫
 (૩) ૧૭, ૩૪, ૫૧, ૬૮, ૮૫ (૪) ૧૯, ૩૮, ૫૭, ૭૬, ૯૫
૨. (૧) ૩૯, ૫૨, ૭૮ (૨) ૨૮, ૪૨, ૫૬, ૭૦, ૯૮
 (૩) ૩૨, ૪૮, ૬૪, ૯૬, ૧૧૨ (૪) ૩૬, ૫૪, ૯૦, ૧૦૮, ૧૨૬

મહાવરો ૩

અવયવો	અવયવોની સંખ્યા	વિભાજ્ય કે અવિભાજ્ય
(૧) ૧, ૩, ૭, ૨૧	૪	વિભાજ્ય
(૨) ૧, ૫, ૨૫	૩	વિભાજ્ય
(૩) ૧, ૩૧	૨	અવિભાજ્ય
(૪) ૧, ૩૭	૨	અવિભાજ્ય
(૫) ૧, ૨, ૪, ૧૧, ૨૨, ૪૪	૬	વિભાજ્ય
(૬) ૧, ૪૭	૨	અવિભાજ્ય
(૭) ૧, ૨, ૫, ૧૦, ૨૫, ૫૦	૬	વિભાજ્ય

સ્વાધ્યાય

૧. (૧) ૧, ૨, ૪, ૮ (૨) ૧, ૨, ૪, ૫, ૧૦, ૨૦
 (૩) ૧, ૨, ૪, ૭, ૧૪, ૨૮ (૪) ૧, ૪૩
૨. (૧) ૨૨, ૩૩, ૪૪ (૨) ૭૫, ૯૦, ૧૦૫ (૩) ૮૫, ૧૧૯, ૧૩૬
 (૪) ૧૦૮, ૧૨૬, ૧૪૪ (૫) ૧૦૦, ૧૨૦, ૧૪૦
૩. વિભાજ્ય સંખ્યાઓ : ૪, ૬, ૮, ૯, ૧૪, ૨૦, ૨૨, ૨૫, ૩૨, ૩૩, ૩૬, ૪૯
 અવિભાજ્ય સંખ્યાઓ : ૩, ૫, ૧૧, ૧૭, ૧૯, ૨૯, ૩૭, ૪૩

□ યાદ કરીએ :

પ્રવૃત્તિ ૧ : ચિત્ર જોઈને ખાલી જગ્યા પૂરો :

જય કેટલા વાગે ઊઠે છે ?

અનેરી કેટલા વાગે
સ્કૂલે જાય છે ?

જય અને અનેરીની શાળામાં
પ્રાર્થનાસભા ક્યારે થાય છે ?

મોટી રિસેસ કેટલા
વાગે પડે છે ?

શાળા કેટલા વાગે
છૂટે છે ?

જય અને અનેરી ગૃહકાર્ય
કરવા ક્યારે બેસે છે ?

પ્રવૃત્તિ ૨ :

ઘડિયાળ નીચે સમય બતાવેલ છે, તે મુજબ કલાક-કાંટો અને મિનિટ-કાંટો દોરો :

૨ : ૦૦

૫ : ૨૫

૮ : ૧૫

૧૦ : ૩૫

▣ નવું શીખીએ :

♦ સેકન્ડ :

પ્રવૃત્તિ ૩ :

તમારી સામે મૂકેલ ઘડિયાળમાં સેકન્ડ-કાંટાનું નિરીક્ષણ કરો.

કહો જોઈએ :

(૧) ઘડિયાળના કાંટાની દિશામાં ૧૨થી ૧ નંબર વચ્ચે સેકન્ડ-કાંટો કેટલા કાપા ખસે છે ?

.....

(૨) ૧૨ થી ફરી ૧૨ નંબર પર આવે, ત્યાં સુધીમાં સેકન્ડ-કાંટો કેટલા કાપા ખસે છે ?

.....

સેકન્ડ-કાંટો એક કાપા પરથી બીજા કાપા પર ખસે, ત્યારે એક સેકન્ડ થઈ ગણાય.

સેકન્ડ-કાંટો ૧૨થી શરૂ કરી ફરીથી ૧૨ પર આવે, ત્યારે ૧ મિનિટ થાય છે.

આમ, ૬૦ સેકન્ડ = ૧ મિનિટ થાય.

♦ મિનિટ :

કહો જોઈએ :

(૧) ઘડિયાળના કાંટાની દિશામાં ૧૨થી ૧ નંબર વચ્ચે મિનિટ-કાંટો કેટલા કાપા ખસે છે ?

.....

(૨) મિનિટ-કાંટો ૧૨ નંબર પરથી શરૂ કરીને ફરીથી ૧૨ નંબર પર આવે, ત્યાં સુધીમાં કેટલા કાપા ખસે છે ?

.....

મિનિટ-કાંટો એક કાપા પરથી બીજા કાપા પર ખસે, ત્યારે એક મિનિટ થઈ ગણાય.

મિનિટ-કાંટો ૧૨થી શરૂ કરી ફરીથી ૧૨ પર આવે, ત્યારે ૧ કલાક થાય છે.

આમ, ૬૦ મિનિટ = ૧ કલાક થાય.

♦ દિવસ :

કહો જોઈએ :

(૧) કલાક-કાંટો ૧૨ પરથી ૧ પર જાય ત્યારે ૧ કલાક થયો કહેવાય, ૧૨ પરથી ૨ પર જાય, તો ૨ કલાક થયા કહેવાય.

(૨) કલાક-કાંટો ૧૨ નંબર ઉપરથી ફરી ૧૨ નંબર ઉપર આવે, ત્યાં સુધીના કુલ કેટલા કલાક થાય ?

.....

રાત્રિના ૧૨ કલાકથી બપોરના ૧૨ કલાક સુધી અને બપોરના ૧૨ કલાકથી રાત્રિના ૧૨ કલાક સુધી કુલ ૨૪ કલાક થાય છે.

એક સૂર્યોદયથી બીજા સૂર્યોદય વચ્ચેનો સમયગાળો એટલે એક દિવસ.

એટલેકે, ૨૪ કલાક = ૧ દિવસ

- વ્યવહારમાં ૨૪ કલાકના સમયગાળાને બે રીતે ઉપયોગમાં લેવાય છે :

(૧) ૧૨ કલાકનો સમયગાળો (૨) ૨૪ કલાકનો સમયગાળો

રાત્રિના ૧૨ કલાકથી શરૂ કરીને		બપોરના ૧૨ કલાકથી શરૂ કરીને	
૧૨ કલાકનો સમયગાળો	૨૪ કલાકનો સમયગાળો	૧૨ કલાકનો સમયગાળો	૨૪ કલાકનો સમયગાળો
૧૨:૦૦	૦૦:૦૦	૧૨:૦૦	૧૨:૦૦
૧:૦૦	૧:૦૦	૧:૦૦	૧૩:૦૦
૨:૦૦	૨:૦૦	૨:૦૦	૧૪:૦૦
૩:૦૦	૩:૦૦	૩:૦૦	૧૫:૦૦
૪:૦૦	૪:૦૦	૪:૦૦	૧૬:૦૦
૫:૦૦	૫:૦૦	૫:૦૦	૧૭:૦૦
૬:૦૦	૬:૦૦	૬:૦૦	૧૮:૦૦
૭:૦૦	૭:૦૦	૭:૦૦	૧૯:૦૦
૮:૦૦	૮:૦૦	૮:૦૦	૨૦:૦૦
૯:૦૦	૯:૦૦	૯:૦૦	૨૧:૦૦
૧૦:૦૦	૧૦:૦૦	૧૦:૦૦	૨૨:૦૦
૧૧:૦૦	૧૧:૦૦	૧૧:૦૦	૨૩:૦૦
૧૨:૦૦	૧૨:૦૦	૧૨:૦૦	૦૦:૦૦

◆ અઠવાડિયું :

તમારી નોટબુકમાં વારનાં નામ લખો.

વારને ગણીને લખો, કેટલા વાર થયા ? .....

સાત દિવસ = ૧ અઠવાડિયું

◆ મહિનો :

તમારા વર્ગખંડના કેલેન્ડરનો અભ્યાસ કરી નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

(૧) માર્ચ મહિનામાં કેટલા દિવસ છે ? .....

(૨) ફેબ્રુઆરી મહિનામાં કેટલા દિવસ છે ? .....

(૩) નવેમ્બર મહિનામાં કેટલા દિવસ છે ? .....

◆ કેલેન્ડર :

કોઈ પણ મહિનાની કઈ તારીખે કયો વાર આવે છે, તે કેલેન્ડર પરથી જાણી શકાય છે :

સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૨

રવિવાર	સોમવાર	મંગળવાર	બુધવાર	ગુરુવાર	શુક્રવાર	શનિવાર
						૧
૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨
૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯
૩૦						

સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૨

રવિવાર	૨	૯	૧૬	૨૩	૩૦
સોમવાર	૩	૧૦	૧૭	૨૪	
મંગળવાર	૪	૧૧	૧૮	૨૫	
બુધવાર	૫	૧૨	૧૯	૨૬	
ગુરુવાર	૬	૧૩	૨૦	૨૭	
શુક્રવાર	૭	૧૪	૨૧	૨૮	
શનિવાર	૧	૮	૧૫	૨૨	૨૯

- કેલેન્ડરમાં વારનાં નામ આડી હારમાં અથવા ઊભી હારમાં લખેલાં હોય છે.
- મોટે ભાગે રવિવાર અને રવિવારે આવતી તારીખો લાલ શાહીથી છાપેલી હોય છે.

- સામાન્ય રીતે અન્ય જાહેર રજાઓની તારીખો પણ લાલ શાહીથી છાપેલી હોય છે.
- ઘણાં કેલેન્ડરમાં તારીખ સાથે વિક્રમસંવતનો મહિનો અને તિથિ પણ લખેલાં હોય છે.
- મુખ્ય તહેવારનું નામ જે-તે તારીખ સાથે લખેલું હોય છે.

સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૨ના કેલેન્ડરનો અભ્યાસ કરો અને નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ લખો :

- (૧) સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૨માં રવિવાર કેટલા છે ? .....
- (૨) સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૨માં ગુરુવાર કેટલા છે ? .....
- (૩) સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૨માં કયા-કયા વાર ચાર વખત આવે છે ? .....
- (૪) સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૨માં કયા-કયા વાર પાંચ વખત આવે છે ? .....

◆ **ચાલો સમજીએ :**

પહેલી તારીખે શનિવાર હોય તો, ૧માં સાત-સાત ઉમેરતાં જવાથી મળતી તારીખોએ શનિવાર હોય. એટલેકે, $૧ + ૭ = ૮$, $૮ + ૭ = ૧૫$, $૧૫ + ૭ = ૨૨$, $૨૨ + ૭ = ૨૯$, તેથી ૧, ૮, ૧૫, ૨૨ અને ૨૯ તારીખે શનિવાર હોય.

તેવી જ રીતે ત્રીજી તારીખે સોમવાર હોય, તો $૩ + ૭ = ૧૦$, $૧૦ + ૭ = ૧૭$, $૧૭ + ૭ = ૨૪$, $૨૪ + ૭ = ૩૧$ તારીખે સોમવાર હોય.

આપેલી તારીખમાંથી સાત-સાત બાદ કરતાં મળતી તારીખોએ પણ તે જ વાર હોય છે.

વિચારીને લખો :

- (૧) ઓક્ટોબરની બીજી તારીખે મંગળવાર હોય, તો બીજી કઈ-કઈ તારીખે મંગળવાર આવે ?

....., ..., ..., ..., ...

- (૨) એપ્રિલની ૨૭ તારીખે રવિવાર હોય, તો આ મહિનામાં કઈ-કઈ તારીખે રવિવાર હશે ?

....., ..., ..., ...

(૩) જાન્યુઆરીની ૮મી તારીખે બુધવાર હોય, તો આ મહિનામાં કઈ-કઈ તારીખે બુધવાર હશે ?

....., ..., ..., ...

♦ પ્રવૃત્તિ ૪ :

તમારા વર્ગખંડમાં રહેલા ચાલુ વર્ષના કેલેન્ડરનો અભ્યાસ કરી નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

(૧) જાન્યુઆરી માસમાં કઈ-કઈ તારીખે રવિવાર છે ?

....., ..., ..., ..., ...

(૨) ફેબ્રુઆરી માસમાં કેટલા દિવસ છે ?

.....

(૩) આ વર્ષના કુલ કેટલા દિવસ છે, ગણીને લખો.

.....

(૪) સોમવારથી શરૂ થતા મહિના કેટલા છે ?

.....

સમજો :

(૧) ૬૦ સેકન્ડ = ૧ મિનિટ

(૨) ૬૦ મિનિટ = ૧ કલાક

(૩) ૨૪ કલાક = ૧ દિવસ

(૪) ૭ દિવસ = ૧ અઠવારિયું

(૫) ૫૨ અઠવારિયાં = ૧ વર્ષ

(૬) ૧૨ મહિના = ૧ વર્ષ

૧ વર્ષમાં ૩૬૫ અથવા ૩૬૬ દિવસ હોય છે.

લીપ વર્ષમાં ૩૬૬ દિવસ હોય છે.

દક્ષ

કેન્સી

અરે, કેન્સી આ ઘડિયાળનો મિનિટ-કાંટો આખું એક ચક્કર લગાવી આવ્યો, પણ આ કલાક-કાંટો તો ૧ જ અંક ખસ્યો છે. કેવો જાદુ !

અરે ! એવું નહિ. ચાલ હું તને સમજાવું. તું આ ઘડિયાળ પર કાપા દોરેલા છે તેને ૧૨ના અંકથી શરૂ કરી ૧૨ સુધીના કાપા ગણી લે. કેટલા થાય છે? મને કહે.

૬૦ કાપા થાય છે.

મિનિટ-કાંટો ૧ કાપો ખસે એટલે ૧ મિનિટ, તેમ ૬૦ કાપા ખસે એટલે ૬૦ મિનિટ થાય અને મિનિટ-કાંટો ૬૦ કાપા ફરે ત્યારે કલાક-કાંટો ૫ કાપા ખસે.

દસ, ઘડિયાળ જોઈને બોલ કેટલા વાગ્યા ?

૧ વાગ્યાને ૩૦ મિનિટ

દસ, તારો જવાબ ખોટો છે. ૧ વાગ્યા ને ૩૦ મિનિટ પછીના કાપા ગણવાનું તું ભૂલી ગયો છે. મિનિટ-કાંટો ખસતાં-ખસતાં ૬ પછીના ત્રીજા કાપા પર છે, તેથી $૩૦ + ૩ = ૩૩$ મિનિટ થઈ. માટે ૧ વાગ્યા ને ૩૩ મિનિટ થઈ કહેવાય. હવે સમજાયુંને !

હા, સમજાયું. જો હવે ઘડિયાળમાં ૧ વાગ્યા ને ૩૭ મિનિટ થઈ છે.

કહો જોઈએ :

- (૧) મિનિટ-કાંટો ૬૦ કાપા ખસે, ત્યારે કલાક-કાંટાએ કેટલા કાપા અંતર કાઢ્યું હશે ? .....
- (૨) કલાક-કાંટાને એક કાપો ખસવા માટે મિનિટ-કાંટાને કેટલા કાપા ખસવું પડે ? .....
- (૩) કલાક-કાંટો ૯:૦૦ પર છે. હવે કલાક-કાંટો ૯:૦૦થી ૧૦:૦૦ પર જાય, ત્યારે મિનિટ-કાંટો ક્યાં હશે ? .....

ઘડિયાળના ચિત્રમાં દર્શાવેલો સમય, નીચેના માં લખો :

કલાક મિનિટ

કલાક મિનિટ

કલાક મિનિટ

કલાક મિનિટ

કલાક મિનિટ

કલાક મિનિટ

◆ પ્રવૃત્તિ ૫ :

દક્ષને કલાક અને મિનિટનું પરસ્પર રૂપાંતર કરવામાં મદદ કરો :

કલાક	મિનિટ
૧ કલાક	૬૦ મિનિટ
૨ કલાક	..... મિનિટ
..... કલાક	$૬૦ \times ૩ = ૧૮૦$ મિનિટ
૪ કલાક	$૬૦ \times ૪ =$ ..... મિનિટ
૫ કલાક	..... મિનિટ
૯ કલાક	..... મિનિટ
૧ કલાક ૧૦ મિનિટ	$૬૦ \times ૧ + ૧૦ = ૭૦$ મિનિટ
૩ કલાક ૨૦ મિનિટ	..... + ... = ... મિનિટ
૨ કલાક ૪૦ મિનિટ	..... + ... = ... મિનિટ
૫ કલાક ૧૫ મિનિટ	..... + ... = ... મિનિટ

મહાવરો ૧

૧. નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

- (૧) ૯૦ મિનિટ એટલે કેટલા કલાક અને કેટલી મિનિટ થાય ?
- (૨) ૨ કલાક ૩૦ મિનિટ એટલે કેટલી મિનિટ થાય ?
- (૩) તમારી શાળાની પ્રાર્થનાસભામાં કેટલી મિનિટ લાગે છે ?
- (૪) તમારી શાળાની મોટી રિસેસ કેટલી મિનિટની હોય છે ?
- (૫) દક્ષને ઘરેથી રેલવે-સ્ટેશને પહોંચતાં અડધો કલાક થતો હોય, તો પહોંચવામાં ..... મિનિટ થઈ કહેવાય.

૨. નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

- (૧) ૧૬૦ મિનિટ = ... કલાક ..... મિનિટ
- (૨) ૨૧૦ મિનિટ = ... કલાક ..... મિનિટ
- (૩) ૨૫૫ મિનિટ = ... કલાક ..... મિનિટ
- (૪) ૩ કલાક ૨૦ મિનિટ = ... મિનિટ
- (૫) ૫ કલાક ૪૦ મિનિટ = ... મિનિટ
- (૬) ૨ કલાક ૩૦ મિનિટ = ... મિનિટ

♦ પ્રવૃત્તિ ૬ :

બસનું સમયપત્રક વાંચી ખાલી ખાનાંમાં જવાબ લખો :

બસનું નામ	ઊપડવાનો સમય	પહોંચવાનો સમય	પહોંચવા માટે લીધેલ સમય		પહોંચવા માટે લીધેલ સમય (મિનિટમાં)
			કલાક	મિનિટ	
અમદાવાદથી જૂનાગઢ	૮:૦૦	૧૪:૦૦	૬	૦૦	૩૬૦
અમદાવાદથી સુરત	૭:૦૦	૧૨:૦૦			
અમદાવાદથી વડોદરા	૯:૦૦	૧૧:૧૦			
અમદાવાદથી ખેડબ્રહ્મા	૧૩:૦૦	૧૮:૫૦			
અમદાવાદથી વિજાપુર	૧૨:૦૦	૧૩:૩૦			
અમદાવાદથી ભુજ	૧૦:૦૦	૧૯:૩૦			
અમદાવાદથી પાલનપુર	૧૨:૩૦	૧૮:૩૦			
અમદાવાદથી જામનગર	૧૦:૩૦	૨૦:૩૦			

વિચારીને મૌખિક રીતે સરવાળા કરી સીધો જવાબ લખો :

- (૧) ૧ કલાક ૧૦ મિનિટ અને ૨ કલાક ૩૦ મિનિટનો સરવાળો કરો : .....
- (૨) ૨ કલાક ૨૫ મિનિટ અને ૩ કલાક ૨૦ મિનિટનો સરવાળો કરો : .....
- (૩) ૫ કલાક ૨૦ મિનિટ અને ૨ કલાક ૩૦ મિનિટનો સરવાળો કરો : .....

◆ પ્રવૃત્તિ ૭ : જોડકાં જોડો :

ઘડિયાળ	ડિજિટલ ઘડિયાળ	જવાબો
A 	(૧) 10:35	A : .....
B 	(૨) 07:30	B : .....
C 	(૩) 11:30	C : .....
D 	(૪) 10:00	D : .....
E 	(૫) 04:07	E : .....

♦ જુઓ અને સમજો :

ઉદાહરણ ૧ :

(૧) ૩ કલાક ૫૫ મિનિટ અને ૨ કલાક ૧૫ મિનિટનો સરવાળો કરો :

$$\begin{array}{r} ૩ કલાક ૫૫ મિનિટ \\ + ૨ કલાક ૧૫ મિનિટ \\ \hline ૫ કલાક ૭૦ મિનિટ \end{array}$$

$$\begin{array}{l} ૫ કલાક ૭૦ મિનિટ એટલે, \\ ૭૦ મિનિટ = ૬૦ મિનિટ + ૧૦ મિનિટ \\ = ૧ કલાક અને ૧૦ મિનિટ \\ ૫ કલાક અને ૧ કલાક ૧૦ મિનિટ એટલે \\ ૬ કલાક અને ૧૦ મિનિટ \end{array}$$

(૨) ૨ કલાક ૪૫ મિનિટ અને ૪ કલાક ૩૪ મિનિટનો સરવાળો કરો :

$$\begin{array}{r} ૨ કલાક ૪૫ મિનિટ \\ + ૪ કલાક ૩૪ મિનિટ \\ \hline ૬ કલાક ૭૯ મિનિટ \end{array}$$

$$\begin{array}{l} ૬ કલાક ૭૯ મિનિટ એટલે, \\ ૭૯ મિનિટ = ૬૦ મિનિટ + ૧૯ મિનિટ \\ = ૧ કલાક અને ૧૯ મિનિટ \\ ૬ કલાક અને ૧ કલાક ૧૯ મિનિટ એટલે \\ ૭ કલાક અને ૧૯ મિનિટ \end{array}$$

(૩) ૬ કલાક ૩૦ મિનિટ, ૩ કલાક ૪૦ મિનિટ અને ૮ કલાક ૫૫ મિનિટનો સરવાળો કરો :

$$\begin{array}{r} ૬ કલાક ૩૦ મિનિટ \\ + ૩ કલાક ૪૦ મિનિટ \\ + ૮ કલાક ૫૫ મિનિટ \\ \hline ૧૭ કલાક ૧૨૫ મિનિટ \end{array}$$

$$\begin{array}{l} ૧૭ કલાક ૧૨૫ મિનિટ એટલે, \\ ૧૨૫ મિનિટ = ૧૨૦ મિનિટ + ૫ મિનિટ \\ = ૨ કલાક અને ૫ મિનિટ \\ ૧૭ કલાક અને ૨ કલાક ૫ મિનિટ એટલે, \\ ૧૯ કલાક અને ૫ મિનિટ \end{array}$$

મહાવરો ૨

૧. નીચેના સરવાળા કરો :

(૧) ૨ કલાક ૨૫ મિનિટ અને ૩ કલાક ૪૫ મિનિટ

(૨) ૪ કલાક ૪૫ મિનિટ અને ૧ કલાક ૫૫ મિનિટ

(૩) ૮ કલાક ૩૮ મિનિટ, ૪ કલાક ૫૫ મિનિટ અને ૭ કલાક ૪૦ મિનિટ

(૪) ૫ કલાક ૨૫ મિનિટ, ૩ કલાક ૪૫ મિનિટ અને ૭ કલાક ૩૦ મિનિટ

(૫) ૩ કલાક ૧૦ મિનિટ, ૫ કલાક ૧૫ મિનિટ અને ૨ કલાક ૫૦ મિનિટ

◆ જુઓ અને સમજો :

ઉદાહરણ ૨ :

(૧) પંકજભાઈએ બપોરના ૨:૪૦ થી ૫:૧૫ સુધી વાર્તાનું પુસ્તક વાંચ્યું, તો તેમણે કેટલો સમય વાર્તાનું પુસ્તક વાંચ્યું હશે ? (પછીના સમયમાંથી પહેલાંનો સમય બાદ કરવાથી સમયગાળો જાણી શકાય.)

૪ કલાક	૬૦ મિનિટ	} ૭૫ મિનિટ
૫ કલાક	૧૫ મિનિટ	
– ૨ કલાક	૪૦ મિનિટ	
૨ કલાક	૩૫ મિનિટ	

૧૫ મિનિટમાંથી ૪૦ મિનિટ બાદ ન થાય એટલે ૫ કલાકમાંથી ૧ કલાક ઓછો કરીને તેની ઉપર ૪ કલાક મુકાય છે. ૧૫માં ૬૦ મિનિટ ઉમેરતાં ૭૫ મિનિટ થાય છે. ૭૫ મિનિટમાંથી ૪૦ મિનિટ બાદ કરતાં ૩૫ મિનિટ રહે છે.

(૨) ધોરણ ૪નાં બાળકોએ ૧૧:૩૦થી ૧૨:૨૫ સુધી ગ્રામપંચાયતની મુલાકાત લીધી, તો તેમણે કેટલો સમય ગ્રામપંચાયતની મુલાકાત લીધી હશે ?

કલાક	મિનિટ
૧૧	૬૦
– ૧૨	૨૫
૦૦	૩૦
૦૦	૫૫

૨૫ મિનિટમાંથી ૩૦ મિનિટ બાદ થઈ શકતી નથી. તેથી ૧૨ કલાકમાંથી ૧ કલાક ઓછો કરી તેની ૬૦ મિનિટ ૨૫ મિનિટમાં ઉમેરતાં ૮૫ મિનિટ થાય. ૧૨ કલાકમાંથી ૧ કલાક ઓછો થતાં ૧૧ કલાક બાકી રહે. હવે ૮૫ મિનિટમાંથી ૩૦ મિનિટ બાદ કરતાં ૫૫ મિનિટ બાકી રહે છે.

(૩) અલકાબહેનને ૯:૩૫થી ૧૧:૧૫ વાગ્યા સુધી રસોઈ બનાવવામાં સમય લાગે છે, તો તેમને રસોઈ બનાવતાં કુલ કેટલો સમય થયો ?

કલાક	મિનિટ
૧૦	૬૦
– ૧૧	૧૫
૦૯	૩૫
૦૯	૪૦

૧૫ મિનિટમાંથી ૩૫ મિનિટ બાદ થઈ શકે નહિ. તેથી ૧૧ કલાકમાંથી ૧ કલાક ઓછો કરી તેની ૬૦ મિનિટ ૧૫ મિનિટમાં ઉમેરતાં ૭૫ મિનિટ થાય. ૧૧ કલાકમાંથી ૧ કલાક ઓછો થતાં ૧૦ કલાક બાકી રહે. હવે ૭૫ મિનિટમાંથી ૩૫ મિનિટ બાદ કરતાં ૪૦ મિનિટ બાકી રહે છે.

મહાવરો ૩

૧. નીચેના દાખલા ગણો :

- (૧) અનીશાએ સાંજે ૬:૪૫થી ૭:૧૦ સુધી ગણિતનું સ્વાધ્યાયકાર્ય કર્યું, તો કેટલો સમય સ્વાધ્યાયકાર્ય થયું ?
- (૨) શાળાની પ્રાર્થનાસભા ૧૦:૫૦થી ૧૧:૨૦ સુધી ચાલે છે, તો પ્રાર્થનાસભાનો સમયગાળો જણાવો.
- (૩) શાળાની પ્રાર્થનાસભા સવારે ૭:૧૦થી ૭:૨૫ સુધી ચાલે છે, તો પ્રાર્થનાસભાનો સમયગાળો જણાવો.

૨. સમયપત્રક જુઓ અને જવાબ લખો :

સમય	સોમવાર	મંગળવાર	બુધવાર	ગુરુવાર	શુક્રવાર	સમય	શનિવાર
૧૧:૦૫થી ૧૧:૪૫	ગુજરાતી	ગુજરાતી	ગુજરાતી	ગુજરાતી	ગુજરાતી	૭:૩૦થી ૮:૧૦	વ્યાયામ
૧૧:૪૫થી ૧૨:૨૦	ગુજરાતી	ગુજરાતી	ગુજરાતી	ગુજરાતી	ગુજરાતી	૮:૧૦થી ૮:૫૦	ગુજરાતી
૧૨:૨૦થી ૧:૦૫	ગણિત	ગણિત	ગણિત	ગણિત	ગણિત	૮:૫૦થી ૯:૩૦	પર્યાવરણ
૧:૦૫થી ૧:૪૦	ગણિત	ગણિત	ગણિત	ગણિત	ગણિત		
૧:૪૦થી ૨:૩૦	રિસેસ					૯:૩૦થી ૯:૫૦	
૨:૩૦થી ૩:૦૫	પર્યાવરણ	પર્યાવરણ	પર્યાવરણ	પર્યાવરણ	પર્યાવરણ	૯:૫૦થી ૧૦:૨૫	ગણિત
૩:૦૫થી ૩:૪૦	પર્યાવરણ	પર્યાવરણ	પર્યાવરણ	પર્યાવરણ	પર્યાવરણ	૧૦:૨૫થી ૧૧:૦૦	ગણિત
૩:૪૦થી ૪:૨૫	ગુજરાતી	સંગીત	ચિત્ર	કલાશિક્ષણ	વ્યાયામ		
૪:૨૫થી ૫:૦૦	કલાશિક્ષણ	સંગીત	વ્યાયામ	મુખવાચન	ચિત્ર		

- (૧) મંગળવારે ગણિતનો તાસ કેટલો સમય લેવામાં આવે છે ? .....
- (૨) સોમવારથી શનિવાર સુધી ગુજરાતીના તાસનો કુલ સમય કેટલો છે ? .....
- (૩) મુખવાચનનો સમયગાળો કેટલો છે ? .....
- (૪) સમયપત્રકમાં રિસેસનો સમય કેટલો રાખવામાં આવ્યો છે ? .....
- (૫) સોમથી શુક્ર સુધીની રિસેસનો કુલ સમયગાળો કેટલો થાય ? .....

(૬) શુક્રવારે વ્યાયામનો સમય કેટલો રાખવામાં આવ્યો છે ? .....

(૭) સંગીતના તાસ માટે અઠવાડિયામાં કેટલો સમય ફાળવવામાં આવ્યો છે ? .....

મહાવરો ૪

રેલવેનું સમયપત્રક વાંચી નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

ટ્રેન		મુસાફરી ક્યાંથી ક્યાં સુધી	ઊપડવાનો સમય	પહોંચવાનો સમય	અઠવાડિયામાં કેટલા દિવસ
નંબર	નામ				
૨૨૯૭૧	ભાવનગર એક્સપ્રેસ	અમદાવાદથી ભાવનગર	૦૫:૪૫	૦૮:૩૦	સોમ, મંગળ, ગુરુ, શુક્ર, શનિ
૨૫૬૩૬	ઓખા એક્સપ્રેસ	અમદાવાદથી ઓખા	૧૬:૧૫	૨૨:૩૦	સોમવાર
૨૬૬૧૪	રાજકોટ એક્સપ્રેસ	અમદાવાદથી રાજકોટ	૧૪:૪૦	૧૬:૩૦	બુધવાર
૨૯૦૧૭	ગુજરાત એક્સપ્રેસ	અમદાવાદથી મુંબઈ	૧૪:૫૫	૦૦:૧૫	દરરોજ
૨૯૧૬૮	સાબરમતી એક્સપ્રેસ	અમદાવાદથી દિલ્લી	૦૫:૨૫	૨૦:૦૦	મંગળ, બુધ
૨૭૫૭૯	હરિદ્વાર એક્સપ્રેસ	અમદાવાદથી હરિદ્વાર	૦૭:૧૫	૨૩:૩૦	ગુરુ, શુક્ર, શનિ

- (૧) રાજકોટ એક્સપ્રેસને અમદાવાદથી રાજકોટ જતાં કેટલો સમય લાગે ? .....
- (૨) ભાવનગર એક્સપ્રેસને અમદાવાદથી ભાવનગર જતાં કેટલો સમય લાગે ? .....
- (૩) ગુજરાત એક્સપ્રેસને અમદાવાદથી મુંબઈ જતાં કેટલો સમય લાગે ? .....
- (૪) સાબરમતી એક્સપ્રેસને દિલ્લી જતાં કેટલો સમય લાગે ? .....
- (૫) ટ્રેન નં. ૨૫૬૩૬ને અમદાવાદથી ઓખા જતાં કેટલો સમય લાગે ? .....
- (૬) હરિદ્વાર એક્સપ્રેસને અમદાવાદથી હરિદ્વાર જતાં કેટલો સમય લાગે ? .....

મહાવરો ૫

વિમાનનું સમયપત્રક વાંચી નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

ફ્લાઈટ		ઊપડવાનું	ઊપડવાનો	પહોંચવાનું	પહોંચવાનો	પહોંચતાં
નંબર	નામ	સ્થળ	સમય	સ્થળ	સમય	કેટલો સમય થશે ?
૫૪૧	એરઈન્ડિયા	સુરત	૯:૩૦	અમદાવાદ	૧૦:૧૫	.....
૩૪૪૬	ઈન્ડિગો	ભાવનગર	૧૦:૧૫	અમદાવાદ	૧૦:૫૫	.....
૧૦૧	ગો-એર	અમદાવાદ	૧૨:૩૦	જામનગર	૧:૪૫	.....
૩૫૨૫	જેટએરવેઝ	રાજકોટ	૦૮:૨૦	અમદાવાદ	૯:૧૦	.....
૪૪૪૯	ડેક્કન ૩૬૦	ભુજ	૧૫:૦૦	અમદાવાદ	૧૬:૩૫	.....

સ્વાધ્યાય

૧. નીચેની ખાલી જગ્યા પૂરો :

(૧) ૬ કલાક = ... મિનિટ

(૨) ૪ કલાક ૪૫ મિનિટ = ... મિનિટ

(૩) ૩ કલાક ૨૦ મિનિટ = ... મિનિટ

(૪) ૪૩૦ મિનિટ = ... કલાક અને ..... મિનિટ

(૫) ૩૩૫ મિનિટ = ... કલાક અને ..... મિનિટ

૨. સરવાળો કરો :

(૧) ૧ કલાક ૩૩ મિનિટ અને ૩ કલાક ૫૨ મિનિટ

(૨) ૨ કલાક ૨૦ મિનિટ + ૨ કલાક ૪૫ મિનિટ + ૬ કલાક ૧૮ મિનિટ

(૩) ૯ કલાક ૩૦ મિનિટ + ૪ કલાક ૧૨ મિનિટ + ૭ કલાક ૩૬ મિનિટ

(૪) ૮ કલાક ૨૦ મિનિટ + ૧ કલાક ૧૦ મિનિટ + ૬ કલાક ૧૫ મિનિટ

૩. ઉકેલો :

(૧) અનુપમ પ્રાથમિક શાળાનાં બાળકો સવારે પ્રવાસ માટે ૭:૪૫ કલાકે નીકળે છે અને ૯:૩૦ કલાકે પ્રવાસના સ્થળે પહોંચે છે, તો તેમને પ્રવાસના સ્થળ સુધી પહોંચતાં કેટલો સમય લાગ્યો હશે ?

(૨) એક ફિલ્મ ૧:૪૫ કલાકે શરૂ થઈ અને ૩:૪૫ કલાકે પૂરી થઈ, તો આ ફિલ્મ કેટલો સમય ચાલી ?

(૩) એક બર્થ-ડે પાર્ટી સાંજે ૭:૨૫ કલાકે શરૂ થઈ અને રાત્રે ૧૦:૧૫ કલાકે પૂરી થઈ, તો બર્થ-ડે પાર્ટી કેટલો સમય ચાલી ?

(૪) વાસુદેવે સવારના ૭:૩૦ કલાકથી ૯:૪૫ કલાક સુધી પિતાને પોતાના ઘરકામમાં મદદ કરી, તો તેણે કુલ કેટલો સમય મદદ કરી કહેવાય ?

(૫) ધોરણ ૪નાં બાળકોએ વડોદરાના પ્રાણી-સંગ્રહાલયની ૧૦:૪૫થી ૧૧:૩૦ સુધી મુલાકાત લીધી, તો તેમણે કુલ કેટલો સમય મુલાકાત લીધી કહેવાય ?

જવાબ

મહાવરો ૧

૧. (૧) ૧ કલાક ૩૦ મિનિટ (૨) ૧૫૦ મિનિટ (૫) ૩૦ મિનિટ
 ૨. (૧) ૨ કલાક ૪૦ મિનિટ (૨) ૩ કલાક ૩૦ મિનિટ (૩) ૪ કલાક ૧૫ મિનિટ
 (૪) ૨૦૦ મિનિટ (૫) ૩૪૦ મિનિટ (૬) ૧૫૦ મિનિટ

મહાવરો ૨

૧. (૧) ૬ કલાક ૧૦ મિનિટ (૨) ૬ કલાક ૪૦ મિનિટ
 (૩) ૨૧ કલાક ૧૩ મિનિટ (૪) ૧૬ કલાક ૪૦ મિનિટ (૫) ૧૧ કલાક ૧૫ મિનિટ

મહાવરો ૩

૧. (૧) ૨૫ મિનિટ (૨) ૩૦ મિનિટ (૩) ૧૫ મિનિટ
 ૨. (૧) ૮૦ મિનિટ અથવા ૧ કલાક ૨૦ મિનિટ
 (૨) ૪૬૦ મિનિટ અથવા ૭ કલાક ૪૦ મિનિટ
 (૩) ૩૫ મિનિટ (૪) ૫૦ મિનિટ (૫) ૨૫૦ મિનિટ અથવા ૪ કલાક ૧૦ મિનિટ
 (૬) ૪૫ મિનિટ (૭) ૮૦ મિનિટ અથવા ૧ કલાક ૨૦ મિનિટ

મહાવરો ૪

૧. (૧) ૧૧૦ મિનિટ અથવા ૧ કલાક ૫૦ મિનિટ
 (૨) ૧૬૫ મિનિટ અથવા ૨ કલાક ૪૫ મિનિટ
 (૩) ૯ કલાક ૨૦ મિનિટ (૪) ૧૪ કલાક ૩૫ મિનિટ
 (૫) ૬ કલાક ૧૫ મિનિટ (૬) ૧૬ કલાક ૧૫ મિનિટ

મહાવરો ૫

૧. (૧) ૪૫ મિનિટ (૨) ૪૦ મિનિટ (૩) ૧ કલાક ૧૫ મિનિટ
(૪) ૫૦ મિનિટ (૫) ૧ કલાક ૩૫ મિનિટ

સ્વાધ્યાય

૧. (૧) ૩૬૦ મિનિટ (૨) ૨૮૫ મિનિટ (૩) ૨૦૦ મિનિટ
(૪) ૭ કલાક ૧૦ મિનિટ (૫) ૫ કલાક ૩૫ મિનિટ
૨. (૧) ૫ કલાક ૨૫ મિનિટ (૨) ૧૧ કલાક ૨૩ મિનિટ
(૩) ૨૧ કલાક ૧૮ મિનિટ (૪) ૧૫ કલાક ૪૫ મિનિટ
૩. (૧) ૧ કલાક ૪૫ મિનિટ (૨) ૨ કલાક (૩) ૨ કલાક ૫૦ મિનિટ
(૪) ૨ કલાક ૧૫ મિનિટ (૫) ૪૫ મિનિટ

૭ રેખા, રેખાખંડ, કિરણ (Line, Line-Segment, Ray)

□ નવું શીખીએ :

બિંદુ :

◆ પ્રવૃત્તિ ૧ :

પેન્સિલની પાતળી અણી કાઢી

પેન્સિલથી નોટબુક પર ટપકાં કરો.

તમે નોટબુકમાં પેન્સિલ વડે પાડેલાં ટપકાં એ એક બિંદુનો ખ્યાલ આપે છે. આવાં ટપકાં એ બિંદુનાં ચિત્રો છે. કાગળ પર બનતા આવાં બિંદુઓને કેપિટલ મૂળાક્ષરો વડે દર્શાવવામાં આવે છે.

જેમકે,

• Z (ઝેડ)

• P (પી)

• C (સી)

• A (એ)

• B (બી)

ઉપરના બોક્સમાં દર્શાવેલાં બિંદુઓ અલગ-અલગ (જુદાં-જુદાં) છે. બે જુદાં-જુદાં બિંદુઓને ભિન્ન બિંદુઓ કહે છે.

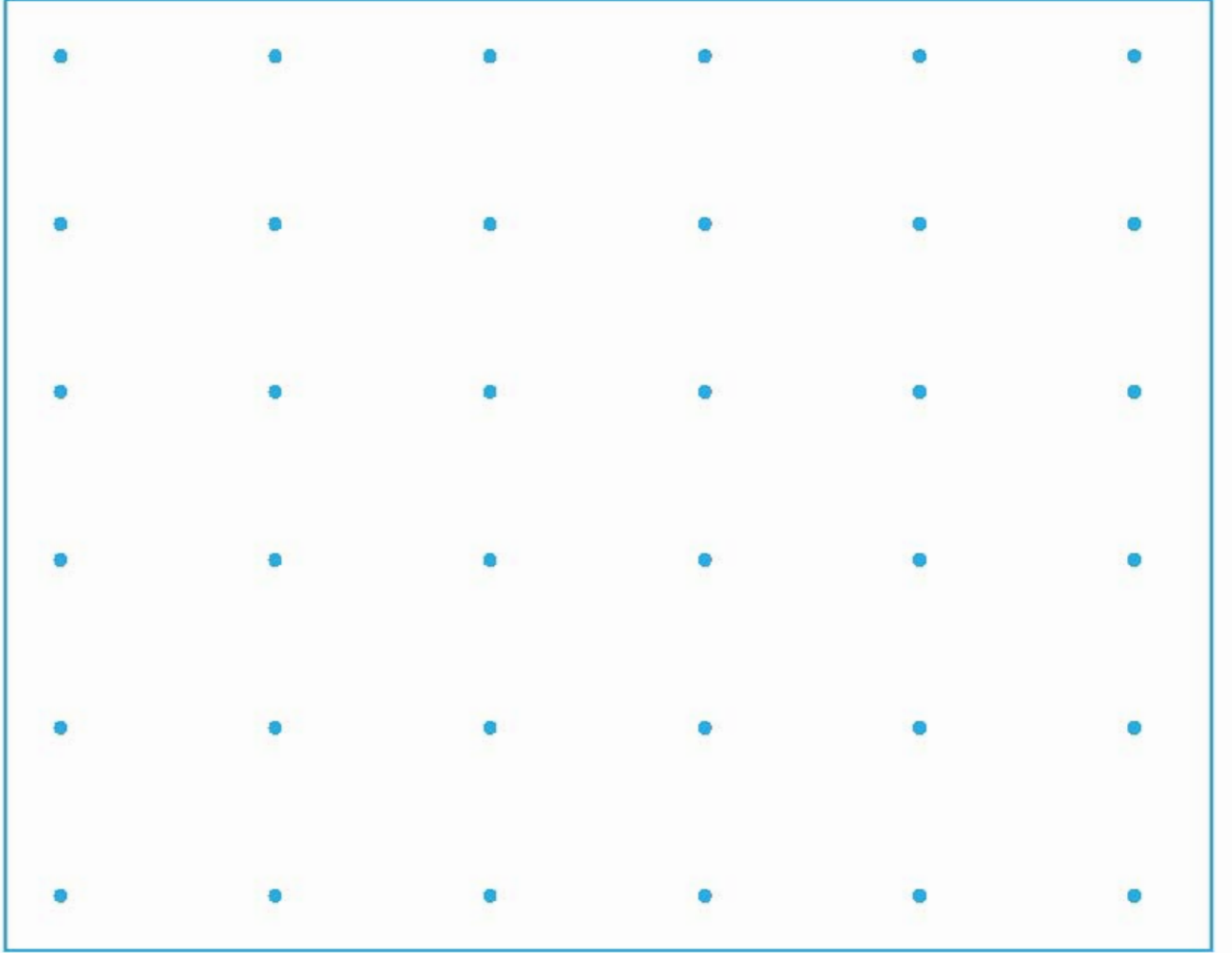
રેખાખંડ :

ઉપરના બોક્સમાં આપેલાં કોઈ પણ બે ભિન્ન બિંદુઓને માપપટ્ટી વડે જોડતાં બનતી રચનાને રેખાખંડ કહેવાય છે.

જેમકે, અહીં રેખાખંડ AB છે.

♦ પ્રવૃત્તિ ૨ :

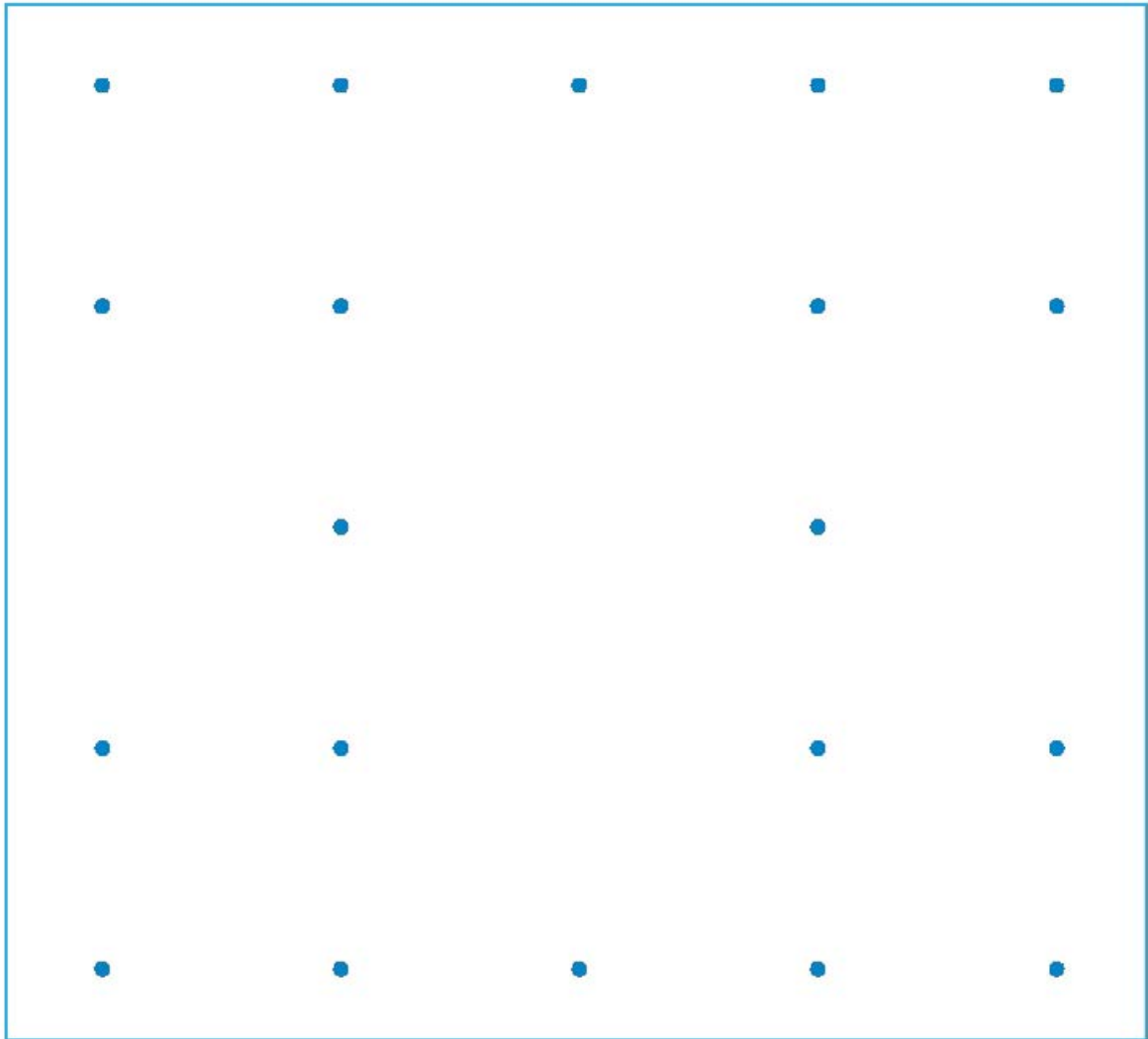
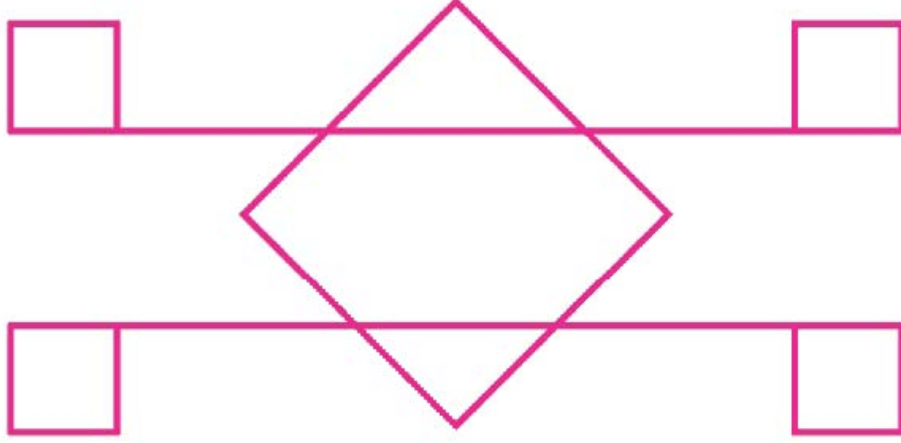
ઉપરના લંબચોરસમાં આપેલાં બિંદુઓ જોડીને ત્રિકોણ, ચોરસ, લંબચોરસ, પંચકોણ અને ષટ્કોણ બનાવો.

નીચેની ખાલી જગ્યા ભરો :

- (૧) ત્રિકોણ બનાવવા કેટલા રેખાખંડ દોર્યા ? .....
- (૨) ચોરસ બનાવવા કેટલા રેખાખંડ દોર્યા ? .....
- (૩) પંચકોણ બનાવવા કેટલા રેખાખંડ દોર્યા ? .....
- (૪) ષટ્કોણ બનાવવા કેટલા રેખાખંડ દોર્યા ? .....
- (૫) લંબચોરસ બનાવવા કેટલા રેખાખંડ દોર્યા ? .....

♦ પ્રવૃત્તિ ૩ :

નીચે મુજબની આકૃતિ માપપટ્ટીની મદદથી તેની નીચે આપેલા લંબચોરસમાં દોરો તથા તેમાં મનગમતા રંગ પૂરો :

બાળકો, પ્રવૃત્તિ ૨ અને ૩માં તમને મજા પડી ને ! આ પ્રવૃત્તિમાં તમે વિવિધ રેખાખંડોની રચના કરી છે. રેખાખંડ વિશે નીચેની બાબતો ધ્યાનમાં રાખો :

- બિંદુ P અને બિંદુ Q એ રેખાખંડ PQ નાં અંત્યબિંદુઓ છે.
એટલે કે દરેક રેખાખંડને બે અંત્યબિંદુઓ હોય છે.
- રેખાખંડ PQ ને સંકેતમાં $\overline{PQ}$ વડે દર્શાવાય છે.
- અંત્યબિંદુઓનાં નામ પરથી રેખાખંડનું નામ લખાય છે.
જેમકે, $\overline{AB}$ તેને વંચાય છે : રેખાખંડ AB
 $\overline{AB}$ અને $\overline{BA}$ એક જ રેખાખંડ છે.

♦ વિચારો અને કરો :

(૧) તમે કોઈ એક રેખાખંડ દોરી તેને જુદી-જુદી રીતે નામ આપો અને વાંચો.

□ રેખાખંડનું માપન

♦ પ્રવૃત્તિ ૪ :

ટેબલ, નોટબુક, ગણિતનું પાઠ્યપુસ્તક, કંપાસ, પેન્સિલ, ડસ્ટર વગેરેની કોઈ એક ધારની લંબાઈ માપપટ્ટીની મદદથી માપો અને નીચેની ખાલી જગ્યામાં તેની લંબાઈનું માપ લખો :

નોટબુક ..... સેમી

કંપાસ ..... સેમી

પેન્સિલ ..... સેમી

ટેબલ ..... સેમી

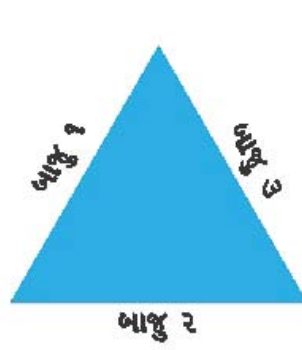
ડસ્ટર ..... સેમી

પાઠ્યપુસ્તક ..... સેમી

♦ પ્રવૃત્તિ ૫ :

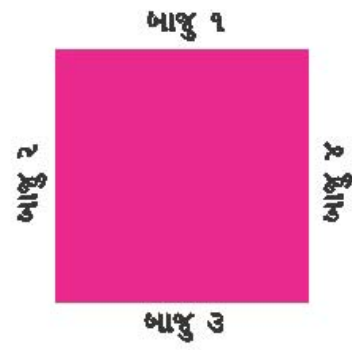
માપપટ્ટીની મદદથી આકૃતિમાં આપ્યા મુજબના ત્રિકોણ અને ચોરસના નમૂનાની બાજુઓ માપો અને નીચેની ખાલી જગ્યામાં માપ લખો :

ત્રિકોણ

બાજુ ૧ ..... સેમી
 બાજુ ૨ ..... સેમી
 બાજુ ૩ ..... સેમી

ચોરસ

બાજુ ૧ ..... સેમી
 બાજુ ૨ ..... સેમી
 બાજુ ૩ ..... સેમી
 બાજુ ૪ ..... સેમી

ઉપરની પ્રવૃત્તિમાં તમે માપેલ ત્રિકોણ અને ચોરસની બાજુઓ રેખાખંડ છે.

અહીં $\overline{XY}$ ની લંબાઈ ૫ સેમી છે. તેને સંકેતમાં $XY = ૫$ સેમી લખાય.

મહાવરો ૧

- નીચે આપેલા જુદા-જુદા રેખાખંડો માપપટ્ટીની મદદથી માપો અને તેની સામે તેનાં માપ લખો :

AB = ... સેમી

PQ = ... સેમી

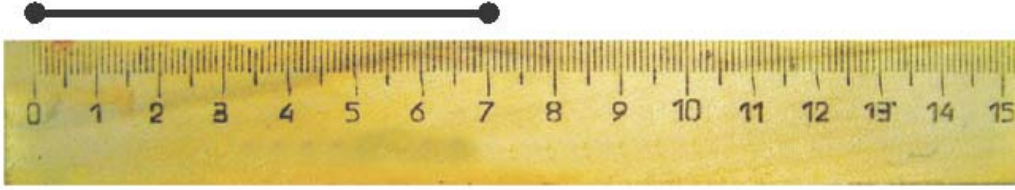
CD = ... સેમી

(૪) $RS = \dots\dots\dots$ સેમી

(૫) $XY = \dots\dots\dots$ સેમી

□ માપપટ્ટી વડે રેખાખંડની રચના :

◆ પ્રવૃત્તિ ૬ :

માપપટ્ટીના શૂન્ય (0) અંક સામે બિંદુ કરો.

માપપટ્ટીના અંક ૭ સામે બિંદુ કરો. આ બંને બિંદુઓને જોડતો રેખાખંડ દોરો. બંને બિંદુઓને અનુક્રમે A અને B નામ આપો. આમ, ૭ સેમી માપનો રેખાખંડ AB મળે.

◆ પ્રવૃત્તિ ૭ :

નીચે આપેલાં સામસામેનાં બિંદુને જોડતો રેખાખંડ માપપટ્ટીની મદદથી દોરો અને તેને માપો :

(૧)

(૨)

(૩)

પ્રશ્નો :

(૧) કયા રેખાખંડનું માપ સૌથી ઓછું છે ?

(૨) $\overline{CD}$ નું માપ કેટલું થાય છે ?

(૩) $\overline{EF}$ નું માપ કેટલું થાય છે ?

મહાવરો ૨

◆ નીચેનાં માપના રેખાખંડ માપપટ્ટીની મદદથી દોરો :

(૧) ૪ સેમી (૨) ૩ સેમી (૩) ૨ સેમી (૪) ૬ સેમી (૫) ૫ સેમી

□ રેખા :

બાળકો, ઉપર (અહીં) $\overline{PQ}$ આપેલ છે. કલ્પના કરો કે, આ રેખાખંડ P થી Q તરફની દિશામાં આગળ વધતો જાય છે, વધતો જ જાય છે, તો હવે તેને નોટબુકમાં દર્શાવી શકાશે ?

હવે, P થી Q તરફ રેખાખંડ અનંત રીતે વિસ્તરતો હોઈ નોટબુકમાં કે આ પુસ્તકમાં પૂરેપૂરો દર્શાવી શકાય નહિ.

તે જ રીતે આ જ રેખાખંડ Q થી P તરફની દિશામાં આગળ અનંત રીતે લંબાવતાં શું થાય ?

હવે, રેખાખંડ PQ બંને તરફ અનંત રીતે વિસ્તરતો જાય, તો તેને અંતિમ બિંદુઓ કે અંત્યબિંદુઓ મળવાનાં નથી. આને નોટબુકમાં દર્શાવવા માટે બંને તરફ 'તીર'ની નિશાની કરીશું.

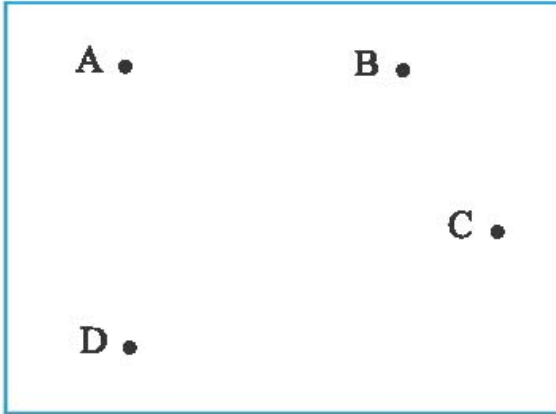
ઉપરની આકૃતિ રેખા PQ દર્શાવે છે. રેખા બંને તરફ અનંત વિસ્તરતી હોઈ માપી શકાતી નથી. રેખાને અંત્યબિંદુઓ હોતાં નથી. તેને સંકેતમાં $\overleftrightarrow{PQ}$ એમ કહેવાય છે. તેને $\overleftrightarrow{QP}$ પણ કહેવાય.

તેને રેખા PQ કે રેખા QP વંચાય. આ જ રેખાને l વડે પણ દર્શાવાય અને રેખા l એમ વંચાય. આ રીતે રેખાને એક જ નામથી પણ દર્શાવી શકાય છે. આ માટે બીજી એબીસીડીના મૂળાક્ષરો l, m, n વગેરે વપરાય છે. ઉપરની આકૃતિમાં $\overleftrightarrow{PQ} = l$ બતાવેલ છે, તેથી તેને રેખા l પણ કહી શકાય.

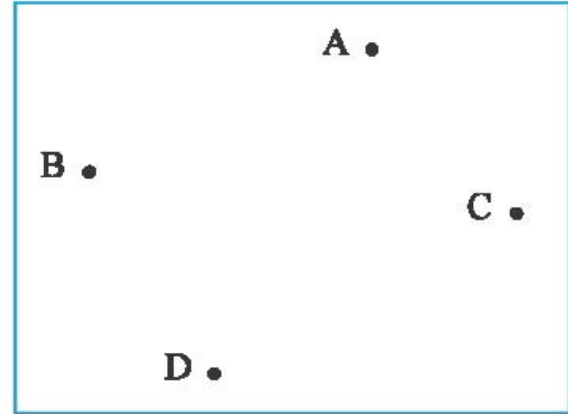
- રેખાની રચના માટે ઓછામાં ઓછા બે બિંદુ જોઈએ.
- રેખા પર અસંખ્ય બિંદુઓ આવેલાં હોય છે.
- એક બિંદુમાંથી અનેક રેખા પસાર થાય છે.
- રેખાખંડ એ રેખાનો ભાગ છે.

♦ પ્રવૃત્તિ ૮ :

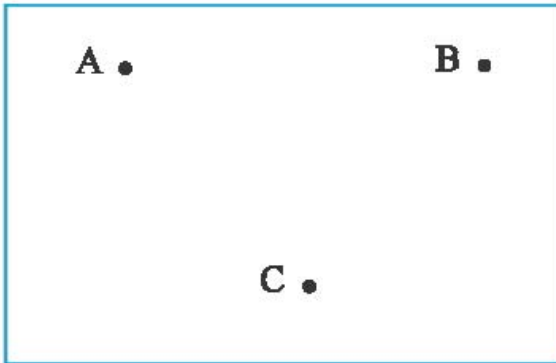
નીચે આપેલી દરેક આકૃતિમાં કોઈ પણ બે બિંદુઓને સમાવતી રેખા દોરો. વધુમાં વધુ રેખાઓ દોરવાનો પ્રયત્ન કરો :

(A)

(B)

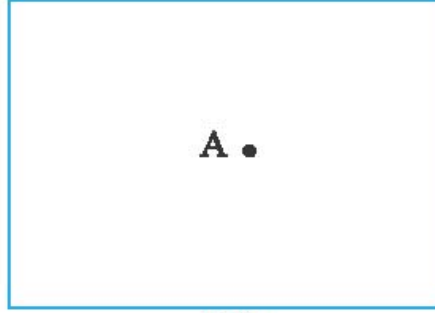

(C)

(D)

નીચેની આકૃતિમાં આપેલા બિંદુમાંથી પસાર થતી વધુમાં વધુ રેખાઓ દોરો :

(E)

ઉપર્યુક્ત પ્રવૃત્તિના આધારે નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

(૧) કઈ આકૃતિમાં સૌથી વધુ રેખાઓ દોરી શક્યા ? કેમ ?

(૨) કઈ આકૃતિમાં ફક્ત એક જ રેખા દોરાઈ ?

(૩) બિંદુ A, B અને C ત્રણેમાંથી પસાર થતી કેટલી રેખા દોરી શક્યા ?

વિચારો અને કરો :

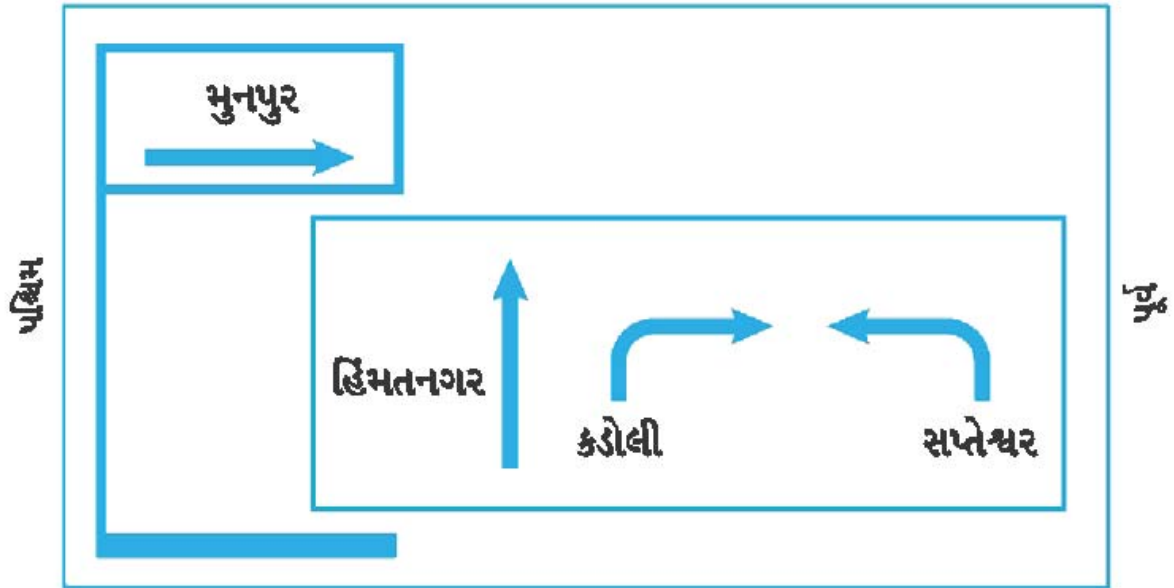
તમે તમારી નોટબુકમાં કોઈ પણ બે બિંદુ બનાવી, તેમાંથી પસાર થતી રેખા દોરી તેને મનગમતું નામ આપો.

□ કિરણ :

◆ પ્રવૃત્તિ ૯ :

નીચેના ચિત્રનો અભ્યાસ કરો :

ઉત્તર

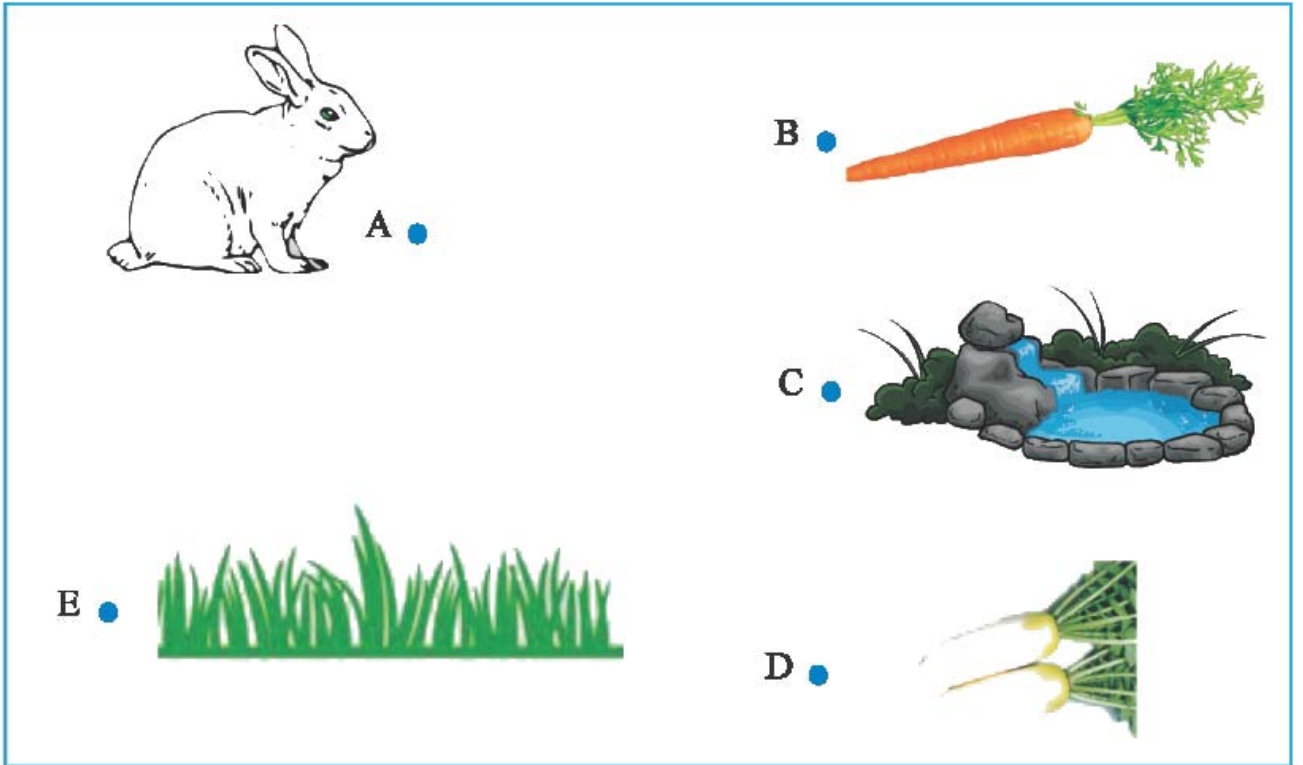

દક્ષિણ

- (૧) ઉપર મુજબનાં બોર્ડ તમે ક્યાં-ક્યાં જોયા છે ? પાંચ નામની યાદી બનાવો.
- (૨) ઉપરના ચિત્રમાં તીર શાનો નિર્દેશ કરે છે ?
- (૩) હિંમતનગર જવા માટે કઈ તરફ જવું પડે ?
- (૪) કડોલી જવા માટે કઈ તરફ જવું પડે ?
- (૫) સપ્તેશ્વર જવા માટે કઈ તરફનું તીર કરેલ છે ?

◆ પ્રવૃત્તિ ૧૦ :

વિચારો અને કરો :

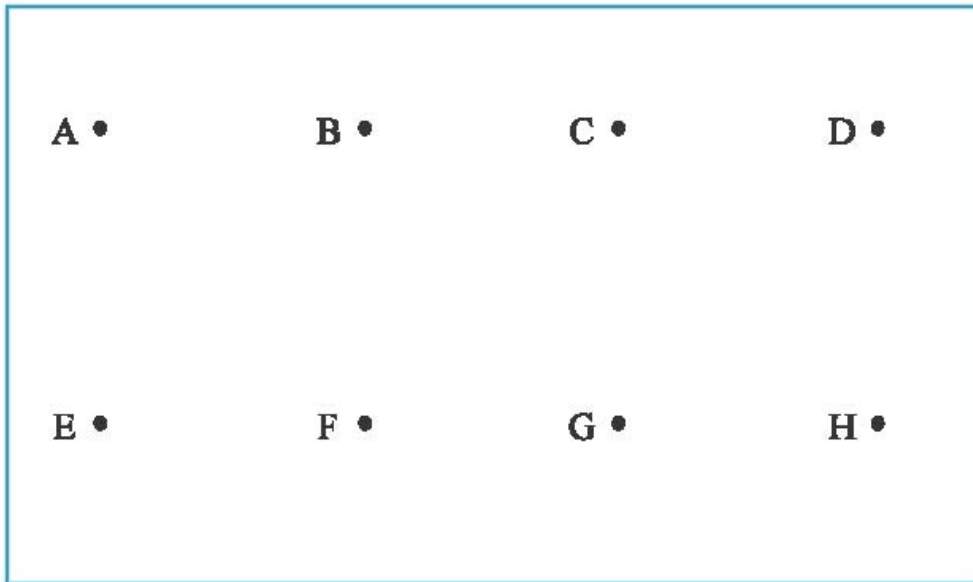

- (૧) સસલાને મૂળો ખાવા જવા માટે રસ્તો (દિશા) બતાવતું તીર દોરો.
- (૨) સસલાને ઘાસ ખાવા જવા માટે રસ્તો (દિશા) બતાવતું તીર દોરો.
- (૩) સસલાને ગાજર ખાવા જવા માટે રસ્તો (દિશા) બતાવતું તીર દોરો.
- (૪) સસલાને પાણી પીવા જવા માટે રસ્તો (દિશા) બતાવતું તીર દોરો.

ઉપરની પ્રવૃત્તિમાં તમે સસલાને જુદી-જુદી વસ્તુઓ તરફ જવા માટે જે દિશા દર્શાવતાં તીર દોર્યા છે, તેમાં બધાં જ તીર સસલું જે સ્થાને છે, ત્યાંથી જ ઉદ્ભવે છે, તેથી તે બિંદુ બધાં જ તીરનું ઉદ્ભવબિંદુ કહેવાય. તેને તીરનું ઊગમબિંદુ પણ કહેવાય.

વિચારો અને કરો :

- A ઊગમબિંદુ હોય અને Hમાંથી પસાર થતું તીર માપપટ્ટીની મદદથી દોરો.
- C ઊગમબિંદુ હોય અને Gમાંથી પસાર થતું તીર માપપટ્ટીની મદદથી દોરો.
- D ઊગમબિંદુ હોય અને Fમાંથી પસાર થતું તીર માપપટ્ટીની મદદથી દોરો.

• નીચેની આકૃતિનો અભ્યાસ કરો :

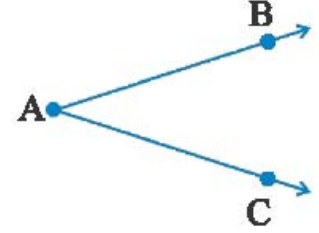
આ તીર જેવી દેખાતી આકૃતિ કિરણની છે. જેને સંકેતમાં $\overrightarrow{AB}$ લખાય અને કિરણ AB એમ વંચાય. કિરણ જે બિંદુએથી શરૂ થાય, તેને તે કિરણનું ઉદ્ભવબિંદુ કે ઊગમબિંદુ કહેવાય છે. કિરણ એ રેખાનો એક ભાગ છે. કિરણને એક અંત્યબિંદુ હોય છે.

ભિન્ન કિરણો :

અહીં, $\overrightarrow{AB}$ અને $\overrightarrow{AC}$ નાં ઉદ્ભવબિંદુ અને દિશા સમાન છે, તેથી $\overrightarrow{AB}$ અને $\overrightarrow{AC}$ એક જ કિરણ છે, ભિન્ન કિરણ નથી.

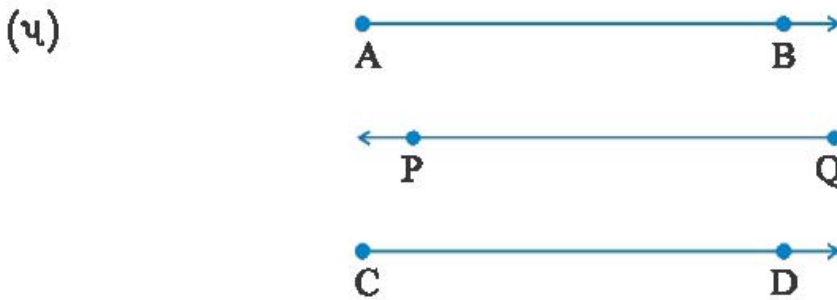
(૨) અહીં, $\overrightarrow{AB}$ અને $\overrightarrow{AC}$ નું ઉદ્ભવબિંદુ A સમાન છે, પરંતુ તેમની દિશા જુદી-જુદી છે, તેથી $\overrightarrow{AB}$ અને $\overrightarrow{AC}$ ભિન્ન કિરણ છે.

અહીં, $\overrightarrow{AB}$ અને $\overrightarrow{AC}$ નું ઉદ્ભવબિંદુ A સમાન છે અને બંનેની દિશા વિરુદ્ધ છે, આથી $\overrightarrow{AB}$ અને $\overrightarrow{AC}$ ભિન્ન કિરણ છે.

અહીં, $\overrightarrow{AC}$ અને $\overrightarrow{BC}$ બંને કિરણની દિશા સમાન છે, પરંતુ બંને કિરણનાં ઉદ્ભવબિંદુ જુદાં-જુદાં છે, તેથી $\overrightarrow{AC}$ અને $\overrightarrow{BC}$ ભિન્ન કિરણ છે.

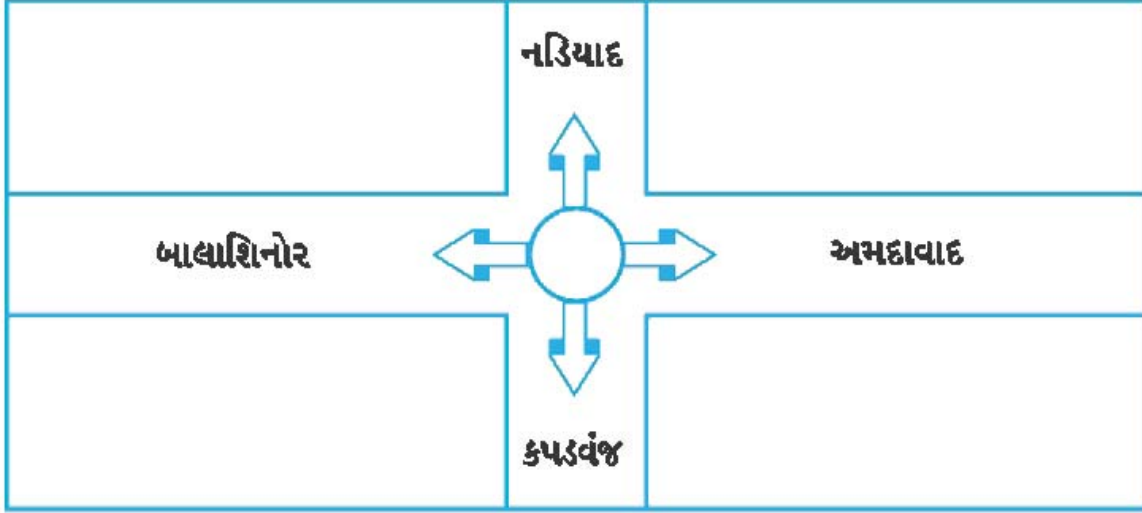

અહીં, $\overrightarrow{AB}$ અને $\overrightarrow{QP}$ નાં ઉદ્ભવબિંદુ અને દિશા બંને જુદાં-જુદાં છે, તેથી તે ભિન્ન કિરણો છે. એ જ રીતે $\overrightarrow{AB}$ અને $\overrightarrow{CD}$ પણ ભિન્ન કિરણો છે.

◆ પ્રવૃત્તિ ૧૧ :

નીચેનાં ચિત્રનો અભ્યાસ કરી પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

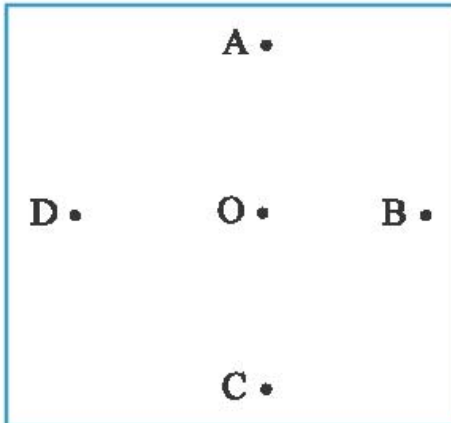

(૧) અમદાવાદની વિરુદ્ધ દિશાએ કયું શહેર આવેલું છે ?

(૨) નડિયાદથી વિરુદ્ધ બાજુએ કયું શહેર છે ?

વિચારો અને કરો :

માપપટ્ટીની મદદથી $\vec{OA}$, $\vec{OB}$, $\vec{OC}$ અને $\vec{OD}$ દોરો.

(૧) $\vec{OB}$ નું ઉદ્ભવબિંદુ કયું છે ?

(૨) $\vec{OD}$ નું ઉદ્ભવબિંદુ કયું છે ?

(૩) $\vec{OB}$ અને $\vec{OD}$ ની પરસ્પરની દિશા કેવી છે ?

(૪) $\vec{OA}$ અને $\vec{OC}$ જોડાઈને કઈ રેખા રચે છે ?

વિરુદ્ધ કિરણો : સમાન ઉદ્ભવબિંદુવાળાં બે ભિન્ન કિરણો એક જ રેખા રચે, તો તે બે કિરણોને પરસ્પર વિરુદ્ધ કિરણો કહે છે.

વિચારો અને કરો :

ઉપર આપેલ આકૃતિમાંથી વિરુદ્ધ કિરણની બંને જોડ શોધો.

સ્વાધ્યાય

૧. નીચેનાં વિધાનો ખરાં છે કે ખોટાં તે જણાવો :

- (૧) રેખાખંડને ત્રણ અંત્યબિંદુઓ હોય છે.
- (૨) રેખાખંડ ABને $\overline{AB}$ તરીકે દર્શાવાય છે.
- (૩) એક બિંદુમાંથી અનેક રેખાઓ પસાર થાય છે.
- (૪) કિરણને બે ઉદ્ભવબિંદુ હોય છે.
- (૫) રેખાખંડ અને કિરણ એ રેખાના ભાગ છે.

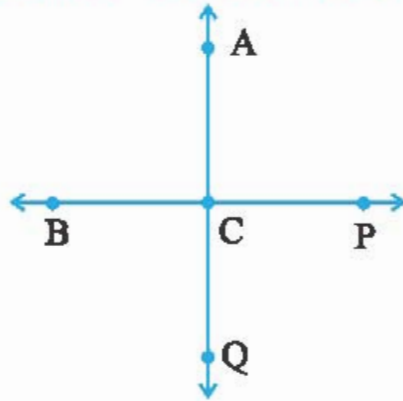
૨. નીચેનાં માપના રેખાખંડ માપપટ્ટીની મદદથી દોરો :

- (૧) ૯ સેમી
- (૨) ૮ સેમી

૩. નીચેના રેખાખંડોને માપપટ્ટીની મદદથી માપો અને તેની સામે માપ લખો :

- (૧) AB = ... સેમી
- (૨) PQ = ... સેમી
- (૩) XY = ... સેમી

૪. નીચેની આકૃતિમાંથી વિરુદ્ધ કિરણોની જોડ શોધીને લખો :

૫. આકૃતિના આધારે પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

- (૧) રેખા m ને અન્ય ત્રણ રીતે દર્શાવો.
 (૨) કોઈ પણ ત્રણ વિરુદ્ધ કિરણો દર્શાવો.
 (૩) કોઈ પણ ત્રણ રેખાખંડનાં નામ લખો.

સ્વાધ્યાય

૧. (૧) ખોટું (૨) ખરું (૩) ખરું (૪) ખોટું (૫) ખરું
 ૪. $\vec{CA}$ અને $\vec{CQ}$, $\vec{CB}$ અને $\vec{CP}$

પુનરાવર્તન : ૨ (Revision : 2)

૧. સૂચના પ્રમાણે કરો :

- (૧) ૪૯૩૨ને શબ્દમાં લખો.
- (૨) સાત હજાર પાંચ સો અઠાણુંને અંકમાં લખો.
- (૩) ૯૪૭૫માં લીટી દોરેલા અંકની સ્થાનકિંમત લખો.
- (૪) ૭૪૩૯ એટલે ..... હજાર ..... સો ..... દશક ..... એકમ
- (૫) ..... એટલે ૮ હજાર ૧ સો ૨ દશક ૩ એકમ
- (૬) ૭૯૪૬ અને ૭૯૪૮ની વચ્ચેની સંખ્યા ..... છે.
- (૭) .....ની તરતની પહેલાની સંખ્યા ૪૫૬૩ છે.
- (૮) .....ની તરતની પછીની સંખ્યા ૮૪૦૩ છે.
- (૯) માં યોગ્ય સંકેત મૂકો : ૬૩૫૪ ૪૩૫૬
- (૧૦) સંખ્યાઓને ઊતરતા ક્રમમાં ગોઠવો : ૨૧૩૫, ૨૧૩૦, ૨૧૩૭
- (૧૧) સંખ્યાઓને ચડતા ક્રમમાં ગોઠવો : ૯૪૭૫, ૬૩૫૪, ૭૯૪૮

૨. નીચેના દાખલા ગણો :

(૧)	$\begin{array}{r} ૪૩૨૧ \\ + ૨૧૩૫ \\ \hline \end{array}$	(૨)	$\begin{array}{r} ૩૨૫૮ \\ + ૨૪૨૬ \\ + ૩૨૫૮ \\ \hline \end{array}$	(૩)	$\begin{array}{r} ૪૩૭૪ \\ + ૧૬૩૮ \\ + ૧૨૦૪ \\ \hline \end{array}$
(૪)	$\begin{array}{r} ૯૦૦૦ \\ - ૫૫૫૫ \\ \hline \end{array}$	(૫)	$\begin{array}{r} ૯૫૪૭ \\ - ૩૯૭૨ \\ \hline \end{array}$	(૬)	$\begin{array}{r} ૭૪૦૨ \\ - ૨૩૬૪ \\ \hline \end{array}$

૩. નીચેના દાખલા ગણો :

(૧) $૪૩૨૭ + ૩૨૫૧ - ૪૫૨૯$

(૨) $૮૪૨૭ - ૪૨૫૭ + ૫૩૨૭$

૪. એક પુસ્તકાલયમાં ૭૪૩૯ વાર્તાનાં પુસ્તકો, ૧૨૨૧ ચિત્રવાર્તાનાં પુસ્તકો અને ૪૨૫ બાળગીતોનાં પુસ્તકો છે. બધાં મળીને કુલ કેટલાં પુસ્તકો થાય ?

૫. રાકેશભાઈએ ૯૮૩૫ રૂપિયામાં ટીવી ખરીદ્યું અને નરેશભાઈએ ૮૯૮૭ રૂપિયામાં ટીવી ખરીદ્યું. હવે કોના ટીવીની કિંમત કેટલા રૂપિયા વધુ હશે ?

૬. નીચેની ખાલી જગ્યા પૂરો :

(૧) $૧૨ \times ૧૦ = \dots\dots\dots$

(૨) $૧૭ \times ૯ = \dots\dots\dots$

(૩) $૧૦૦ \times ૫૭ = \dots\dots\dots$

(૪) $૬ \times ૧૦૦૦ = \dots\dots\dots$

(૫) એક બરણીમાં ૧૩ ચોકલેટ હોય, તો આવી ૬ બરણીમાં કુલ ..... ચોકલેટ હોય.

(૬) ૭ કલાક = ... મિનિટ

(૭) ૪ કલાક ૨૦ મિનિટ = ... મિનિટ

(૮) ૨૧૫ મિનિટ = ... કલાક ..... મિનિટ

(૯) ૧૩ના અવયવોની સંખ્યા ..... છે, તેથી તે ..... સંખ્યા છે.

(૧૦) $૧૨ \times ૭ = ૮૪$, તેથી ૮૪ એ ..... અને .....નો અવયવ છે.

(૧૧) ૨૧, ૨૩ અને ૨૭માંથી ..... અવિભાજ્ય સંખ્યા છે.

૭. નીચેના દાખલા ગણો :

$$\begin{array}{r} (૧) \quad ૧૬ \\ \times ૧૫ \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} (૨) \quad ૩૨૪ \\ \times ૩ \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} (૩) \quad ૫૭૮ \\ \times ૧૨ \\ \hline \end{array}$$

૮. મ્યુઝિયમની ટિકિટનો દર ૫૦ રૂપિયા છે. શાળાનાં ૧૩૮ બાળકો માટે કેટલા રૂપિયા આપવા પડે ?

૯. કુંભાર એક માટલાના ૪૫ રૂપિયા લેખે ૧૫૫ માટલાં વેચે છે, તો તેને કેટલા રૂપિયા ઊપજ્યા હશે ?

૧૦. નીચેની સંખ્યાઓના બધા અવયવો લખો :

(૧) ૬ (૨) ૧૪ (૩) ૩૬ (૪) ૪૮ (૫) ૩૪

૧૧. ૨૫ અને ૩૫ વચ્ચે આવતી અવિભાજ્ય સંખ્યાઓ લખો.

૧૨. નીચેની સંખ્યાના પ્રથમ પાંચ અવયવો લખો :

(૧) ૧૧ (૨) ૮ (૩) ૧૫ (૪) ૧૪ (૫) ૧૮

૧૩. સરવાળા કરો :

(૧) ૫ કલાક ૩૦ મિનિટ અને ૩ કલાક ૨૦ મિનિટ

(૨) ૪ કલાક ૨૫ મિનિટ, ૨ કલાક ૧૦ મિનિટ અને ૭ કલાક ૪૫ મિનિટ

૧૪. બાદબાકી કરો :

(૧) ૮ કલાક ૧૫ મિનિટમાંથી ૬ કલાક ૨૦ મિનિટ

(૨) ૪ કલાક ૩૦ મિનિટમાંથી ૨ કલાક ૪૫ મિનિટ

૧૫. કોમલે રવિવારે ૧ કલાક ૧૦ મિનિટ ગણિતનો અને ૩૦ મિનિટ પર્યાવરણનો અભ્યાસ કર્યો, તો તેણે કુલ કેટલો સમય અભ્યાસ કર્યો ?

૧૬. ગાયત્રીબહેન ધોરણ ૪માં ૧૧:૩૦ કલાકથી ૧૨:૦૫ કલાક સુધી વર્ગમાં શૈક્ષણિક કાર્ય કરે છે, તો તેમણે વર્ગમાં કેટલો સમય શૈક્ષણિક કાર્ય કર્યું કહેવાય ?

૧૭. નીચે આપેલાં માપના રેખાખંડ દોરો અને તેનાં નામ આપી સંકેતમાં દર્શાવો :

(૧) ૪ સેમી (૨) ૬ સેમી (૩) ૫ સેમી

૧૮. નીચેના રેખાખંડો માપો :

(૧)

(૨)

(૩)

૧. (૧) ચાર હજાર નવ સો બત્રીસ (૨) ૭૫૯૮ (૩) ૯૦૦૦
(૪) ૭, ૪, ૩, ૯ (૫) ૮૧૨૩ (૬) ૭૯૪૭ (૭) ૪૫૬૪ (૮) ૮૪૦૨
(૯) > (૧૦) ૨૧૩૭, ૨૧૩૫, ૨૧૩૦ (૧૧) ૬૩૫૪, ૭૯૪૮, ૯૪૭૫
૨. (૧) ૬૪૫૬ (૨) ૮૯૪૨ (૩) ૭૨૧૬ (૪) ૩૪૪૫ (૫) ૫૫૭૫ (૬) ૫૦૩૮
૩. (૧) ૩૦૪૯ (૨) ૯૪૯૭ ૪. ૯૦૮૫
૫. ૮૪૮ રૂપિયા શકેશભાઈના વધુ
૬. (૧) ૧૨૦ (૨) ૧૫૩ (૩) ૫૭૦૦ (૪) ૬૦૦૦ (૫) ૭૮ (૬) ૪૨૦ (૭) ૨૬૦
(૮) ૩ કલાક, ૩૫ મિનિટ (૯) ૨, અવિભાજ્ય (૧૦) ૧૨, ૭ (૧૧) ૨૩
૭. (૧) ૨૪૦ (૨) ૯૭૨ (૩) ૬૯૩૬ ૮. ૬૯૦૦ રૂપિયા
૯. ૬૯૭૫ રૂપિયા
૧૦. (૧) ૧, ૨, ૩, ૬ (૨) ૧, ૨, ૭, ૧૪ (૩) ૧, ૨, ૩, ૪, ૬, ૯, ૧૨, ૧૮, ૩૬
(૪) ૧, ૨, ૩, ૪, ૬, ૮, ૧૨, ૧૬, ૨૪, ૪૮ (૫) ૧, ૨, ૧૭, ૩૪

૧૧. ૨૯, ૩૧

૧૨. (૧) ૧૧, ૨૨, ૩૩, ૪૪, ૫૫ (૨) ૮, ૧૬, ૨૪, ૩૨, ૪૦
 (૩) ૧૫, ૩૦, ૪૫, ૬૦, ૭૫ (૪) ૧૪, ૨૮, ૪૨, ૫૬, ૭૦
 (૫) ૧૮, ૩૬, ૫૪, ૭૨, ૯૦

૧૩. (૧) ૮ કલાક ૫૦ મિનિટ (૨) ૧૪ કલાક ૨૦ મિનિટ

૧૪. (૧) ૧ કલાક ૫૫ મિનિટ (૨) ૧ કલાક ૪૫ મિનિટ

૧૫. ૧ કલાક ૪૦ મિનિટ ૧૬. ૩૫ મિનિટ

